acces la istorie

UNIFICAREA GERMANIEI, *1815-1890*

Andrina Stiles

EDITURA ALL

The Unification of Germany
1815-1890
Andrina Stiles
Hodder and Stoughton, 1989
Copyright © 1986 Andrina Stiles

Unificarea Germaniei, 1815-1890
Andrina Stiles
Copyright © 1998 **B.I.C. ALL.**

ISBN: 973 - 571 - 129 - x

Publicată pentru prima dată în limba engleză
de către Hodder and Stoughton Ltd.

Toate drepturile asupra acestei ediţii rezervate Editurii **B.I.C. ALL.**
Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată
fără permisiunea scrisă a Editurii **B.I.C. ALL.**

Drepturile de difuzare în străinătate aparţin în exclusivitate editurii
The distribution of this book outside Romania is prohibited
without the written permission of **B.I.C. ALL.**

Copyright © 1998 by **B.I.C. ALL.**
All rights reserved.
Traducerea: Iuliu şi Mihai Popescu

Editura **B.I.C. ALL.** Bucureşti
B-dul Timişoara nr. 58, sect. 6
☎ 312 11 46; 312 43 21; 311 07 44
Fax: 311 05 65

Departamentul difuzare Bucureşti
B-dul Timişoara nr. 58, sect.6
☎ 312 18 21; 311 15 47

Redactor: Simona Ceauşu
Ilustraţia copertei reprezintă un portret al lui Otto von Bismarck, 1895

Acces la istorie 17

Unificarea Germaniei, 1815 - 1890

Andrina Stiles

Traducerea: Iuliu şi Mihai Popescu

EDITURA ALL

Cuvânt înainte

Către cititorul obişnuit

Seria „Acces la istorie" a fost iniţiată mai ales la nivelul cerinţelor studenţilor şi elevilor care susţin examene legate de subiectele respective, dar oferă o mulţime de informaţii interesante şi cititorului obişnuit. Partea principală a cărţii (textul propriu-zis, mai puţin îndrumările de la sfârşitul capitolelor) reprezintă un studiu uşor de citit şi incitant totodată, ce are coerenţa necesară unei cercetări istorice. Intenţia autorilor a fost nu doar să ofere o prezentare clară şi concisă a unor evenimente din trecut, ci să stimuleze cititorii (chiar şi pe cei neiniţiaţi) în a-şi forma o opinie despre subiectul pus în discuţie. Astfel, în loc să transmită o sumă de „adevăruri istorice" plate, lucrările din această colecţie conţin puncte de vedere şi interpretări diferite.

Către studenţi şi elevi

În funcţie de subiectele care vă interesează şi de timpul de studiu pe care îl aveţi la dispoziţie, puteţi proceda în mod diferenţiat atunci când folosiţi această carte pentru pregătirea unui examen.

De exemplu, dacă doriţi să vă formaţi o idee generală asupra subiectului, în cel mai scurt timp posibil, următoarele căi ar fi, probabil, cele mai eficiente:

• Citiţi capitolul 1 în întregime.

• Pentru fiecare dintre capitolele următoarele, începeţi cu secţiunea „Să luăm notiţe" şi, dacă subiectul vă interesează, citiţi tot capitolul, oprindu-vă la fiecare subcapitol (sau la semnul *) pentru a nota principalele probleme dezbătute.

Dacă doriţi totuşi să abordaţi întreaga tematică a cărţii şi dispuneţi de timpul necesar, ar fi avantajos să folosiţi pentru fiecare capitol următoarea procedură:

1. Citiţi tot capitolul, de preferat într-o singură şedinţă.

2. Studiaţi schema de la sfârşitul capitolului, asigurându-vă că în linii mari l-aţi înţeles.

3. Citiţi secţiunea „Să luăm notiţe" (şi secţiunea „Să răspundem la întrebări-eseu") şi decideţi dacă mai aveţi de lucrat la capitolul respectiv.

4. Abordaţi secţiunea „Întrebări bazate pe izvoare". Citiţi întrebările şi formulaţi-vă răspunsurile mental sau în scris.

După ce aţi citit întreaga lucrare, studiaţi secţiunea "Lecturi suplimentare" şi alegeţi acele titluri care v-ar putea completa informaţiile.

Scopul nostru a fost să vă trezim interesul şi să vă facem studiul cât mai agreabil. Sperăm că la încheierea lecturii veţi aprecia că el a fost atins.

Cuprins

Introducere: Unificarea Germaniei, 1815-1890 1

CAPITOLUL 1. Germania, 1815-1848 5
1. Confederaţia germană 5
a) *Congresul de la Viena* 6
2. Mişcări politice în favoarea reformei 9
3. Metternich 12
a) *Congresul de la Troppau* 13
4. Evoluţii economice 18
a) *Zollverein* 20
Îndrumări pentru studiu 25

CAPITOLUL 2. Germania în revoluţie, 1848-1849 29
1. Cauzele mişcărilor revoluţionare 29
2. Mişcări constituţionale 32
a) *Parlamentul la Frankfurt* 35
b) *Eşecul Parlamentului* 39
3. Prusia 41
4. Eşecul revoluţiilor 45
Îndrumări pentru studiu 48

CAPITOLUL 3. Prusia şi Austria, 1849-1866 53
1. Ascendentul politic austriac 53
2. Prusia 57
3. Bismarck 59
a) *Începuturile politice* 62
b) *Ministru-preşedinte* 65
4. Conflictul austro-prusian 66
a) *Schleswig-Holstein* 67
b) *Războiul cu Austria* 70
5. Ascendentul politic prusian 74
Îndrumări pentru studiu 79

CAPITOLUL 4. Prusia şi Franţa, 1862-1871 84
1. Războiul cu Austria 84
2. Criza luxemburgheză 88
3. Războiul cu Franţa 91
a) *Criza Hohenzollern* 91
b) *Telegrama de la Ems* 93
c) *Războiul franco-prusian* 96
Îndrumări pentru studiu 104

Cuprins

CAPITOLUL 5. Germania lui Bismarck, 1870-1890 108
1. Imperiul german 108
a) *Constituţia* 109
2. Politica internă 112
a) *Kulturkampf* 114
b) *Socialiştii* 117
3. Politica externă 121
4. Declinul lui Bismarck 122
a) *Apreciere asupra lui Bismarck* 126
Îndrumări pentru studiu 129
Lecturi suplimentare 135
Izvoare despre „*Unificarea Germaniei, 1815-1890*" 136
Index 136

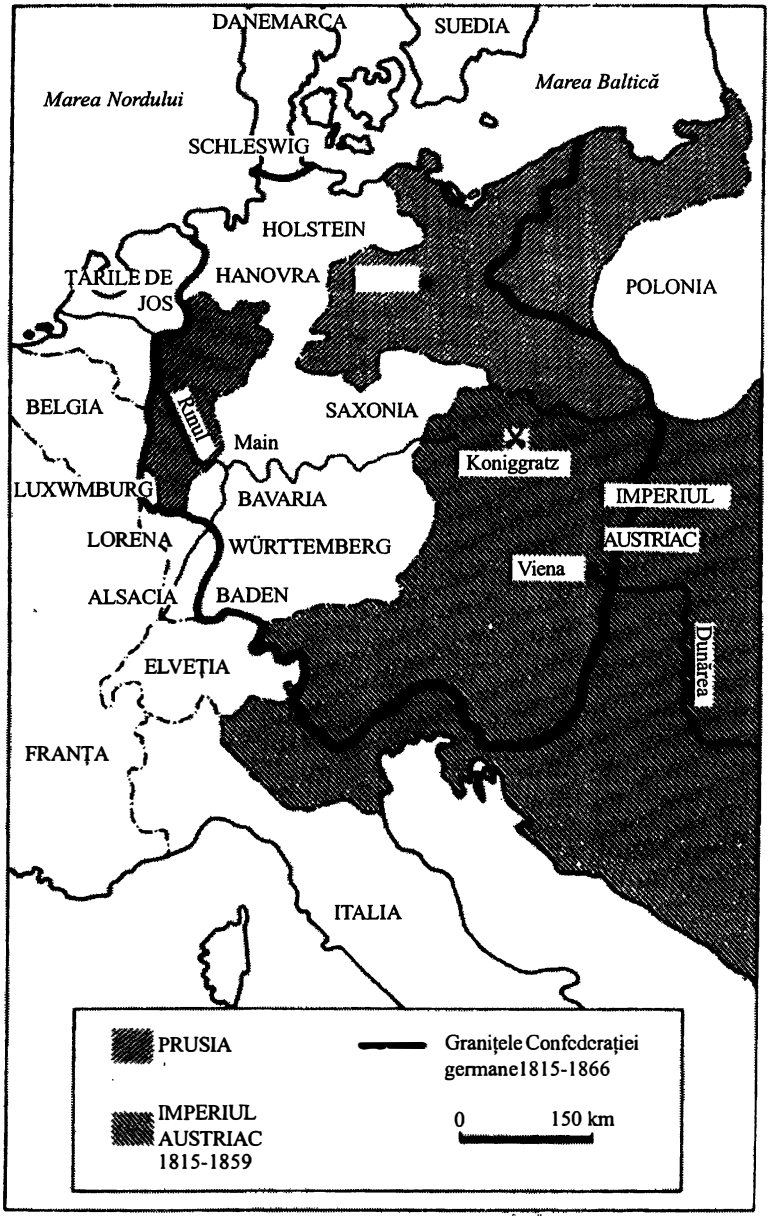

Austria, Prusia şi Confederaţia germană, 1815-1866

Introducere: Unificarea Germaniei, 1815-1890

Înainte de 1871, Germania nu există ca țară în sensul unui stat unificat din punct de vedere politic. De-a lungul întregului Ev Mediu și începuturile perioadei moderne (chiar până la începutul secolului al XIX-lea) regiunea cunoscută în general sub numele de Germania era constituită din sute de state separate, care erau virtual independente. Acestea erau foarte diferite ca mărime, de la orașe-state și mici zone rurale conduse de nobili până la regate mari și puternice, ca Prusia. Peste întreaga zonă domnea un împărat - cu titlul de Sfânt împărat roman, reflectarea pretenției de a fi succesorul direct al puterii împăraților romani din Antichitate. Dar împăratul avea putere puțină în afara celei câștigate prin faptul că era stăpânul direct al unor teritorii.

Pentru a complica și mai mult situația, Germaniei îi lipseau frontierele naturale clare, mai ales în est și sud. Nu era nici măcar posibil să-i definești întinderea pe criterii etnice. În multe zone, populația era un amestec de vorbitori de limbi germanice și slave, cum ar fi polonezii și cehii, în timp ce în unele regiuni populate aproape în întregime de germani erau izolate de conaționalii lor germani, de către mari comunități ale altor grupuri etnice. Nu are rost să mai discutăm de granițele Sfântului imperiu roman, deoarece acestea includeau multe ținuturi locuite de francezi, olandezi, danezi, polonezi și cehi, lăsând în afara lor considerabile teritorii cu o populație predominant germană.

Fiecare împărat romano-german era ales în această funcție. Era deci posibil, teoretic, pentru orice familie nobilă să dea un împărat, dar practic doar membrii familiei de Habsburg erau aleși. Ei dominau teritorii întinse aproape în jurul Austriei. Imperiul habsburgic - cunoscut sub numele de Austria sau Imperiul austriac între 1815 și 1867, și sub numele de Austro-Ungaria sau Monarhia dualistă între 1867 și 1918 - cuprindea o mare parte din sudul zonei cunoscute sub numele de Germania. Habsburgii erau germani și imperiul fusese considerat puterea germană conducătoare cu mult timp înainte de 1815.

În 1815, două state germane se numărau printre cele cinci mari puteri europene. Primul şi cel mai puternic era Austria. Al doilea era Prusia - cea mai puţin importantă dintre marile puteri. Printr-o serie de anexări şi căsătorii cu moştenitoare, Prusia crescuse de la un stat relativ neînsemnat la statutul de mare putere în ceva mai mult de un secol. Ca şi Austria, Prusia suferise mult în timpul ocupaţiei napoleoniene, dar şi-a revenit şi armatele ei au jucat un rol important în înfrângerea francezilor în 1813 şi 1814.

Deşi nu s-a recunoscut la acea vreme, seminţele unei schimbări în echilibrul dintre cele două puteri germane fuseseră semănate prin acordul de la Viena, ce împărţise teritoriile la sfârşitul războaielor napoleoniene. În timp ce Austria a obţinut noi teritorii în afara Germaniei (în principal în Italia), Prusia a câştigat teritorii întinse în vestul Germaniei şi a cedat teritorii poloneze Rusiei şi prin acest proces s-a transformat dintr-o ţară cu interese majoritare în Germania răsăriteană într-o putere dominantă în întreaga jumătate nordică a Germaniei. Evenimentele discutate în această carte se referă în principal la felul în care situaţia a evoluat către realizarea statului politic unitar al Germaniei.

Lupta dintre Austria şi Prusia pentru dominaţia asupra Germaniei nu este, totuşi, singura temă ce trebuie cercetată. Erau mulţi germani în acea vreme care nu vedeau lucrurile prin prisma politicii de putere. Chiar şi în 1815, erau zeci de mii de oameni, mai ales printre cei tineri şi cu educaţie din clasele mijlocii şi superioare, care simţeau cu pasiune că germanii meritau să aibă o patrie aşa cum englezii şi francezii aveau deja. Ei tânjeau către o Germanie unificată care să întruchipeze puternicul lor sens al identităţii naţionale. Numărul acestor naţionalişti germani a crescut considerabil în anii de după 1815. Reuşiseră aproape să-şi atingă scopul în 1848, dar au eşuat. Trebuie să cercetăm cum şi de ce au eşuat. Multe dintre primele succese în realizarea unei Germanii unite au fost în domeniul economic mai degrabă decât în cel politic. Este important să înţelegem care au fost acestea şi ce rol au jucat în conturarea formei pe care unificarea avea să o ia în cele din urmă.

Punctele de vedere ale istoricilor diferă în privinţa importanţei relative a forţelor impersonale, cum ar fi economia şi activitatea indivizilor în înfăptuirea schimbărilor din trecut. Ultimele etape ale unificării Germaniei au fost dominate de un om - Otto von Bismarck. Unii ar

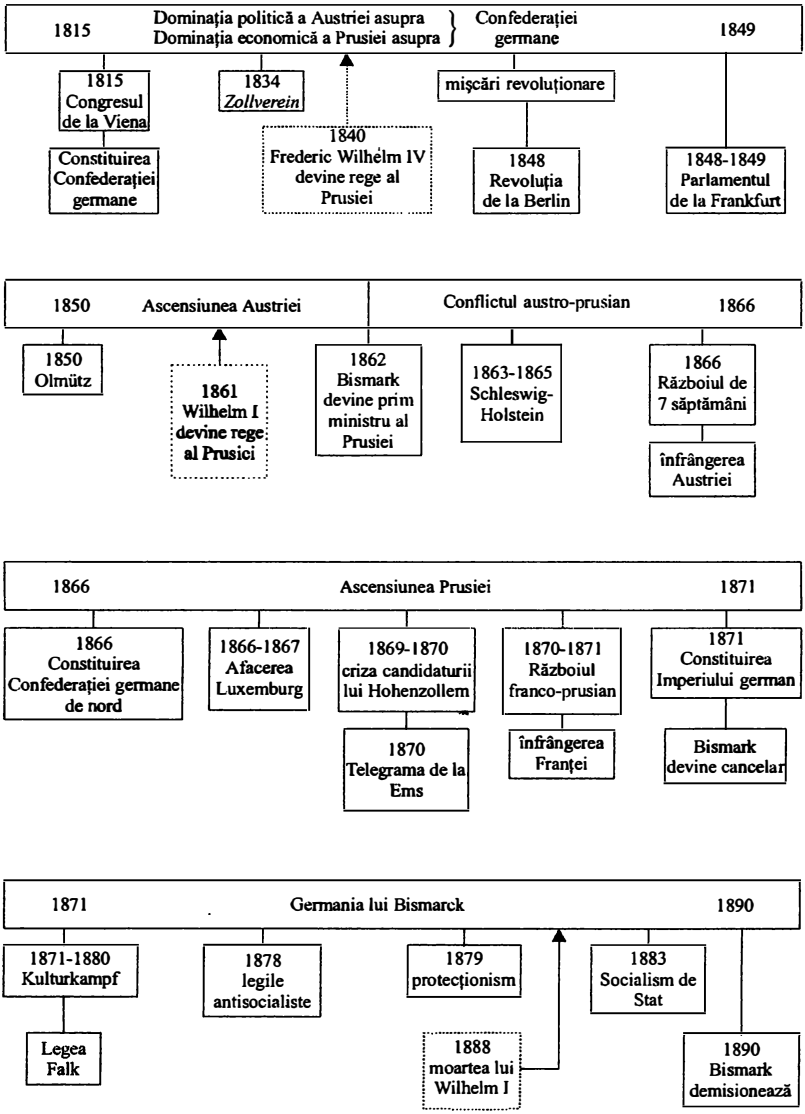

Rezumat: Unificarea Germaniei, 1815-90

susține că el a conceput întreaga desfășurare a evenimentelor; alții ar spune că el a manipulat fără scrupule situațiile, pe măsură ce apăreau, pentru a crea avantaje statului său, Prusia. Alții ar susține că acțiunile sale erau în mare irelevante, fiindcă forțe mai mari, în planul ideilor și al economiei, acționau asigurând în cele din urmă unificarea indiferent ce ar fi făcut oamenii politici. Fiecare dintre aceste interpretări poate fi susținută cu probe și noi trebuie să găsim echilibrul probabilității.

Germania a început să existe ca stat din 1871. Însă, deși noua țară era unită în sensul că putea să fie colorată cu aceeași nuanță pe hartă, unitatea nu exista încă în multe privințe. În următorii 20 de ani, Bismarck a încercat să extindă unificarea politică existentă. Problemele pe care le-a înfruntat trebuie să fie înțelese și trebuie să apreciem în ce măsură a reușit să le rezolve.

În timpul lecturii acestei cărți trebuie să urmărim cinci probleme majore. Unele sunt teme ce apar pe tot parcursul lucrării; altele se limitează la anumite capitole. În ambele cazuri este util să aveți o coală de hârtie pe care să notați aspectele cheie, astfel încât problemele principale să poată fi notate pe măsură ce sunt identificate. Schema de la pagina 3 vă va ajuta să înțelegeți evenimentele pe care le veți cerceta.

CAPITOLUL 1

Germania, 1815-1848

1. Confederația germană

La sfârșitul secolului al XVIII-lea centrul Europei era ocupat așa cum fusese din Evul Mediu de către Sfântul imperiu roman (de națiune germană). Acesta era un conglomerat format din peste 390 de state semiindependente, majoritatea foarte mici, unite de bună voie sub domnia nominală a Sfântului împărat roman, care era, de asemenea, împăratul Austriei. În afară de Austria, doar un singur stat din cadrul imperiului avea putere și importanță reală în afacerile interne și internaționale, acesta fiind Prusia. Atunci când, mai întâi Austria în 1805 și apoi Prusia în 1806, au fost înfrânte de Napoleon I, imperiul s-a prăbușit.

Vechiul conglomerat de state a fost reorganizat, statele mici fiind contopite și numărul lor total fiind redus la 39. Napoleon a format o asociație de state numită Confederația Rinului, care cuprindea Bavaria, Saxonia, Baden și alte 14 state. Confederația era controlată direct de francezi și sistemul juridic francez a luat locul legilor și procedurilor juridice diferite ale statelor componente luate separat. S-a făcut astfel un mic pas către unificarea politică și juridică a Germaniei.

După greaua înfrângere suferită în fața lui Napoleon în 1806, și pierderea umilitoare a celei mai mari părți din teritoriul ei, Prusia se hotărăște să-și recapete poziția de stat german conducător prin izgonirea francezilor. Impresionată de succesele militare franceze, Prusia hotărâse să imite ce se realizase în Franța revoluționară. O mare parte din procesul de reorganizare a Prusiei în următorul deceniu a fost o imitație a reformelor franceze. Armata a fost reorganizată și restructurată la un alt nivel de pregătire militară, guvernul a fost remaniat și modernizat pentru a asigura o autoritate centrală puternică și eficientă, și un nou sistem de educație a fost introdus pentru încurajarea sentimentelor patriotice prusace printre studenți.

Opinia populară antifranceză l-a încurajat pe regele Frederic Wilhelm al III-lea să-și depășească lipsa de decizie și în ianuarie 1813, s-a aliat

cu Rusia împotriva Franței. Armatele aliate rusă și prusacă au lansat o campanie pentru izgonirea trupelor lui Napoleon către Franța. În iunie, Austria a declarat, de asemenea, război Franței, iar în octombrie Napoleon a fost înfrânt în bătălia de la Leipzig. Francezii au pierdut 50 000 de oameni și au fost respinși peste Rin. În câteva luni armatele aliate au invadat Franța și l-au forțat pe Napoleon să abdice.

a) *Congresul de la Viena*

Cele 39 de state germane aveau mărimi foarte diferite. Primele două, ca mărime și importanță erau Austria și Prusia, numite adesea puterile dualiste. Ele dominau celelalte state și erau în mod evident candidate rivale pentru controlul unei Germanii unificate. Amândouă au fost printre marile puteri care contribuiseră la căderea lui Napoleon și care au elaborat tratatul de pace la Congresul de la Viena în 1815. Deloc surprinzător, amândouă au beneficiat substanțial în urma acestui acord.

Prusia a obținut teritorii considerabile, cuprinzând o parte din Saxonia și valorosul ținut al Rinului (Renania), precum și Westfalia și Pomerania, ceea ce a compensat cu vârf și îndesat cedarea celei mai mari părți din ținuturile sale poloneze Rusiei și a făcut ca populația Regatului Prusiei să se dubleze, ajungând la zece milioane de locuitori.

Creșterea bruscă în mărime a creat probleme, îndeosebi în ținutul Rinului. Populația acestuia era în majoritate catolică, în timp ce aproape toți prusacii erau protestanți. Locuitorii din ținutul Rinului erau afectați de anexarea de către Prusia, față de care se aflau la mai mult de 80 de km și cu care aveau puține lucruri în comun. Nu erau doar diferențe religioase, ci și în domeniul obiceiurilor și tradițiilor. Ținutul industrializat al Rinului, cu numeroasele sale orașe, contrasta cu Prusia, care era predominant rurală. Ținutul intrase sub influență franceză ca parte a Confederației Rinului, realizată de Napoleon, și locuitorii săi considerau că aparțin Europei Occidentale și îi priveau pe prusaci ca formând o cultură străină din est.

Prusia contribuise chiar mai mult decât Austria la izgonirea francezilor din Germania, dar nu putea să exercite mai multă influență la Congresul de pace. Acest lucru se datora în principal faptului că delegația Prusiei era dezavantajată în negocieri de politica inconsistentă a regelui lor și de

refuzul acestuia de a urma sfaturile miniştrilor săi. Cea mai importantă influenţă asupra viitorului statelor germane a fost cea exercitată de prinţul Metternich, care a fost ministru de externe al Austriei din 1809 până în 1848 şi cancelar (prim-ministru) din 1821 până în 1848.

Scopul lui Metternich era menţinerea autorităţii tradiţionale a Austriei asupra statelor germane. El nu era preocupat de unitatea politică a Germaniei, iar negocierile sale au făcut ca Germania să devină o confederaţie liberă de state sub dominaţia Austriei.

În iunie 1815, Confederaţia germană *(Bund)* a fost constituită cu scopul „păstrării securităţii interne şi externe, precum şi a independenţei şi integrităţii statelor individuale". Obiectivul său declarat a fost menţinerea statu quo-ului în statele componente printr-un sistem de sprijin reciproc în caz de pericol, cum ar fi o revoltă internă sau o agresiune externă. Confederaţia nu era interesată sau preocupată de realizarea unei Germanii unite. De fapt scopul ei era exact opus, deoarece nici unul dintre conducătorii statelor membre nu dorea să-şi vadă independenţa limitată prin instituirea unei organizări a puterii care să domine întreaga Germanie. Deci nu s-au ridicat obiecţii atunci când graniţele Confederaţiei au fost modelate pe cele ale Sfântului imperiu roman mai degrabă decât pe acela care ar fi încurajat formarea unui stat naţional al Germaniei. Aşa că au fost incluse regiuni locuite de polonezi, cehi, danezi şi francezi, fiind lăsate în afara graniţelor provincii cu populaţie majoritară vorbitoare de limbă germană. State cum ar fi Luxemburg şi Holstein, care erau conduse de monarhi străini, erau cuprinse în cadrul Confederaţiei, în timp ce mari părţi din Austria şi Prusia, cu populaţie vorbitoare de limbă germană nu erau.

Confederaţia avea doar un singur corp executiv, *Bundestag*-ul sau Dieta, care se întrunea la Frankfurt. Era o adunare permanentă a reprezentanţilor, care nu erau aleşi, ci trimişi de către guvernele lor, cu instrucţiuni privind felul în care să acţioneze, şi era prezidată de reprezentantul Austriei.

Dieta s-a întrunit pentru prima dată la sfârşitul anului 1816. Curând a fost clar că se vor realiza puţine lucruri. Pentru fiecare problemă dezbătută era necesar acordul preliminar al fiecărui stat, pentru adoptarea oricărei măsuri. Se ajungea foarte rar la un acord total, pentru că reprezentanţii erau preocupaţi mai mult de salvgardarea intereselor şi suveranităţii statelor respective decât să acţioneze în favoarea Confederaţiei ca întreg.

Fiecare stat german avea propriul său conducător independent, propriul guvern şi propria armată. Confederaţia numea ambasadori şi putea să încheie tratate externe în numele membrilor săi. De altfel, avea un foarte mic control direct asupra statelor individuale, în afara posibilităţii de a le împiedica să încheie alianţe externe care ar fi putut să ameninţeze securitatea Confederaţiei ori să încheie acorduri de război. Constituţia Confederaţiei, Legea federală, împuternicise Dieta să organizeze o armată federală şi să dezvolte cooperare comercială şi economică între state, însă ambiţiile locale şi independenţa apărată cu înverşunare au făcut ca nimic important să nu se realizeze pentru unificarea Confederaţiei în domeniile militar şi economic.

Unul dintre cele mai importante articole din Legea federală stipula faptul că fiecare conducător de stat, trebuia, mai devreme sau mai târziu, să promulge pentru supuşii săi o „Constituţie a stărilor regionale". Unele state, inclusiv Austria şi Prusia nu au ţinut seama de acest articol, dar majoritatea micilor state din nordul Germaniei şi chiar câteva mai mari cum ar fi Hanovra şi Saxonia permiteau „stărilor" să se întrunească. Aceste „stări" erau corpusuri reprezentative tradiţonale, nu întotdeauna alese şi compuse de obicei în majoritate din nobili. În partea de sud, unele state aveau constituţii scrise, cu adunări alese ce aveau putere legislativă şi dreptul de a fixa taxă, însă chiar în aceste state adunările nu participau direct la guvernare, deoarece conducătorul îşi numea singur miniştrii, care erau răspunzători numai în faţa lui.

Confederaţia era o organizaţie foarte conservatoare, ce revenea prin ideile sale politice la vremurile dinainte de Napoleon. Era ceva mai mult decât fantoma Sfântului imperiu roman. Vechiul guvern absolutist, care concentra întreaga putere politică în mâinile conducătorului, fusese reinstalat în majoritatea acestor state. În anii 1818-1820, Bavaria, Baden, Württemberg şi Hessen-Darmstadt au introdus constituţii după modelul Cartei Constituţionale franceze din 1814, dar majoritatea conducătorilor căutau să-şi păstreze cu orice preţ puterea lor în mod virtual absolută. Ei erau de acord cu ideile autorului elveţian Haller, care declara că statul este proprietatea privată a monarhului. Era o credinţă foarte convenabilă din punctul lor de vedere şi foarte puţini dintre supuşii lor îndrăzneau să o conteste. Doar printre studenţii şi profesorii universităţilor se manifesta o reală opoziţie.

2. Mişcări politice în favoarea reformei

Societăţile studenţeşti cu o puternică tendinţă politică se dezvoltaseră în universităţi în 1813, după bătălia de la Leipzig, prin care francezii fuseseră izgoniţi din statele germane. Înfrângerea lui Napoleon a constituit o importantă încurajare a naţionalismului, iar ideea unei Germanii independente şi unite avea un răsunet emoţional în special în rândurile tinerilor studenţi din universităţi, care încercau să susţină cauza într-un mod romantic, pasional şi greu realizabil.

Metternich exagera importanţa acestor mişcări, în special atunci când, în 1819, un membru al unei societăţi studenţeşti extremiste l-a ucis pe Kotzebu, un agent secret al ţarului Rusiei. Această crimă l-a determinat pe Mettenich să ia măsuri. El l-a consultat pe regele Prusiei şi apoi i-a invitat pe reprezentanţii statelor germane să se întâlnească cu el la Carlsbad. Deciziile lor au fost ratificate de către Dietă, fiind cunoscute ca Decretele de la Carlsbad. Acestea introduceau inspectori pentru universităţi, societăţile studenţeşti erau desfiinţate, se introducea cenzura presei şi se constituia o comisie pentru investigarea aşa-numitelor mişcări revoluţionare. Decretele de la Carlsbad cuprindeau:

1 LEGEA UNIVERSITĂŢILOR

1. Suveranul va alege pentru fiecare universitate un comisar, care să aibă instrucţiuni şi puteri adecvate şi să locuiască în localitatea unde funcţionează universitatea...

Sarcina acestui comisar va fi să urmărească respectarea strictă a legilor şi regulamentelor disciplinare; să observe cu atenţie spiritul în care sunt călăuziţi profesorii la cursurile ştiinţifice sau în metodele de instrucţie, să dea învăţământului o direcţie salutară, potrivită destinului viitor al studenţilor şi să acorde o atenţie ordinii şi decenţei printre studenţi...

2. Guvernele statelor membre ale Confederaţiei se angajează reciproc să înlăture din universităţi... profesorii şi alte cadre universitare în sarcina cărora se poate dovedi că nu şi-au respectat obligaţiile, depăşind limitele stabilite, şi abuzând de influenţa legitimă asupra minţilor tinere, prin propagarea unor dogme periculoase, ostile ordinii şi liniştii publice...

LEGEA PRESEI

Cât timp prezentul decret va fi în vigoare, nici un ziar sau broşură cu mai puţin de douăzeci de file nu va putea fi imprimat fără aprobarea preliminară a autorităţii publice.

LEGEA PENTRU ÎNFIINŢAREA UNEI COMISII CENTRALE DE INVESTIGAŢII

1. În cel mult patrusprezece zile de la adoptarea acestui decret o comisie de anchetă, numită de Dietă şi compusă din şapte membri, inclusiv preşedintele, se va întruni în oraşul Mainz...

2. Obiectul acestei comisii este să cerceteze cu grijă şi în amănunt, respectând faptele, originea şi multiplele ramificaţii ale activităţilor revoluţionare şi ale asociaţiilor demagogice, îndreptate împotriva constituţiei politice şi liniştii interne a Confederaţiei...

Ca urmare a Decretelor un număr de profesori au fost demişi din funcţiile lor. Forţele reacţionare au triumfat. În anul următor, 1820, Metternich, suspicios chiar şi faţă de constituţiile limitate ale statelor germane din sud, a încercat să obţină abolirea acestora la Congresul de la Troppau. El nu a reuşit, dar în 1821, a făcut mai dificilă răspândirea ideilor liberale prin convingerea tuturor statelor de a limita subiectele pe care adunările lor le puteau discuta.

Ideile liberale, pe care Metternich nu le accepta, urmăreau reforma constituţională şi înlocuirea guvernării absolute şi autocratice printr-un sistem parlamentar bazat pe domnia legii. Liberalii vorbeau despre drepturile şi libertăţile omului - libertatea expresiei, libertatea presei, libertatea credinţei, libertatea de asociere politică şi libertatea de a ţine întruniri politice. Ideile lor privind reprezentarea parlamentară se limitau la acordarea dreptului de vot proprietarilor. Nu se punea problema sufragiului universal, fiindcă liberalii erau aproape în exclusivitate oameni bine educaţi, membri înstăriţi ai clasei mijlocii şi erau preocupaţi de propriile interese economice şi politice şi nu de realizarea unor schimbări radicale în structura societăţii. Liberalilor le displăceau excesele de orice fel, se opuneau în general violenţei şi sperau să-şi înfăptuiască obiectivele prin argumente intelectuale şi prin convingere paşnică. Prea adesea, totuşi, cuvântul devenea un înlocuitor al acţiunii.

Mulţi liberali erau naţionalişti, dar nu toţi naţionaliştii erau liberali. Unii naţionalişti aveau concepţii republicane sau revoluţionare mult mai extremiste. La sfârşitul secolului al XVIII-lea, naţionalismul (credinţa într-o identitate naţională) se împletise cu ideea unui stat independent cu graniţe geografice fixate şi cu propriul său guvern. Identitatea naţională putea să se bazeze pe o parte sau pe toate elementele comune de rasă, limbă, cultură, religie şi zonă geografică.

În unele ţări, în care toate sau cea mai mare parte din aceste elemente existau, s-au dezvoltat rapid şi cu succes puternice mişcări naţionaliste. În Germania nu exista unitate religioasă; în sud şi vest predominau catolicii şi în nord protestanţii luterani. Nu existau nici frontiere clar definite, însă era o limbă comună şi o tradiţie culturală bazată pe o moştenire literară şi artistică bogată. În plus, exista sentimentul unei legături rasiale care-i unea pe toţi germanii şi acesta avea să devină mai important peste ani.

Semințele naţionalismului german fuseseră semănate de către filosoful Herder înainte de sfârşitul secolului al XVIII-lea. El susţinuse că toate popoarele sau rasele aveau propriul lor spirit, special şi unic, care îi diferenţia de popoarele vecine. Oamenii care trăiau în diferite zone ale lumii s-au dezvoltat în moduri diferite şi şi-au creat propria lor cultură, tradiţie, obiceiuri şi mod de viaţă. Aceste culturi trebuiau să fie venerate şi dezvoltate ca bază a identităţii naţionale. Ideile lui Herder privind baza culturală a naţionalităţii au fost preluate şi extinse de către alţii, cel mai important dintre ei fiind Hegel, un profesor de la Universitatea din Berlin, care a murit în 1831. El susţinea că omul îşi împlineşte întregul său potenţial ca fiinţă umană prin activitatea sa în serviciul statului. Ca individ el nu însemna nimic, ca parte a unei comunităţi naţionale el însemna totul. De unul singur, el nu putea să fie un adevărat german; el trebuia să-şi găsească identitatea de german făcând parte din naţiunea germană.

Este greu de ştiut cât de departe pătrundeau aceste idei liberale de la minoritatea educată la restul populaţiei. Anii cuprinşi între 1815 şi 1848 sunt adesea numiţi *Vormärz* (literal „înainte e martie"). Istoricii germani le-au dat acest nume fiindcă îi consideră drept un preludiu al revoluţiilor din martie 1848 de la Berlin. Anii *Vormärz* erau desigur o epocă de exaltare politică. O mare parte din aceasta era de natură intelectuală şi teoretică, dar conferinţele, dezbaterile, cărţile şi broşurile, care propagau noile idei, aveau doar o audienţă limitată.

În unele cazuri, totuşi, mesajul era transmis muncitorilor din oraşe de către liberali bine intenţionaţi care organizau grupuri de studiu, iar grupurile erau înfiinţate de muncitorii înşişi, mai ales în rândurile tipografilor. Unele grupuri erau formate din mai multe sute de membri, cum erau cele din Hamburg. Ele discutau probleme politice şi plănuiau acţiuni revoluţionare sau cel puţin grave. Politica lor devenea mai degrabă democratică decât liberală, bazată fiind pe suveranitatea poporului mai degrabă decât pe suveranitatea parlamentului, pe republică mai degrabă decât pe monarhie şi pe violenţă mai degrabă decât pe mijloace paşnice pentru împlinirea scopurilor. Oricât de entuziaste şi de active ar fi fost aceste grupuri, ele implicau în activitatea politică doar o mică parte a muncitorilor din oraşe şi aproape deloc muncitorii agricoli. Liberalismul şi naţionalismul au rămas limitate în mare la clasa de mijloc înainte de 1848.

3. Metternich

Dezvoltarea acestor două mişcări a făcut ca Metternich să fie foarte alarmat în legătură cu viitorul Confederaţiei germane. Dacă li s-ar fi permis să evolueze nesupravegheate, ele puteau să ducă doar la răsturnarea guvernelor absolutiste în diferite state şi la formularea unor solicitări în vederea unei Germanii unite, cu adunări reprezentative la nivel naţional şi al fiecărui stat. Aceste cereri puteau fi la un moment dat doar strigătele zgomotoase ale câtorva „intelectuali" şi muncitori, însă pericolul consta în faptul că ele puteau deveni baza unei revoluţii populare.

Metternich credea că menţinerea păcii pe plan internaţional era direct legată de prevenirea izbucnirii revoluţiilor în diferite state luate individual. Afacerile interne şi internaţionale erau inseparabile. Ceea ce se întâmpla în interiorul unui stat privea şi celelalte state şi le îndreptăţea pe acestea să intervină dacă apreciau că era necesar. Exista un echilibru în interiorul fiecărui stat, în care ordinea socială trebuia să fie apărată împotriva forţelor distructive. Pentru Metternich aceste forţe erau naţionalismul şi liberalismul. Ca urmare el s-a opus oricăror schimbări constituţionale, oricât de modeste, pentru că salvarea societăţii depindea de păstrarea monarhiei şi de respectul faţă de nobilime. Monarhii trebuiau deci să se unească pentru a salva societatea de pericolul subversiv al revoluţiilor.

a) *Congresul de la Troppau*

Congresul de la Viena din 1815 restaurase multe din monarhiile Europei pe tronurile lor şi Metternich era hotărât să le păstreze. El dezvoltase ideea congreselor europene, întâlniri ale marilor puteri pentru discutarea şi soluţionarea dezacordurilor internaţionale şi pentru menţinerea păcii. Între 1818 şi 1822 s-au ţinut patru congrese de acest fel, iar la unul dintre ele, Congresul de la Troppau din 1820, discuţiile s-au concentrat asupra revoluţiilor care izbucniseră în Spania, Portugalia, Piemont şi Neapole. În timpul acestui congres, Metternich a trimis un memorandum secret ţarului Rusiei:

Regii trebuie să calculeze şansele propriei lor existenţe în viitorul imediat; pasiunile s-au dezlănţuit şi se unesc pentru a răsturna tot ceea ce societatea respectă ca bază a existenţei sale; religia, morala, legile, obiceiurile, drepturile şi datoriile sunt toate atacate, umilite, răsturnate sau puse în discuţie şi contestate. Marea masă a poporului este formată din spectatori tăcuţi ai acestor atacuri şi revoluţii şi ai dorinţei absolute de a dispune de toate mijloacele de apărare. Câţiva sunt luaţi de curent, însă dorinţele imensei majorităţi sunt pentru menţinerea stării de linişte care nu mai există şi din care chiar primele elemente par să fie pierdute...

... Clasele agitate sunt în principal compuse din oameni cu stare - adevăraţi cosmopoliţi, care obţin avantaje indiferent de orânduirea existentă - funcţionari plătiţi de stat, oameni de litere, avocaţi şi indivizi însărcinaţi cu educaţia publică.

Acestor clase li se pot adăuga cei cu false ambiţii, al căror număr nu este niciodată considerabil printre păturile de jos, dar este mai mare în rândurile înaltei societăţi.

Aproape că nu există epocă în care societatea să nu ofere un slogan mobilizator unei anumite grupări. Acest slogan a fost, încă din 1815, Constituţia. Dar să nu ne înşelăm pe noi înşine: acest cuvânt, susceptibil de o largă interpretare, nu ar putea decât să fie în mod imperfect înţeles dacă presupunem că acele grupări îi dădeau aproape acelaşi înţeles sub regimuri politice diferite. Fireşte că nu acesta este cazul. În monarhiile absolute era

identificat cu "reprezentarea națională". În țările ajunse în cele din urmă sub regim reprezentativ i se spune "dezvoltarea" și promite elaborarea unor cărți și legi fundamentale. Peste tot înseamnă schimbare și tulburare.

Noi suntem convinși că societatea nu mai poate fi salvată fără măsuri ferme și dure din partea guvernelor încă libere în opinii și acțiunile lor... Primul principiu pe care monarhii trebuie să-l urmeze, uniți fiind de identitatea dorințelor și opiniilor lor, ar trebui să fie menținerea stabilității instituțiilor politice împotriva atâtării la dezordine care a cuprins mințile oamenilor; statornicia principiilor împotriva nebuniei interpretării lor; respectul față de legile în vigoare împotriva dorinței de a le distruge... Pe scurt, marii monarhi să-și întărească legăturile dintre ei și să dovedească lumii că, atâta timp cât există aceste legături, ele sunt benefice și asigură pacea politică a Europei; că uniunea lor este puternică doar pentru menținerea liniștii într-o vreme în care atât de multe atacuri sunt îndreptate împotriva ei; că principiile pe care monarhii le susțin sunt părintești și protectoare, amenințând doar pe tulburătorii liniștii publice.

Țarul era de acord cu credințele lui Metternich și a înaintat Congresului o propunere ca marile puteri - Rusia, Austria și Prusia - să fie de acord să acționeze împreună, folosind forța dacă va fi necesar, pentru restaurarea oricărui guvern care ar fi fost răsturnat prin forță. Propunerea a fost acceptată și cele trei mari puteri au anunțat împreună, în Protocolul de la Troppau, că "nu vor recunoaște vreodată drepturile unui popor de a restrânge puterile regelui lor.". Acest punct de vedere viza în mod direct ambițiile liberalilor și naționaliștilor de pretutindeni și îi nemulțumea mai ales pe cei din statele germane. Prusia, ca și Austria, era ferm angajată de partea reacțiunii.

La fel de bine ca armele diplomației și amenințările cu forța, Metternich folosea mijloacele statului polițienesc pentru menținerea statu-quo-ului. În Viena a fost înființat un birou special pentru deschiderea, copierea și apoi resigilarea corespondenței străine ce trecea prin Austria. Acest serviciu i-a dus o cantitate enormă de informații secrete despre

activitățile altor guverne. La acestea se adăugau rapoartele primite prin rețeaua sa de spioni și agenți secreți răspândiți în toată Europa și activitatea poliției sale secrete.

Printr-o combinație de represiune și cenzură a presei în fiecare stat și un sistem de alianțe internaționale pentru menținerea păcii, Metternich spera să păstreze liniștea în Europa și să permită fervorii revoluționare să se domolească. El a avut succes în cursul anilor '20.

În anii '30 imaginea s-a schimbat. Revoluția din iulie 1830 de la Paris a provocat demonstrații și revolte în mai multe state germane din sud. Se cerea o Constituție asemănătoare Legii federale din 1815, care înființase Confederația, sau, dacă exista deja o constituție, se cerea liberalizarea acesteia. În Brunswick, Ducele fusese izgonit, iar succesorul său forțat să acorde o constituție mai liberală. Atât în Saxonia cât și în Hessen-Cassel au fost obținute concesii similare. În Bavaria, Baden și Württemberg, unde existau deja constituții, partidele liberale de opoziție, au câștigat fotolii parlamentare la noile alegeri, și mai marea libertate a presei permitea exprimarea criticilor la adresa guvernului. În Hanovra, regele a promulgat o constituție în 1832 (deși aceasta avea să fie abolită peste cinci ani de către succesorul său).

La începutul anilor 1830, mai multe grupuri republicane elaborau planuri pentru unificarea imediată a Germaniei. În 1832, 25 000 de naționaliști s-au întrunit la Festivalul Hambach din Bavaria să bea, să discute și să plănuiască revoluția. Nu este surprinzător că Metternich a intrat în panică. În același an, cu sprijinul Prusiei, el a convins Dieta să adopte cele Șase Articole. Acestea întăreau controlul asupra afacerilor interne ale fiecărui stat și, în special, asupra universităților și presei. Ca urmare, Dieta a ajuns să fie urâtă de către naționaliștii din întreaga Confederație, iar în 1833, o revoltă studențească armată a încercat să o ia cu asalt. Revolta a fost repede înăbușită și Dieta a înființat o comisie specială pentru arestarea tinerilor studenți agitatori, dintre care mulți se constituiseră în mișcarea „Tânăra Germanie". Această mișcare urmărea crearea unei Germanii unite, bazate pe principii liberale, pace internațională și libertate. Confruntat cu asemenea evoluții, Metternich le-a cerut din nou reprezentanților Confederației să se întrunească la Viena în 1834, pentru a discuta

necesitatea de a se lua măsuri şi mai severe împotriva elementelor subversive.

Anii de discuţii şi planificări politice ale liberalilor şi naţionaliştilor - deceniile 2 şi 3 - nu au dus la aproape nici un rezultat, deoarece aceştia erau fără putere faţă de dominaţia lui Metternich. Sigur că Dieta nu a făcut nimic pentru a sprijini cauza liberalilor sau naţionaliştilor, pentru că ajunsese o simplă maşinărie austriacă de guvernare în cadrul Confederaţiei, şi atâta timp cât Prusia rămânea aliata Austriei şi la fel de reacţionară ca aceasta, erau puţine speranţe într-o schimbare a situaţiei.

Anii 1840 aveau să aducă, totuşi, evoluţii noi şi pline de speranţe. În statele din sud-vest, liberalii îşi întăriseră sprijinul popular, iar în Baden, jumătate din membrii aleşi ai Camerei inferioare a Parlamentului erau oficialităţi guvernamentale ce se convertiseră la liberalism. Atunci când doi dintre aceştia au fost suspendaţi în 1843, situaţia a dus la un vot de neîncredere în guvern şi, în cele din urmă, la căderea guvernului. Peste trei ani, liberalii din Baden au reuşit să obţină o slăbire a cenzurii presei şi reforme ale sistemului poliţienesc şi judiciar. În Hessen-Darmstadt au fost puternice campanii parlamentare liberale pentru schimbarea reglementărilor electorale şi pentru o presă liberă. În Bavaria, liberalii au fost ajutaţi de o neaşteptată schimbare a politicii duse de regele Ludwig I, care era pe jumătate nebun. Pasiunea pentru o dansatoare l-a făcut să propună ca acesteia să i se acorde un titlu şi un ţinut şi să fie introdusă la curte. Atunci când consilierii l-au criticat, el a demis guvernul şi i-a înlocuit pe miniştrii reacţionari cu alţii liberali.

În Prusia, regele Frederic Wilhelm III, care domnise ca un monarh absolut timp de peste patruzeci de ani, a murit în 1840. El evitase promulgarea unei constituţii, pe de o parte fiindcă nu era înclinat să o facă, şi pe de altă parte fiindcă Austria făcuse puternice presiuni asupra sa. El avusese legături strânse cu Austria, prin asocierea Prusiei la Protocolul de la Troppau şi prin ministrul său de externe, care era prieten al lui Metternich.

I-a urmat la tron fiul său Frederic Wihelm IV, a cărui politică avea să aibă fluctuaţii largi de-a lungul întregii domnii. Uneori se comporta ca un absolutist reacţionar, uneori ca un monarh constituţional. El a început prin a acţiona aşa cum doreau mulţi liberali. A eliberat mulţi deţinuţi politici, a abolit cenzura şi a numit un liberal de frunte la Consiliul de

Stat. În 1842, el a permis ca Dietele provinciale din Prusia să aleagă reprezentanţi ce aveau să se întrunească la Berlin, ca un corp consultativ temporar. El a extins uşor puterile Dietelor provinciale şi le-a permis să publice rapoarte despre dezbaterile lor.

Încurajaţi de acest fapt, liberalii din ţinutul Rinului au început imediat să se agite pentru obţinerea unei constituţii şi pentru constituirea unei singure Diete sau Parlament pentru toate teritoriile Prusiei. Aristocraţia conservatoare a marilor proprietari de pământ din Prusia *(Junker*-ii) urmărea cu nelinişte activităţile regelui şi chiar pregătea o eventuală lovitură de stat pentru înlocuirea lui cu fratele său, Wilhelm.

Frederic, speriindu-se de faptul că era atacat politic atât din stânga cât şi din dreapta, a reimpus cezura presei în 1843. În 1847, el a cerut întrunirea Diete Unite la Berlin pentru votarea unui împrumut pentru construirea unei căi ferate care să lege Prusia Orientală de Berlin. Speranţele liberalilor că aceasta era împlinirea cererii lor de convocare a unei singure Diete pentru întreaga Prusie au fost curând spulberate, deoarece Dieta Unită a refuzat să acorde împrumutul pentru calea ferată şi a fost dizolvată. Liberalii şi-au reînnoit cererile pentru o adunare naţională de felul celei promise în cadrul Congresului de la Viena, însă regele a refuzat. El nu ar fi ajuns nici să promulge o constituţie.

În 1847, sentimentele liberale şi naţionaliste şi-au găsit expresia în înfiinţarea la Heidelberg a unui ziar cu titlul profetic *Die Deutsche Zeitung* (Ziarul German). La fel de importantă a fost întrunirea reprezentanţilor liberali din statele sud-vestice la Hippenheim. Ei au redactat un program de reformă, au cerut o Dietă naţională aleasă şi au prezentat în mod detaliat doleanţele lor în paginile ziarului *Die Deutsche Zeitung*:

1 Dieta nu şi-a îndeplinit până acum sarcinile fixate în Constituţia Confederaţiei în domeniile reprezentării stărilor, comerţului liber, comunicaţiilor, navigaţiei, libertăţii presei etc. Reglementările privind apărarea federală nu prevăd nici înarmarea populaţiei,
5 nici înfiinţarea unei forţe federale uniform orgnizate. Presa este în schimb hărţuită de cenzură; dezbaterile din Dietă sunt învăluite în secret... Singura expresie a intereselor comune ale germani or care există, Uniunea Vamală, nu a fost creată de către

Confederație, ci negociată în afara cadrului ei, prin tratate încheiate bilateral; negocierile privind o lege germană asupra schimburilor financiare și privind o uniune poștală, nu sunt purtate de către Confederație, ci de către mai multe guverne...

Libertatea presei..., procedurile judiciare publice și orale cu juri, separația puterilor executivă și judiciară, transferul aplicării legilor către tribunale... elaborarea unui proiect de cod al poliției criminale, eliberarea solului și lucrărilor săi de corvezile medievale, independența comunelor în administrarea afacerilor lor, reducerea cheltuielilor pentru armata permanentă și înființarea unei gărzi naționale etc. au fost discutate pe larg, ca și mijloacele constituționale ce puteau fi folosite pentru a răspunde cererilor îndreptățite ale poporului. S-a acordat o atenție deosebită căilor posibile de reducere a sărăciei și nevoilor și unui subiect strâns legat de acestea, reforma sistemului de impozitare...

4. Evoluții economice

Puțini liberali ar fi prevăzut oricând între anii 1815 și 1848 că idealul naționalist al unificării politice a Germaniei avea să fie realizat în cele din urmă de către Prusia, unul dintre cele mai reacționare state germane și chiar dacă ar fi prevăzut, nu ar fi fost prea încântați de felul în care s-a realizat. Cu toate acestea, baza unificării Germaniei fusese deja pusă de Prusia înainte de 1840, și acea bază, care nu era politică, ci economică, era *Zollverein* sau Uniunea Vamală Prusacă.

În primii zece ani după Congresul de la Viena, exista foarte puțină industrie în Germania. Dezvoltarea sa era împiedicată de barierele vamale dintre cele 39 de state ale Confederației. Această situație făcea ca schimburile comerciale să fie foarte lente și complica mult viața oamenilor de afaceri și negustorilor. Chiar în cadrul unui singur stat existau mai multe taxe vamale. Variațiile valorii monezilor în cadrul Confederației era o problemă în plus. Talerul de argint, unitatea principală a sistemului monetar, avea valori diferite de la stat la stat.

În 1818, proprietarii manufacturilor din ținutul Rinului s-au plâns regelui Prusiei în legătură cu taxele împovărătoare asupra industriei interne și în legătură cu inegala competiție cu importurile nelimitate din străinătate,

asupra cărora nu se percepeau taxe. Ca urmare, în același an, a fost înființată Uniunea Vamală Prusacă (ce va deveni mai târziu *Zollverein*) prin Legea prusacă asupra reformei tarifelor. Legea înlătura păienjenișul taxelor vamale interne și le înlocuia cu un tarif perceput la frontiera de stat a Prusiei. Tariful era mic: aproape nimic pentru materiile prime, circa 10% pentru bunurile manufacturate și 20% pentru bunurile de lux, cum ar fi zahărul sau ceaiul. Tarifele ridicate ar fi încurajat contrabanda, care era deja larg răspândită și, în orice caz, Prusia nu era suficient de puternică din punct de vedere economic și politic pentru a se angaja într-un război tarifar cu alte țări, care ar fi determinat doar, ca răspuns, o creștere a taxelor asupra exporturilor prusace, în special cereale și pânzeturi.

Mai târziu, Prusia a introdus taxe vamale la materiile prime, în special la fier și bumbac tors importate din Anglia, pentru că, pe măsura trecerii timpului, Uniunea devenea tot mai protecționistă, întrucât urmărea să continue protejarea industriei interne în competiția cu produsele de import, prin mărirea taxelor de import asupra bunurilor străine. În același timp, acționa pentru extinderea comerțului liber, mai întâi în cadrul Prusiei și apoi în interiorul Confederației, prin înlăturarea a cât mai multe bariere comerciale interne încât bunurile să circule mai liber. Acest lucru însemna o piață mai largă pentru mărfurile produse în țară la prețuri mai scăzute. Ca o componentă a acestor politici, Uniunea a impus taxe mari asupra oricăror produse manufacturate în străinătate care treceau pur și simplu pe teritoriul Prusiei.

După 1815, guvernul Prusiei își dăduse repede seama de necesitatea industrializării. În 1821 a fost înființat un Institut de Meserii pentru încurajarea industriei și pentru proiectarea și producerea noilor mașini pentru fabrici. Comerțul Prusiei a beneficiat de preluarea rețelei de drumuri bune din ținutul Rinului, pe care francezii le construiseră în timpul ocupației. Comunicațiile au fost și mai mult îmbunătățite atunci când guvernul prusac s-a lansat în construcția de căi ferate și atunci când navele cu aburi au fost introduse în serviciu pe râurile Rin, Weser și Elba.

La începutul anilor 1820, la puțin timp după înființarea Uniunii Vamale Prusace, unii din vecinii mai mici ai Prusiei erau atât de impresionați de succesele ei economice încât au fost de acord să se alăture uniunii vamale cu Prusia și chiar au permis funcționarilor vamali prusaci să vină pe

teritoriile lor pentru a puse în aplicare sistemul. În 1828, unul dintre vecinii mai mari ai Prusiei, Hessen-Darmstadt, a semnat, de asemenea, un tratat vamal cu Prusia.

Pe la 1830, uniunile vamale s-au înmulțit. Alături de uniunea dintre Prusia și Hessen-Darmstadt cu vecinii lor mai mici, mai erau alte două uniuni. Una era între Bavaria și Württemberg, iar cealaltă, cunoscută sub numele de Uniunea Vamală din Germania Centrală, era formată din Hanovra, Brunswick, Saxonia și mai multe state mici.

Această uniune se deosebea de celelalte, deoarece urmărea nu atât încurajarea comerțului propriu cât și împiedicarea celui al Prusiei. Prusia era bine plasată din punct de vedere geografic pentru a controla drumurile de la nord la sud în toată partea de nord a Germaniei și pentru a obține un venit considerabil din taxele asupra mărfurilor străine transportate pe aceste drumuri. Uniunea Vamală din Germania Centrală acționa pentru protecția și menținerea în stare de funcționare a drumurilor existente de la porturile Mării Nordului până la orașele din centrul Germaniei, Frankfurt și Leipzig și pentru construirea unei serii de noi drumuri care să ocolească statele membre ale Uniunii Vamale Prusace. Ei au fost împiedicați în realizarea acestui plan de către ministrul de finanțe al Prusiei, care a încurajat construirea unor drumuri ce legau Prusia direct de Bavaria, Württemberg și Frankfurt. El a extins, de asemenea, comerțul Prusiei de-a lungul Rinului printr-o înțelegere vamală cu olandezii.

a) Zollverein

În 1830, Hessen-Kassel, unul dintre cele mai mici, dar de importanță vitală, dintre statele Uniunii Vamale din Germania Centrală, s-a confruntat cu dificultăți financiare și cu tulburări. Anul următor acest stat a aderat la Uniunea Vamală Prusacă spre groaza partenerilor ei din Uniunea Vamală din Germania Centrală. Aceasta din urmă, care avea deja mari probleme, s-a destrămat la puțin timp după acest incident, în timp ce Uniunea Vamală Prusacă devenea din ce în ce mai puternică.

În 1834, Bavaria și Württemberg s-au alăturat Prusiei, iar această uniune vamală mărită, numită *Zollverein*, cuprindea 18 state. În 1836, atunci când s-au alăturat Baden și Frankfurt, uniunea era formată din 25 de state, cu o populație de 26 milioane de locuitori. Uniunea promitea

tuturor statelor membre un sistem vamal și tarifar comun și desființarea tuturor barierelor vamale interne. Fiecare stat avea dreptul de a numi un număr de funcționari la departamentele vamale ale altor state și, atâta timp cât nu se încălcau reglementările fixate de *Zollverein*, fiecare stat putea negocia propriile sale tratate comerciale. Organizarea și supervizarea Uniunii Vamale era asigurată de un corp special numit, Congresul *Zollverein*. În următorii câțiva ani s-a început unificarea monetară și a sistemului de măsuri și greutăți în statele membre ale Uniunii Vamale. Căile ferate au fost mult extinse, pentru a realiza un mijloc rapid și eficient de comunicare între țările membre.

Experimentul *Zollverein* constituise un succes. Statele membre colaboraseră, iar Prusia obținuse o poziție economică de frunte în cadrul Confederației. Au fost și unele dificultăți: administrația nu a funcționat întotdeauna așa cum trebuia și, cum orice stat putea opune dreptul său de veto la propunerile discutate în Congresul *Zollverein*, deciziile erau adesea amânate sau definitiv blocate. Situația s-a îmbunătățit mai târziu, după 1866, când s-a schimbat regulamentul și era suficientă o majoritate simplă pentru adoptarea unei măsuri. Între timp, Uniunea Vamală a devenit punctul focal al sentimentului național, iar atunci când, în 1844, a semnat un tratat comercial favorabil cu Belgia, se putea spune că vorbea în numele majorității statelor membre ale Confederației în domeniul relațiilor economice internaționale.

Exemplul colaborării economice dintre statele germane i-a încurajat pe liberali și naționaliști. Visurile lor privind o Germanie unită din membre ale Uniunii Vamale prosperaseră - nu s-a întâmplat același lucru ca urmare a unității politice? Ei arătau economiile ce s-ar fi putut realiza prin desființarea celor 33 de state, guverne, sisteme juridice, administrații și ambasade și înlocuirea lor cu un singur guvern central.

Din nefericire, lucrurile nu erau chiar atât de simple. În 1840, în calea unificării Germaniei stăteau încă multe dificultăți. Existau tensiuni religioase între catolicii din sud și protestanții din nord, precum și mari diferențe economice între ținutul industrializat al Rinului și celelalte frontiere ale unei Germanii unite. Unii susțineau constituirea unei Germanii Mici (*Kleindeutschland*), alții doreau o Germanie Mare (*Grossdeutschland*). O Germanie Mică ar fi exclus Austria dintr-o

viitoare Germanie unită şi ar fi dat Prusiei un rol dominant. O soluţie *Grossdeutschland* ar fi inclus Austria şi i-ar fi acordat acesteia o poziţie foarte puternică în asumarea conducerii unei Germanii unite.

Atracţia emoţională a naţionalismului a influenţat creşterea rapidă a numărului germanilor în cursul anilor 1820 şi 1830. Naţionalismul era înflăcărat prin poezie, muzică, istorie şi filozofie, toate acestea bazându-se pe cele două teme germane: ura faţă de Franţa şi o imagine foarte viu colorată a rolului măreţ, încă neîmplinit, al Germaniei în Europa. El a fost întreţinut de numeroase situaţii în care guvernele străine păreau să ameninţe Germania în ansamblul ei şi făceau ca mulţi germani, care erau în mod normal mulţumiţi să se considere prusaci, bavarezi, hessieni sau cetăţeni ai altor state, să se simtă nemulţumiţi că Germania nu putea vorbi cu o singură voce puternică în vreme de criză. Aceste sentimente erau deosebit de răspândite în 1840, când se părea că Franţa ar putea să invadeze statele germane de pe linia Rinului, într-o încercare de a forţa celelalte mari puteri să cedeze dorinţelor sale în privinţa crizei din Orientul Apropiat, inclusiv dezmembrarea parţială a Imperiului otoman. În cele din urmă, Franţa a renunţat, însă nu înainte de a fi generat puternice simţăminte naţionaliste în toată Germania, în faţa ameninţărilor venite din partea "vechiului duşman".

Pentru noi este uşor să înţelegem de ce o ameninţare din partea Franţei putea să provoace o astfel de reacţie. Trecuseră doar 25 de ani de la înfrângerea finală a lui Napoleon. Mai greu de înţeles este reacţia la o ameninţare venită din partea Danemarcii, care era relativ mică, slabă şi neînsemnată pe plan internaţional. Totuşi, în 1846, Danemarca a contribuit la întreţinerea ideii de unificare a Germaniei la fel de mult ca Franţa în 1840. Imediat în sudul Danemarcii propriu-zise se află ducatele Schleswig şi Holstein. Ele erau sub suveranitatea regelui Danemarcii şi făceau parte din regat doar cu numele. Holstein avea o populaţie în majoritate de limbă germană şi era unul din statele membre ale Confederaţiei germane. Atunci când regele Danemarcii era pe cale de a incorpora ducatele Schleswig şi Holstein în regatul său, nemulţumirea a fost enormă în toată Germania. Ceea ce pentru majoritatea oamenilor din Europa, inclusiv regele Danemarcii, părea să fie o procedură pur şi simplu legală, era considerat de cea mai mare parte a germanilor ca un atentat împotriva Patriei, căruia trebuiau să îi

răspundă prin forță, dacă era nevoie. Această forță a sentimentului național german a fost suficientă pentru a-l convinge pe regele Danemarcii să-și abandoneze planurile.

Care a fost scopul Prusiei în constituirea Uniunii Vamale? Mai mulți miniștri de finanțe ai Prusiei și-au dat seama, pe rând, că desființarea taxelor vamale interne, mai întâi în cadrul Prusiei și apoi între Prusia și statele vecine, ar dezvolta comerțul și ar aduce prosperitate. De asemenea, ar ajuta la unirea Prusiei cu depărtatele sale teritorii din ținutul Rinului. Încă din 1830, chiar înainte de formarea Uniunii Vamale, ministrul de finanțe al Prusiei arătase regelui său că o astfel de organizare comercială liberă, nu numai că ar aduce prosperitate Prusiei și asocierilor sale, dar ar și izola Austria. Această izolare ar fi fost nu doar economică, ci, în ultimă instanță, ar fi slăbit influența politică a Austriei în interiorul Confederației germane. Mulți istorici moderni susțin că, începând din anii 1830, Prusia a folosit Uniunea Vamală pentru realizarea "unei soluții prusace la chestiunea germană". Argumentul este că cei care vedeau avantaje financiare într-o uniun economică sub conducerea Prusiei puteau să se aștepte la o perspectivă favorabilă a unor aranjamente similare într-o uniune politică. *Zollverein* era o formă în favoarea unității germane în anii 1840 și, prin aceasta, un punct focal al sentimentelor naționaliste. Ca urmare, Prusia, în ciuda simpatiilor sale politice reacționare, ajunsese să fie văzută de mulți drept un lider firesc al unei Germanii unite.

De ce a rămas Austria în afara Uniunii Vamale? Ea refuzase să se alăture la început, fiindcă nu era de acord cu politica de liber schimb, fără bariere vamale, drept cale de extindere a comerțului și de găsire a noi piețe de desfacere. Politica Austriei era protecționistă. Ea avea deja piețe ample în cadrul Imperiului habsburgic pentru produsele sale interne și, prin urmare, dorea să aibă taxe vamale mari pentru a-și proteja industriile și piețele față de importurile străine ieftine. Aderarea la *Zollverein* ar fi însemnat reducerea taxelor sale de import la același nivel cu celelalte state germane și ea nu dorea să ia în calcul o asemenea cale. Doar dacă Uniunea Vamală ar fi crescut nivelul general al tarifelor, Austria ar fi aderat, alternativă pe care Prusia nu dorea să o ia în calcul. Austria a dat Prusiei o mare șansă atunci când a refuzat să

adere la *Zollverein*. Prusia a profitat de aceasta, şi-a întărit poziţia de lider şi s-a asigurat că Austria va rămâne în afara Uniunii Vamale.

Prin 1848, dacă Austria încă mai deţinea controlul politic al Confederaţiei, Prusia preluase conducerea economică. Lupta dintre cele două puteri avea să se amplifice în deceniile următoare şi se va soluţiona doar prin război.

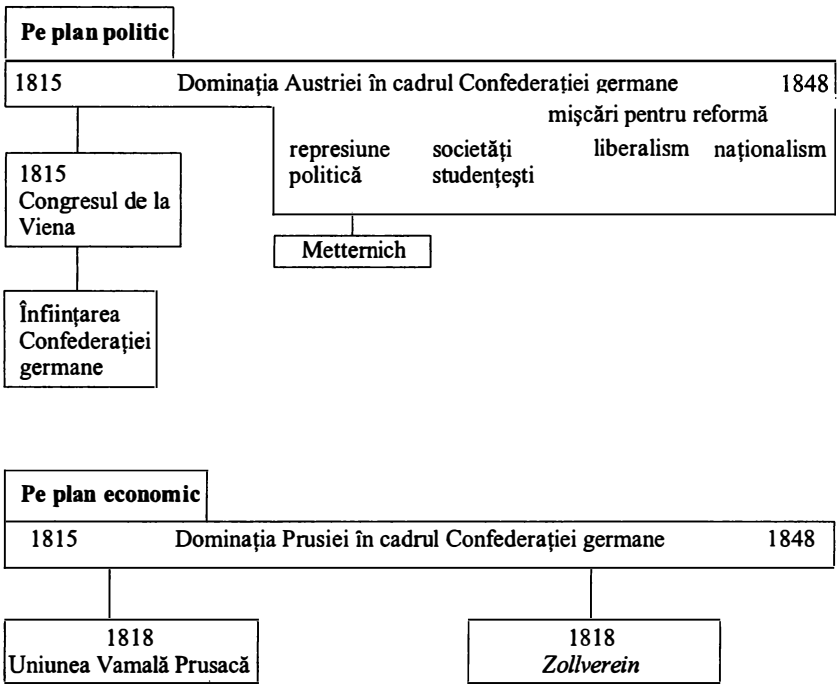

Rezumat - Germania, 1815-1848

***Să luăm notiţe despre** „Germania, 1815-1848"*

Notiţele dumneavoastră privind acest capitol ar trebui să vă ajute să înţelegeţi cum era organizată Confederaţia germană din 1815 şi rolurile Austriei şi Prusiei în cadrul acesteia. Ar trebui, de asemenea, să aveţi un cadru pentru discutarea importanţei naţionalismului şi a Uniunii Vamale (*Zollverein*) în promovarea ideii unificării Germaniei.

Următoarele titluri şi subtitluri vă vor ajuta să luaţi notiţe clare:

1. Confederaţia germană
1.1. Situaţia înainte de 1815
1.2. Congresul de la Viena
1.3. Lărgirea Prusiei
1.4. Confederaţia germană
2. Mişcări politice pentru reformă
2.1. Societăţile studenţeşti
2.2. Liberalismul
2.3. Naţionalismul
3. Metternich
3.1. Congresul de la Troppau
3.2. Eşecurile liberalilor din anii 1830
3.3. Succesele liberalilor din anii 1840
4. Evoluţii economice
4.1. Uniunea Vamală Prusacă
4.2. *Zollverein*

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** "Germania, 1815-1848".*

O mare parte din problemele tratate în acest capitol vor fi de folos pentru a răspunde la întrebări generale privind unificarea Germaniei. Întrebările de acest fel sunt discutate la pag. 133-134.

Primul subiect despre perioada 1815-1848, care tinde să apară în întrebări de nivel A, ca o temă de sine stătătoare, este Uniunea Vamală (*Zollverein*). Întrebările pot să se refere la formarea acesteia, la motivaţiile (cauzele) ei, la efectele ei, în special la unificarea Germaniei (consecinţe).

Iată câteva exemple tipice de astfel de întrebări:

Pe ce căi a contribuit Uniunea Vamală (*Zollverein*) la dezvoltarea economică şi politică a Germaniei? (Oxford, 1983).

Examinaţi cauzele formării Uniunii Vamale (*Zollverein*) şi rezultatele sale pntru Prusia, Austria şi statele germane (Cambridge, 1982).

Faceţi o listă cu punctele pe care le-aţi folosi pentru a explica a) cauzele, şi b) consecinţele Uniunii Vamale (*Zollverein*). Păstraţi lista şi completaţi-o după ce veţi citi capitolul 3. Uitaţi-vă la punctele de pe listă. Pentru fiecare, hotărâţi care dintre cuvintele "economic" sau "politic" îl descriu mai bine. Acolo unde sunteţi tentaţi să le puneţi pe amândouă, regândiţi punctul şi, dacă este posibil, împărţiţi-l în alte două puncte. Grupând separat punctele cu dominantă economică şi politică, veţi avea pregătit un plan în patru părţi pentru a putea răspunde la o întrebare-eseu cum ar fi:

"Examinaţi cauzele şi consecinţele formării Uniunii Vamale (*Zollverein*).

***Întrebări bazate pe izvoare despre** "Germania, 1815-1848"*

1. Decretele de la Carlsbad, 1819.

Citiţi cu atenţie fragmentele din Decretele de la Carlsbad, date la pag. 9-10. Răspundeţi la următoarele întrebări:

a) În Legea privind universităţile, comisarii extraordinari aveau patru atribuţii majore. Rezumaţi-le pe scurt cu propriile dumneavoastră cuvinte.
b) Care sunt implicaţiile expresiei "potrivită destinului viitor al studenţilor" (rândul 9)?
c) Ce putem învăţa despre valorile şi atitudinile celor care au elaborat Decretele de la Carlsbad din articolul 2 al legii privind universităţile?

d) Legea presei se referea la publicaţiile zilnice şi la broşurile mai mici de 20 de file - de ce la aceste categorii de publicaţii în special?
e) Ce se spera că va realiza comisia extraordinară de anchetă (rândul 26)?

2. Memorandumul lui Metternich către ţarul Alexandru I, 1820.
Citiţi cu atenţie fragmentele din memorandumul secret trimis de Metternich lui Alexandru I, date la pag. 13-14. Răspundeţi la următoarele întrebări:
a) Ce voia să spună Metternich atunci când folosea expresiile „false ambiţii" /rândul 15), „monarhiile absolute" (rândul 24) şi „statornicia principiilor" (rândul 34-35)?
b) Rezumaţi într-un paragraf scurt ce îi solicita Metternich ţarului Alexandru să facă.
c) Metternich susţine că instituţiile politice nu trebuie să suporte schimbări. Ce argumente foloseşte el pentru a-şi susţine punctul de vedere?
d) Alexandru I era cunoscut drept un idealist cu un înalt simţ al datoriei. Ce dovadă conţine memorandumul pentru a sugera că Metternich încerca să facă apel la acest aspect al caracterului său?
e) Care au fost implicaţiile acestui memorandum în dezvoltarea mişcării pentru unificarea Germaniei?

3. Programul de la Hippenheim, 1847
Citiţi cu atenţie fragmentele din prezentarea adunării de la Hippenhein apărute în „*Die Deutsche Zeitung*", date la pag.17-18. Răspundeţi la următoarele întrebări:
a) Este Dieta criticată mai ales pentru ceea ce a făcut sau pentru ce nu a făcut?
b) Ce nemulţumiri sunt exprimate în privinţa problemelor militare? Ce sugestii se fac pentru îmbunătăţirea situaţiei?
c) Ce dovadă conţine prezentarea pentru a sugera că cei care s-au întâlnit la Hippenheim erau naţionalişti germani?

d) Ce dovadă conține prezentarea pentru a sugera că cei care s-au întâlnit la Hippenhein aparțineau clasei de mijloc?

e) Ce sugerează fragmentele în legătură cu interesele și atitudinile celui care a scris prezentarea?

CAPITOLUL 2

Germania în revoluție, 1848-1849

1. Cauzele mișcărilor revoluționare

Anul 1848 a fost demn de ținut minte în Europa, plin de evenimente dramatice, violente, cu speranțe și eșecuri. A fost anul epidemiei de holeră care a măturat Europa, venind din Asia și a provocat atât de multe pierderi de vieți omenești deoarece, pentru un timp, societatea a fost complet dezorganizată în multe domenii. A fost anul apariției *Manifestului Comunist* al lui Karl Marx. Acesta nu a avut dramatismul epidemiei de holeră și a atras foarte puțin atenția la acea vreme, însă peste douăzeci de ani, mesajul său se răspândise în întreaga Europă și dincolo de ea, pentru a deveni, peste un secol, baza unui sistem politic ce va domina o jumătate a lumii. A început ca un an al speranței în revoluțiile care izbucniseră în toată Europa. Dar s-a încheiat ca un an al eșecului.

Revoluțiile au izbucnit în Franța, Confederația germană, Imperiul habsburgic, cuprinzând Austria și Ungaria, precum și în Italia. La început, revoluțiile păreau să aibă succes. Chiar și Metternich, bătrânul om politic al Europei, ce părea de neclintit, a fost silit să plece în exil în urma evenimentelor de la Viena, iar în Franța Ludovic Filip și-a pierdut tronul.

De ce au avut loc toate aceste revoluții în același an. Istoricii obișnuiau să considere că tulburările franceze, care au început în februarie 1848, au declanșat pur și simplu revoluții asemănătoare în celelalte țări. Acum, punctul de vedere general acceptat este că revoluțiile au avut loc aproape în același timp deoarece condițiile din Franța, Germania și Imperiul habsburgic erau similare. Aceste condiții, economice și sociale, erau de felul celor care dau naștere la revoluții.

Încă de la mijlocul secolului anterior, se petrecuseră în Europa schimbări importante. Populația crescuse în mod dramatic, orașele erau mai multe și mai mari, iar industria se dezvoltase mult peste așteptări. În 1848, viața era foarte diferită de cea din 1748.

Motivele pentru care populația s-a dublat în secolul de până la 1848 nu sunt clare. Istoricii economiei pot să spună doar că aceasta s-a datorat mai degrabă reducerii ratei mortalității decât creşterii natalității. În Prusia, populația din zonele rurale a crescut cu circa 75% între 1815 şi 1848. Mulți oameni au părăsit pământul şi s-au mutat la oraşe în căutarea unor locuri de muncă ori au plecat în alte părți ale lumii. Un sfert de milion s-au dus în Statele Unite în căutare de pământ şi hrană.

Cei care rămâneau la țară găseau că viața este foarte grea. În Prusia Orientală, o mare parte din pământ aparținea *Junker*-ilor, membrii aristocrației militare a proprietarilor de pământ, şi era lucrat de țăranii lipsiți de pământ. Chiar în acele părți ale Germaniei în care țăranii deveniseră arendaşi, rentele erau foarte mari. Era foarte greu să-ți câştigi existența.

În 1846 şi 1847, recoltele de cereale au fost dezastruoase şi situația s-a înrăutățit prin izbucnirea unei serioase epidemii de mană a cartofului. Cartofii constituiau felul principal în hrana majorității țăranilor germani şi recolta proastă însemna foamete. Era multă suferință şi nemulțumire şi au avut loc revolte provocate de foame. Fuseseră şi înainte recolte proaste, însă creşterea populației a făcut ca situația să devină mai gravă.

Oraşele, în special cele industrializate, simțeau, de asemenea, presiunea ce amenința sursele de hrană şi a apărut o creştere puternică la prețurile alimentelor. Prețurile cerealelor au crescut cu aproape 50% din 1847. Costul vieții a crescut brusc pentru toată lumea, dar muncitorii sufereau cel mai mult, în special cei din întreprinderile (morile) textile. Industria textilă trecea prin vremuri grele. În 1847 a început o recesiune şi salariile au fost reduse. Prețurile mai mari apărute în acelaşi timp cu salariile mai mici au dus la prăbuşirea nivelului de trai al muncitorilor. Alcoolul ieftin aducea puțină desfătare într-o viață grea şi scriitorii contemporani descriu marea amploare a beției, mai ales printre femeile şi copiii care lucrau în fabrici.

Chiar şi în vremurile bune muncitorii nu o duceau prea bine. Ei erau sărac îmbrăcați şi nepotrivit hrăniți. De la mijlocul anilor 1840, şomajul apăruse în multe ramuri industriale. Un observator notează că muncitorii din fabrici, aflați în şomaj, trăiau mai greu decât deținuții, în locuințe murdare, igrasioase şi supraaglomerate, adesea douăzeci de persoane într-o cameră şi şapte într-un pat. Atunci când aveau de lucru, condițiile

de muncă erau grele. Maşinile, în special cele din fabricile textile, nu erau concepute cu gândul la muncitori, ceea ce ducea la beteşuguri de diferite feluri. Bărbaţii şi femeile de 30 de ani erau deja bătrâni.

Atât în oraşe cât şi la ţară, printre muncitori şi ţărani, revolta era în creştere. Nemulţumiţi de situaţia existentă, ei au început să formuleze plângeri. Doreau o viaţă mai bună pentru ei şi familiile lor, cu hrană suficientă, condiţii de locuit rezonabile, o zi de muncă mai scurtă şi condiţii de muncă mai bune. Cererile lor erau clare, limitate, practice şi non-politice la bază. De fapt, ei nu erau, cu puţine excepţii, preocupaţi de politică şi de teoriile politice; erau interesaţi de forma de guvernământ doar în măsura în care aceasta le afecta viaţile.

Erau şi excepţii, fireşte. În oraşe cum ar fi Köln şi Bonn, meseriaşii de elită aveau propriile lor organizaţii de breaslă şi se delimitau de muncitorii necalificaţi din fabrici, pe care îi disprețuiau şi de care se temeau. Aceşti muncitori calificaţi gândeau limpede şi erau conştienţi din punct de vedere politic. În 1848, ei au organizat demonstraţii şi au ales adunări reprezentative pentru a discuta necazurile lor. Adunarea (sau congresul) ţinută la Frankfurt a redactat un Cod Industrial pentru reglementarea orelor de muncă, a condiţiilor de plată şi altele. (Mai târziu, ei au prezentat Codul Parlamentului de la Frankfurt, însă a fost respins). În timpul revoltelor din Berlin din martie 1848, unii muncitori, mai activi din punct de vedere politic, s-au organizat în comitete muncitoreşti, cerând printre altele formarea de sindicate, învăţământ liber şi salariu minim garantat.

Pentru Karl Marx şi sprijinitorii săi aceste evenimente demonstrau dezvoltarea "unei conştiinţe a clasei muncitoare". Prin aceasta, ei înţelegeau că muncitorii şi-au dat seama că, deoarece clasa mijlocie şi cele de sus deţineau mijloacele de producţie (fabrici, mori, mine etc.), ei trebuiau să se unească în revoluţie pentru a schimba această stare de lucruri, dacă voiau să-şi îmbunătăţească nivelul de trai. Unii istorici cred că revoluţiile de la 1848 au fost iniţiate de muncitori şi desigur că ei au fost cei care au luptat şi au murit pe străzi. Alţii au jucat un rol important, mai ales clasa mijlocie educată.

Clasa mijlocie din Germania suferea de frustrare. Nu erau suficiente slujbe pentru ca oamenii calificaţi să urmeze cariera de medic, jurist, profesor sau funcţionar. Perspectivele profesionale erau limitate, mai

ales în serviciul civil, unde toate funcțiile importante erau ocupate de membrii nobilimii. Clasa mijlocie era frustrată și de lipsa de putere, pentru că, în 1848, puterea se afla în mâinile cui fusese întotdeauna, ale nobilimii. Nobilii stăpâneau pământul, ocupau funcțiile importante în guvern, erau ofițeri în armată și își păzeau cu îndârjire privilegiile împotriva oricărei infiltrări din partea clasei mijlocii.

Noile idei politice ale liberalismului și naționalismului, care se dezvoltau în prima jumătate a secolului al XIX-lea, s-au dovedit a fi foarte atractive pentru clasa mijlocie nemulțumită (a se vedea pagina 11). În 1847, patriotismul se amplifica și sentimentele multor germani erau exprimate într-un memorandum scris de prințul Hohenlohe:

> În istoria fiecărei națiuni este o epocă în care ea ajunge la deplina conștiință de sine și cere libertatea de a-și hotărî propriul său destin... Noi germanii am ajuns la acest stadiu. Națiunea își cere dreptul de a participa la administrația publică, așa cum nu a făcut-o niciodată până acum... Nimeni nu va nega faptul că este greu pentru un om energic și care cugetă să nu poată spune în străinătate "Sunt german", să nu se poată mândri că steagul german flutură pe vasul său, să nu aibă consul german în caz de necesitate, să fie nevoit să explice: "Sunt Hessian, Darmstädter, Bückeburger; patria mea a fost cândva o țară mare și puternică, sfârâmată acum în treizeci și nouă de bucăți."

2. Mișcări constituționale

În cele din urmă, impulsul pentru o revoluție națională germană a venit în mod surprinzător din partea micului stat german Baden din sud-vestul Germaniei, neluat în seamă până atunci. În Baden era deja o constituție în vigoare, cu o adunare reprezentativă aleasă pe baza unor drepturi electorale mai largi decât în oricare alt stat german, iar oamenii din Baden erau mai conștienți din punct de vedere politic decât oriunde în Germania. Cu mulți ani înainte de 1847, politicienii liberali din Baden propuseseră o Germanie unită în locul unei Confederații libere. Acum ei și-au prezentat punctul de vedere cu fermitate într-o adunare a liberalilor din toate statele germane din sud-est (a se vedea pagina 17). Această adunare, care s-a

întrunit în octombrie 1847, a căzut de acord asupra necesităţii urgente a unui Parlament independent al Poporului German.

În timp ce se desfăşura această adunare, politicienii radicali îşi ţineau propriile adunări în sud-vestul Germaniei şi, din nou, lucrările erau dominate de reprezentanţii din Baden. Radicalii doreau impozite mai mici, învăţământ pentru toţi, o armată populară, relaţii mai bune între patroni şi muncitori şi, cel mai important lucru, realizarea unei Republici germane unite.

Ştirile dramatice privind revoluţia de la Paris, din februarie 1848, i-au determinat pe liberali şi pe radicali să se reunească într-o adunare la Heidelberg. Acolo, reprezentanţii din şase state, inclusiv Prusia, au discutat schimbările urgente din cadrul instituţiilor politice germane pe o bază naţională. Hotărârile lor au fost publicate în Declaraţia de la Heidelberg:

Heidelberg, 5 martie 1848. Astăzi, cincizeci şi unul de oameni s-au întrunit aici, din Prusia, Bavaria, Württemberg, Baden, Nassau şi Frankfurt, aproape toţi membri ai adunărilor de stat, pentru a discuta cele mai urgente măsuri pentru Patrie în acest moment decisiv.

Hotărâţi în unanimitate să se consacre libertăţii, unităţii, independenţei şi onoarei naţiunii germane, ei toţi îşi exprimă convingerea că realizarea şi apărare acestor binecuvântări supreme trebuie să fie încercate prin conlucrarea tuturor popoarelor germane cu guvernele lor, din moment ce împlinirea este posibilă în acest fel.

Nu mai puţin unanim a fost profundul sentiment de amărăciune pentru faptul că trista experienţă a eficienţei autorităţilor Confederaţei germane a zguduit încrederea în ele în aşa măsură încât însuşi gândul că cetăţenii trebuie să se adreseze lor produce nemulţumire.

Cei de faţă şi-au exprimat în unanimitate convingerea că Patria are urgent nevoie de următoarele:

„Germania nu trebuie să se angajeze în război prin intervenţia în afacerile interne ale ţărilor vecine ori prin nerecunoaşterea schimbărilor ce au avut loc în acele state.

Germanii nu trebuie să aibă motive de a îngrădi sau de a răpi altor națiuni libertatea și independența, pe care și ei le cer ca pe niște drepturi ale lor.

Întrunirea unei adunări naționale reprezentative, alese din toate landurile germane, în funcție de numărul locuitorilor, nu mai trebuie amânată, atât pentru înlăturarea pericolelor interne și externe iminente, cât și pentru dezvoltarea unei puternice și înfloritoare vieți naționale germane!"

În același timp, ei au căzut de acord să-și concentreze eforturile astfel încât o adunare mai completă de oameni de încredere din toate popoarele germane să se poată întruni cât mai curând posibil pentru a putea să continue deliberarea asupra acestei probleme de importanță maximă și să ofere cooperarea Patriei ca și Guvernelor.

În acest scop, șapte membri au fost solicitați să pregătească propuneri privind alegerea și stabilirea unei reprezentări naționale adecvate și cu grăbire să se îngrijească de invitarea la o astfel de adunare a bărbaților germani.

O sarcină principală a reprezentării naționale va fi în orice caz apărarea comună... și reprezentarea externă, prin care importante sume de bani vor fi economisite pentru alte nevoi importante, identitatea și autoadministrarea diferitelor state rămânând în același timp în vigoare.

Prin conlucrarea prudentă, încrezătoare și bărbătească a tuturor germanilor, Patria poate spera să obțină și să păstreze libertatea, unitatea și ordinea în cele mai grele situații și să salute cu bucurie realizarea unei forțe și înfloriri atât de mult așteptate...

Invitațiile pentru propusa "adunare a bărbaților germani" au fost repede trimise și adunarea s-a întrunit la sfârșitul lunii. Această adunare este cunoscută drept *Vorparlament*, de obicei tradus prin "preparlament"; însă gândit mai degrabă ca un "parlament pregătitor", care să pregătească alegerea parlamentului național propus, parlamentul real.

Vorparlamen-tul s-a întrunit la Frankfurt, localitate aleasă pentru că era deja locul de întrunire al Dietei Confederației germane. 574 de reprezentanți din aproape toate statele Confederației s-au înghesuit pe

băncile bisericii Sf. Paul (*Pauluskirche*), unde în următoarele patru zile au discutat şi s-au confruntat. În cele din urmă, au ajuns la o înţelegere asupra modului de alegere a unei Adunări Constituante sau Parlament. Odată ales, acest Parlament avea să elaboreze o constituţie pentru o Germanie unită.

S-a hotărât ca Parlamentul să fie constituit din câte un reprezentant pentru fiecare 50 000 de locuitori şi să fie ales de către cetăţeni de vârstă adultă şi "independenţi economic." Se lăsa la latitudinea fiecărui stat să stabilească cine era cetăţean cu drept de vot. Unele au luat drept criteriu rezistenţa, altele posesia unei proprietăţi. Deşi *Vorparlament*-ul nu stabilise de fapt aşa, s-a presupus că doar bărbaţii puteau să voteze, astfel încât femeile au fost excluse din listele electorale, alături de servitori, plugari şi de oricine primea un ajutor social. Această din urmă categorie excludea un mare număr de oameni - în Köln, aproape o treime din populaţie primea ajutor pentru săraci.

a) Parlamentul de la Frankfurt

În majoritatea statelor, alegerile au fost indirecte. Cei cu drept de vot alegeau "electori" care, la rândul lor, alegeau reprezentanţii ce trebuiau trimişi la Adunare. Aşadar, atunci când s-a întrunit la Frankfurt, în mai 1848, Adunarea nu era foarte reprezentativă pentru populaţia luată în ansamblu. Acest lucru nu era surprinzător, având în vedere restricţiile privind dreptul de vot. Din cei 596 de membri, marea majoritate proveneau din clasa de mijloc. Erau mulţi învăţători, profesori, jurişti şi funcţionari guvernamentali. Era probabil cel mai bine educat parlament existent vreodată - peste 80% din membrii săi aveau grade universitare, majoritatea în drept. Erau câţiva latifundiari, patru meseriaşi şi un ţăran.

Prin însăşi compoziţia sa, Adunarea sau Parlamentul avea să urmeze o politică moderat liberală. Nu existau aspecte radicale, revoluţionare sau republicane, cu excepţia unei neînsemnate minorităţi de membri extremişti. Scopul Adunării era constituirea unei Germanii unite, cu un monarh constituţional, care să conducă ţara prin intermediul unui parlament ales. Era o mare realizare să ai un parlament ales, convocat şi pregătit să lucreze, în ceva mai puţin de o lună. Alegerile fuseseră

organizate la scară națională pentru prima dată și se desfpșuraseră pașnic și cu succes.

Acum venea momentul adevărului. Putea Parlamentul să realizeze programul elaborat de *Vorparlament*? În afara redactării și adoptării unei constituții naționale, pe care *Vorparlament*-ul o considera drept sarcina principală a Parlamentului, programul recomanda aprobarea unei serii de „Drepturi și Cerințe Fundamentale", cum ar fi libertatea presei, impozite rezonabile, egalitatea drepturilor politice indiferent de religie, separarea Bisericii de Stat și cetățenie germană pentru toți.

Parlamentul a început prin luarea în considerație a relației dintre el și statele individuale. Confederația fusese o asociație în care statul avea un foarte mare grad de independență față de controlul federal. Autoritatea Dietei, niciodată prea mare, devenise mai slabă și mai puțin eficientă. Intenția Parlamentului de la Frankfurt era ca noua "Germanie" să aibă un guvern central mult mai puternic, ceea ce însemna un control mai amplu asupra acțiunilor fiecărui stat. Parlamentul a decis că acea constituție națională ce va fi adoptată în cadrul său va fi suverană și, în timp ce parlamentele fiecărui stat vor fi libere să adopte legi ale statului, acestea ar fi valide doar dacă nu ar fi în contradicție cu acea constituție. Astfel că, spre sfârșitul lunii mai, Parlamentul de la Frankfurt își declarase autoritatea asupra statelor, parlamentelor și principiilor acestora. Acum rămânea să fie elaborată o constituție și să fie constituit un guvern.

Majoritatea membrilor Parlamentului puteau accepta că abordarea logică ar fi fost să se cadă de acord asupra unei constituții și apoi să se constituie un guvern pe baza prevederilor sale. Însă era cu totul altceva să găsești o majoritate de membri care să susțină o anumită procedură pentru realizarea acestor sarcini sau care să împărtășească păreri similare privind detaliile constituției stabilite. Fără o disciplină impusă de partidele politice bine organizate și fără autoritatea unor lideri politici proeminenți, Parlamentul de la Frankfurt a devenit un "atelier de discuții" în care era foarte greu de ajuns la un acord asupra oricărei probleme.

A devenit destul de repede clar că ar fi fost imposibil de ajuns în scurt timp la un acord privind constituția. S-au făcut însă încercări pentru constituirea unui guvern provizoriu care să conducă între timp. Dar, cu toate că s-a căzut de acord asupra generalităților, cum ar fi puterile guvernului provizoriu, prea puțin s-a realizat în privința căilor specifice

prin care aceste puteri aveau să fie exercitate, astfel încât „Puterea centrală provizorie" instituită la sfârşitul lunii iunie a fost în mare parte ineficientă.

Puterea centrală provizorie a prevăzut ca un regent imperial sau un vicar al Imperiului, să fie ales de către Parlament. El trebuia să guverneze prin miniştri numiţi de el şi responsabili în faţa Parlamentului, până când se va ajunge la o decizie privind constituţia. Bătrânul arhiduce austriac Johann a fost ales drept regent. Era un arhiduce neobişnuit, căsătorit cu fata unui poştaş de sat, cunoscut ca având concepţii liberale şi simpatii naţionaliste germane. El a numit aşa cum trebuia un număr de miniştri, însă, cum aceştia nu aveau personal şi nici birouri, nu puteau realiza mare lucru.

Cum venea vara, părea din ce în ce mai puţin probabil că se va putea transforma Confederaţia germană într-o Germanie unită prin eforturile Parlamentului. Totuşi, Parlamentul nu a renunţat şi a continuat nesfârşita dezbatere asupra constituţiei. În decembrie, cele cincizeci de articole privind drepturile fundamentale ale cetăţenilor germani au fost aprobate şi au devenit lege. Era o neaşteptată realizare pentru Parlament faptul că se ajunsese la un asemenea grad de acord. Articolele includeau egalitatea în faţa legii, libertatatea credinţei şi libertatea presei, eliberarea din arest fără cauţiune şi încetarea discriminării în funcţie de originea socială.

În afara constituţiei, Parlamentul era preocupat şi de alte probleme, Una privea extinderea teritorială a „Germaniei". Aceasta trebuia să cuprindă toate ţinuturile în care se vorbea limba germană, chiar şi cele din partea Imperiului habsburgic ce rămâneau în afara Confederaţiei sau ar fi trebuit să cuprindă numai statele membre ale Confederaţiei germane? Graniţele existente ale Confederaţiei nu corespundeau vreunei definiţii logice a "Germaniei". Părţi din regatul Prusiei şi din Imperiul habsburgic erau incluse în timp ce altele nu erau. Acele părţi care făceau parte din Confederaţie cuprindeau mulţi cehi şi polonezi, în timp ce unele din provinciile aflate în afara acesteia aveau o populaţie majoritară vorbitoare de limba germană. Se pare că cea mai ilogică dintre toate situaţiile era cazul Luxemburgului, cu o populaţie francofonă, aflat sub suveranitatea regelui Olandei şi care făcea parte din Confederaţia germană (a se vedea harta de la pagina VIII).

Cum s-ar fi putut, în această confuzie, să fie definit noul stat german, păstrând în minte crezul naționalist că o limbă comună indică o origine rasială comună? Parlamentul era ca de obicei divizat între cei care doreau o Germanie Mare (*Grossdeutschland*), ce ar fi inclus provinciile cu populație predominant germană din Imperiul habsburgic și cei care erau în favoarea unei Germanii Mici (*Kleindeutschland*), care ar fi exclus Austria, însă ar fi cuprins întreaga Prusie. Germania Mare ar fi păstrat supremația Austriei catolice asupra Germaniei, în timp ce planul Germaniei Mici ar fi lăsat Prusiei protestante rolul dominant printre statele germane. Parlamentul era incapabil să decidă între cele două propuneri și discuțiile au tărăgănat fără a se ajunge la o concluzie.

O altă problemă care îngrijora Parlamentul era armata. Pentru a-și exercita autoritatea, guvernul central avea nevoie de o armată loială. Singura armată capabilă într-un fel să acționeze ca o armată națională în 1848, era armata prusacă. Un general prusac fusese numit ministru de război, însă el a fost de acord să accepte postul doar cu condiția ca armata prusacă să rămână independentă. În plus, el insista să n-ar putea să acționeze în vreun fel împotriva dorințelor Prusiei. În calitatea sa de ministru de război, el a încercat să-i convingă pe conducătorii Bavariei și Austriei, singurele state care aveau armate de o oarecare importanță, să se alăture Prusiei dacă „circumstanțe excepționale" ar fi făcut necesară alinierea unei armate naționale germane, însă nu a reușit. Fără o armată loială, autoritatea puterii centrale rămânea la nivelul teoriei mai degrabă decât al practicii.

De-a lungul întregii ierni 1848-1849, Parlamentul și-a continuat dezbaterile, în martie 1849, spre surprinderea multora, a fost adoptată în cele din urmă o Constituție a Imperiului german. Trebuiau să fie două camere, Camera inferioară avea să fie aleasă prin vot secret dintre bărbații de peste 25 de ani și cu "bună reputație", iar Camera superioară avea să fie formată din monarhii și principii domnitori din Confederația germană. Cele două camere ar fi avut controlul asupra legislației și finanțelor și, cu toate că împăratul ar fi avut puteri considerabile, el nu ar fi putut să suspende legislația decât pentru un timp limitat. Între liberali și radicali s-a ajuns la un compromis prin care radicalii acceptau ideea unui împărat de origine prusacă în schimbul concesiilor care au făcut ca dreptul de vot să fie mai democratic. Parlamentul a oferit coroana regelui

Prusiei, dar acesta a refuzat-o (a se vedea pagina 45). Conducătorii Bavariei, Saxoniei şi Hanovrei au respins noua constituţie împreună cu Prusia.

b) *Eşecul Parlamentului*

În faţa acestor dezamăgiri, mulţi membri ai Parlamentului s-au descurajat, iar reprezentanţii Austriei şi Prusiei au plecat acasă. Cei rămaşi, vreo 130 din ei, în cea mai mare parte din statele germane din sud, au făcut o ultimă încercare de a salva situaţia. Ei au solicitat alegerea primului nou Parlament german, sau *Reichstag*, în luna august, dar solicitarea nu a fost luată în seamă. Momentul trecuse, marile speranţe se duseseră. Parlamentul a fost expulzat din Frankfurt de către guvernul oraşului şi s-a mutat la Stuttgart, capitala regatului Württemberg. Acolo a fost dispersat cu forţa de soldaţii regelui în iunie 1849. Astfel a luat sfârşit experimentul Parlamentului de la Frankfurt.

De ce a eşuat Parlamentul de la Frankfurt? El pornise cu avantajul că vechea Dietă a Confederaţiei germane fusese de acord cu propria dizolvare şi numise Parlamentul ca succesorul său legal. Ceea ce însemna că Parlamentul nu avea un rival pe plan naţional. Era singurul corp reprezentativ naţional. Însă acesta era singurul său avantaj şi singurul punct tare. Dezavantajele şi punctele sale slabe erau multe şi decisive.

Au fost două motive principale pentru eşecul Parlamentului. Unul a fost faptul că membrii săi erau divizaţi, ceea ce a încetinit atât de mult luarea deciziilor încât s-a pierdut ocazia umplerii vidului de putere care exista într-o mare parte din Germania în prima parte a anului 1848. Majoritatea radicală, care dorea să schimbe societatea, să-i înlăture pe principi şi să înlocuiască sistemul monarhic cu cel republican, era mai puţin preocupată de elaborarea constituţiei decât de răsturnarea guvernelor existente. Radicalii se găseau în conflict cu majoritatea membrilor liberali care doreau o reglementare moderată, ce ar fi salvgardat atât drepturile fiecărui stat cât şi ale guvernului central, şi aceasta cu un minim de schimbări sociale. O constituţie scrisă, acceptată de un monarh naţional ar fi apărat drepturile unui parlament ales în cadrul unei Confederaţii reorganizate. Era de asemenea un mic grup conservator care dorea să păstreze drepturile fiecărui stat în parte şi să se asigure că

nici Parlamentul de la Frankfurt nici guvernul central nu ar fi exercitat prea mult control. Aceste grupuri nu erau organizate ca partidele politice moderne, ci erau asociații cu o disciplină laxă, în cadrul cărora se manifestau multe nuanțe de opinie și de credințe divergente. În afara celor trei grupuri principale, era un mare număr de independenți, membri neangajați politic. Cea mai mare parte a timpului s-a dovedit imposibilă rezolvarea diferențelor dintre membri într-o măsură suficientă pentru a se ajunge măcar la o decizie majoritară. A fost o situație la care liberalii, datorită superiorității lor numerice, nu se așteptaseră și cu care nu au fost capabili să se descurce cu succes. Această largă și nerezolvată împărțire a opiniilor în cadrul Parlamentului l-a sortit eșecului încă de la început, fiindcă era incapabil să ia măsuri decisive, fără de care nu putea fi speranță de succes.

Parlamentul a fost apoi dezavantajat de neînțeleapta alegere a liderului, Heinrich von Gagern. Acesta era un distins om politic liberal, sincer și bine intenționat, însă fără forța de caracter necesară pentru a domina adunarea și a conduce dezbaterile.

Celălalt motiv principal al eșecului era faptul că autoritatea Parlamentului nu fusese niciodată acceptată fără rezerve de către statele individuale. De asemenea, Parlamentului îi lipsea administrația efectivă. Nu fusese constituită o organizare guvernamentală proprie și nu exista un sprijin din partea armatei pentru punerea în aplicare a decretelor sale. Fără acestea, deciziile pe care le lua era puțin probabil să intre în vigoare. În multe privințe, a fost un trimf până și faptul că Parlamentul de la Frankfurt s-a înrudit, date fiind dificultățile pregătirii și desfășurării alegerilor într-un atât de scurt timp în 39 de state. Că nu a reușit să-și realizeze scopurile era previzibil, ținând seama de lipsa de experiență a membrilor săi și de opoziția conducătorilor, care doreau în general păstrarea statu-quo-ului.

Atunci când monarhii și principii se temeau că erau pe cale să-și piardă multe din puterile lor sau chiar tronul din cauza revoluțiilor din propriile teritorii, ei erau în general pregătiți să pară că sprijină activitatea Parlamentului de la Frankfurt, deoarece, în cazul în care s-ar fi opus, ar fi provocat o mai mare opoziție față de guvernarea lor. Dar, imediat ce acești conducători au putut să-și restabilească autoritatea, ei nu mai aveau nici un motiv să-i sprijine pe parlamentari, care păreau hotărâți să încerce

reducerea puterii statelor individuale în favoarea unor state mai mari, în special Austria şi Prusia. Atunci când noul împărat austriac Franz Joseph şi-a restabilit controlul asupra întregului teritoriu, în martie 1849, orice speranţă privind o Germanie Mare a dispărut. Era bine ştiut faptul că guvernul austriac nu s-ar fi implicat într-o asemenea schimbare revoluţionară. Şi, din moment ce opoziţia efectivă a Austriei se manifestase, era aproape sigur că nici un alt conducător nu ar fi îndrăznit să ia iniţiativa constituirii unui Imperiu german, chiar dacă ar fi susţinut constituirea unui imperiu liberal, de tipul celui avut în vedere de către parlamentari. Astfel că Parlamentul de la Frankfurt, care păruse la început să ofere calea renaşterii naţionale, devenise o instituţie inconsecventă unor tulburări sociale şi politice viitoare. Majoritatea conducătorilor erau mulţumiţi să o vadă dispărând.

3. Prusia

În viitorul imediat, speranţele naţionaliştilor germani stăteau în Prusia şi în regele acesteia Frederic Wilhelm IV. Frederic Wilhelm era un personaj ciudat şi complex, sensibil, cu simţ artistic, cultivat, fermecător, dar capricios şi imprevizibil şi atât de instabil încât mai târziu a trebuit să fie declarat nebun. El era obsedat de o viziune romantică şi total neadecvată despre Evul Mediu şi privea cu nostalgie înapoi la zilele Sfântului imperiu roman, având o credinţă nestrămutată în dreptul divin al regilor. El avea o idee mistică despre regalitate şi despre privilegiile şi obligaţiile acesteia.

> Sunt emoţionat să declar solemn că nici o putere de pe pământ nu va reuşi vreodată să mă determine să transform legătura firească dintre principe şi popor... într-o relaţie constituţională. Nu voi permite niciodată ca un petic de hârtie să stea între Domnul nostru din Ceruri şi pământul său... să ne conducă prin paragrafele sale şi să se adauge vechii şi sfintei loialităţi.

La începutul domniei sale, în 1840, se părea că Frederic Wilhelm ar putea fi un monarh reformator, ce ar fi făcut guvernarea mai liberală şi democratică. El a eliberat deţinuţi politici, a abolit cenzura şi a dat puteri mai mari dietelor provinciale din Prusia, însă aceste concesii au avut

efectul opus față de ceea ce aştepta el. În loc să domolească nemulțumirea, aceste măsuri au amplificat-o. Au încurajat agitația liberală pentru o constituție proprie, aşa cum se promisese în cadrul Congresului de la Viena din 1815, şi au deranjat nobilimea conservatoare (*Junker*-ii). Mâniat de opoziția întâmpinată, Frederic Wilhelm a revenit la măsuri restrictive. El a suprimat ziarele care îi criticau modul de guvernare, mai ales articolele lui Karl Marx. Apoi, în 1847, el a înclinat din nou către ceea ce păreau la început ideile sale mai liberale şi a cerut convocarea Dietei Unite la Berlin (a se vedea pagina 17). Această pendulare şovăielnică între autocratul conservator tradițional şi monarhul liberal era un aspect al instabilității sale generale şi un model de comportament pe care Frederic Wilhelm avea să-l repete de mai multe ori în timpul revoluțiilor din 1848 şi al evenimentelor din 1849.

Atunci când veştile privind revoluția de la Paris au ajuns la Berlin, o demonstrație a muncitorilor, în majoritate meseriaşi care lucrau pe cont propriu, s-a desfăşurat în fața palatului pe 13 martie 1848. Demonstranții au aruncat cu pietre în trupe, iar trupele au răspuns deschizând focul cu tunul şi puştile. Au urmat „scene feroce". Delegații ale cetățenilor de frunte au făcut apel la rege şi i-au cerut să facă unele concesii politice, în timp ce luptele au continuat în mod confuz în următoarele două zile. Meseriaşilor li s-au alăturat muncitorii din fabrici şi alții. Primele demonstrații au început ca un protest privind condițiile de plată şi de muncă, dar s-au transformat repede într-o cerere generală, deşi vagă, de „menținere a drepturilor incontestabile ale locuitorilor statului."

Pestre trei zile, pe 16 martie, ştirile privind revoluția de la Viena şi demisia lui Metternich au ajuns la Berlin şi agitația populară s-a întețit. O mare mulțime s-a adunat în jurul palatului regal. Regele a apărut la balcon şi a fost puternic ovaționat. Apoi el a ordonat trupelor să împrăştie mulțimea şi s-au tras focuri de armă fie din panică fie din întâmplare, după ce avuseseră loc câteva îmbulzeli şi încercări de a prinde hățurile cailor. Mulțimea striga „jos armata" şi a izbucnit o revoltă. Luptele au fost crâncene.

1 Peste tot studenți, cetățeni, meseriaşi şi muncitori au năvălit pe străzi cu arme, muniții, topoare şi bare de fier şi au înălțat baricade care, pe unele străzi, ajungeau la ferestrele de la primul etaj. Pe

la ora şase, cea mai mare parte din Königstrasse fusese preluată de soldaţi - întreaga stradă era scăldată în sânge.

Luptele au continuat în timpul nopţii şi cel puţin trei sute de răsculaţi au fost ucişi, iar mulţi răniţi sau arestaţi.

Regele, care nu suporta vărsarea de sânge şi care, lucru foarte ciudat pentru un prusac, nu agrea armata şi problemele militare, a decis să facă un apel personal la pace şi calm. El a scris o scrisoare „Dragilor mei berlinezi" la ora 3 dimineaţa. Scrisoarea a fost imprimată rapid şi foile volante au fost puse în copaci în centrul oraşului în dimineaţa zilei de duminică, 19 martie. În ea promitea că trupele vor fi retrase dacă baricadele de pe străzi vor fi demolate. Scrisoarea se încheia astfel:

Ascultaţi glasul părintesc al regelui, voi locuitori ai adevăratului şi frumosului meu Berlin; şi uitaţi trecutul, aşa cum îl voi uita şi eu, de dragul acelui viitor măreţ care, sub binecuvântarea dătătoare de pace a lui Dumnezeu, este hărăzit Prusiei şi, prin Prusia, întregii Germanii.

Pentru o vreme se părea să imposibilul se putea realiza, absolutismul putea să facă loc democraţiei, iar Frederic Wilhelm putea să devină un monarh popular, constituţional.

În cursul dimineţii de 21 martie, regele a apărut pe străzi călare, având în jurul blazonului culorile germane negru, roşu şi auriu. A fost primit cu aplauze furtunoase... el s-a oprit şi a spus: "Sunt cu adevărat mândru că aceasta este capitala mea în care s-a manifestat cu atâta putere o opinie. Aceasta este o zi mare şi nu trebuie nicicând uitată. Culorile pe care le port nu sunt propriile mele culori. Nu înţeleg să uzurp nimic cu ele... Vreau libertate; Voi avea unitate în Germania." Despre unitatea germană el a vorbit şi într-o proclamaţie dată în aceeaşi zi: "Din această zi, numele Prusiei s-a topit şi s-a dizolvat în cel al Germaniei."

Care erau motivele acestui comportament al lui Frederic Wilhelm? Adeseori se susţine că trecând călare pe străzi şi purtând "culorile libertăţii" negru, roşu şi auriu, el nu s-a supus de nevoie revoluţiei, nici nu

s-a alăturat ei fără să fie convins, ci punându-se în fruntea ei, el încerca să o preia și să-și recâștige autoritatea. Argumentul poate fi dus mai departe. Referința la Prusia absorbită de Germania din proclamația ulterioară a fost interpretată ca o încercare a lui Frederic Wilhelm de a se propune pe sine drept conducător al unei revoluții naționale germane. Pare mai probabil, ținând seama de caracterul său instabil, că a fost luat de emoțiile ocaziei și a simțit, cel puțin pentru scurt timp, că era într-adevăr destinat să fie monarh popular și un lider național.

În zilele următoare, Frederic Wilhelm a promovat o serie de reforme generale, a acceptat în principiu guvernarea constituțională și a fost de acord cu alegerea unei adunări pentru redactarea unei noi constituții a Prusiei. El apărea drept adevăratul model al monarhului liberal. Însă acest capriciu nu a durat mult. Imediat ce a scăpat din Berlin, și-a exprimat sentimente foarte diferite. A vorbit de umilința felului în care a fost silit să facă concesii poporului, care nu mai era „dragii mei berlinezi" și a declarat că acum credea că nu puteau fi relații apropiate între rege și supușii săi.

Cu toate acestea, el și-a ținut cuvântul. Așa cum promisese, alegerile pentru o nouă adunare au avut loc și au fost numiți miniștri liberali. Adunarea a început să dezbată o nouă constituție pentru Prusia, dar înainte de a-și fi împlinit misiunea, Frederic Wilhelm a dizolvat-o și a promulgat o constituție proprie.

Constituția prusacă de la sfârșitul anului 1848 era un amestec ciudat de politici liberale și de absolutism. Trebuia să fie o adunare reprezentativă cu două camere. Camera superioară trebuia să fie aleasă de proprietarii în vârstă și Camera inferioară de alegătorii bărbați. Regele putea, totuși, în situații excepționale să suspende drepturile civile și să adune impozitele fără a face apel la Parlament. Miniștrii aveau fie numiți și demiși de către rege și erau răspunzători doar față de el și nu față de Parlament. Regele avea, de asemenea, dreptul de a modifica constituția oricând aprecia că este cazul.

Noile propuneri au fost bine primite în Prusia și miniștrii nu făceau un secret din faptul că ei sperau să fie un model mai bun pentru o Germanie unită decât Parlamentul de la Frankfurt. Ei aveau ambiția să facă din Prusia statul conducător în Germania și din Frederic Wilhelm monarhul conducător. Ei sperau că Germania se va uni nu printr-un parlament național, ci printr-un control impus de Prusia.

În martie 1849, Parlamentul de la Frankfurt a votat, cam fără tragere de inimă (290 voturi pentru, 240 de abţineri), alegerea lui Frederic Wilhelm ca împărat al unei Germanii unite. S-a constituit o delegaţie de deputaţi pentru a-i oferi coroana, dar el a refuzat-o:

„Despre coroana pe care *Pauluskirche* o are de vânzare; orice nobil german este de o sută de ori mai bun pentru a accepta o astfel de diademă făurită din gunoiul şi scursura revoluţiei, din lipsă de loialitate şi trădare... dacă aş accepta-o, mi-ar cere nemăsurate sacrificii şi m-ar împovăra cu sarcini grele. Adunarea Naţională germană s-a bazat pe mine în toate privinţele, pentru stabilirea unităţii, puterii şi gloriei Germaniei. Mă simt onorat de această încredere... însă nu aş justifica încrederea dacă, violând drepturile sacre şi fără asentimentul voluntar al principilor încoronaţi şi al statelor libere ale Patriei noastre, ar fi să iau o hotărâre care trebuie să fie de o importanţă decisivă pentru ei şi statele pe care le conduc.

Frederic Wilhelm a refuzat coroana motivând că nu Parlamentul era cel care trebuia să i-o ofere. Ar fi acceptat-o doar dacă ar fi fost oferită de egalii săi, de colegii săi principi. El nu avea încredere în „domnii de la Frankfurt" care, credea el, îşi asumaseră sarcina de a vorbi în numele unei Germanii unite fără nici o autoritate legală. În orice caz, el nu era pregătit să fie împăratul Germaniei dacă asta ar fi însemnat să se pună pe sine şi Regatul Prusiei sub controlul Parlamentului de la Frankfurt. Este o ironie a soartei că Frederic Wilhelm, care toată viaţa sa a visat să reînvie gloria Sfântului imperiu german, nu s-a simţit în măsură să accepte coroana imperială a unui nou Imperiu german, atunci când aceasta i-a fost oferită.

4. Eşecul revoluţiilor

Prin 1850, se părea că evenimentele din ultimii doi ani nici nu avuseseră loc; nimic nu se schimbase în majoritatea statelor. Toate urmele Parlamentului de la Frankfurt fuseseră reprede înlăturate. "Steagul

libertății" negru, roșu și galben fusese luat din sala Dietei. Navele pe care Parlamentul le cumpărase ca nucleu al unei flote naționale au fost vândute la licitație.

Schimbările constituționale obținute de la conducători în Saxonia, Hanovra și mai multe state mici au fost revocate, iar liberalii din toată Germania au fost arestați și încarcerați. Unii au fost executați. Cei norocoși au scăpat plecând în exil. În Prusia au fost sporite puterile poliției și reduse puterile guvernelor locale. "Sufragiul celor trei clase" a fost introdus pentru Camera inferioară prusacă. Acest sistem, bazat pe mărimea impozitelor pe venit, asigura cea mai completă reprezentare celor mai bogate sectoare ale societății.

De ce s-a realizat atât de puțin în urma revoluțiilor din 1848-1849 din Germania? Revoluția activă a fost comparativ neînsemnată. În Prusia s-a limitat la revoltele din Berlin și la răscoale în ținutul Rinului și în Silezia. În statele mici din sud-vest, țăranii loviți de sărăcie i-au atacat pe latifundiari, au prădat castelele și au distrus bunurile. În Baden a fost pentru scurt timp proclamată o republică populară. Nu prea avea sprijin popular și a fost repede înlăturată de guvernul liberal. Cea mai mare parte a activității revoluționare din Germania nu a implicat revolte armate. Întrunirile, demonstrațiile și petițiile au fost armele principale ale revoluțiilor. Au fost puține lupte.

Anii de până la 1848 înregistraseră o creștere a activității politice. În 1846, marele duce de Baden fusese forțat să accepte o constituție liberală, iar în anul următor principele electorul de Hessen-Kassel fusese împiedicat să dacă schimbări reacționare în constituția locală. În 1848 alți conducători au cedat ușor, chiar dacă temporar, cererilor pentru guverne mai democratice. Ei se pare că au simțit în general că opoziția față de cererile răspândite privind schimbările politice ar putea duce la răsturnarea lor. Calea cea mai potrivită de acțiune era să cedeze în domeniile unde schimbările erau mai ușoare până când nemulțumirea se domolea. Dar în acele state în care conducătorii au acordat concesii de voie sau de nevoie, cu multă înțelepciune ei și-au păstrat controlul asupra forțelor armate. Tot ce aveau de făcut era să aștepte o ocazie pentru a-și recâștiga puterea. Creșterea dezbinării în rândul revoluționarilor le-a oferit această ocazie. Erau mari diferențe între scopurile politice ale liberalilor și radicalilor. În timp ce liberalii doreau guvernare constituțională în toate

statele şi un Imperiu unit, cu un parlament naţional, radicalii acţionau pentru o schimbare politică şi socială completă într-un cadru republican. Nici naţionaliştii nu erau uniţi în privinţa detaliilor. Nu se ajunsese la un acord privind forma pe care trebuia să o ia noua Germanie - un stat unificat sau o federaţie, o monarhie sau o republică, Germania Mare ori Germania Mică?

Diferenţele de clasă contribuiau şi ele la această dezbinare. Majoritatea muncitorilor şi ţăranilor aveau un scop revoluţionar pur practic şi imediat: înlăturarea presiunilor insuportabile asupra nivelului de viaţă. Nu erau preocupaţi de ideologiile politice, însă liderii lor radicali erau. Deoarece majoritatea liberalilor erau din clasa de mijloc, conflictul radical-liberal s-a transformat într-o luptă de clasă mai amplă.

Entuziasmul popular este adesea de scurtă durată şi în câteva luni o mare parte din sprijinul activ pentru unitatea naţională şi pentru un parlament naţional dispăruseră. Această pierdere a sprijinului fusese încurajată de progresul lent înregistrat de Parlamentul de la Frankfurt.

Toate aceste elemente dezbinatoare au slăbit revoluţiile, dar în cele din urmă acestea au eşuat pentru că duşmanul era mai puternic, mai bine organizat şi, mai presus de orice, deţinea puterea militară. Istoria ar fi putut să fie diferită la Berlin dacă nu ar fi fost o armată bine echipată şi bine instruită, aflată la dispoziţia regelui şi a guvernului său. Datorită avantajelor militare şi economice, datorită hotărârii şi adesea asprimii lor, principii trebuiau să învingă până la urmă. Guvernarea constituţională şi unitatea naţională nu puteau fi realizate decât în condiţiile fixate de ei, şi nu prin eforturile bine intenţionate, dar insuficiente ale unui parlament liberal, sau prin acţiunile necoordonate ale revoltei populare. Aşa cum era clar în 1848, oricât de atractivă putea să fie ideea unei Germanii puternice şi unite pe plan teoretic, conducătorii simţeau că aveau prea mult de pierdut prin sprijinirea căilor practice de unificare oferite de Parlamentul de la Frankfurt. În general, ei nu doreau să-şi vadă puterile limitate prin constituţii liberale şi printr-o autoritate centrală puternică. În orice caz, o dată cu restabilirea ordinii în Imperiul habsburgic şi prin faptul că politica Vienei era încă bazată pe dominarea Germaniei, păstrând-o slabă şi divizată, nu exista nici o posibilitate să se facă paşi către o Germanie (mai) unită. Germania avea să se unifice doar atunci

când puterea militară și autoritatea morală a Imperiului austriac avea să fi depășită și înlăturată.

***Să luăm notițe despre** „Germania în revoluție, 1848-1849".*

Notițele dumneavoastră privind acest capitol vă vor permite să înțelegeți cauzele mișcărilor revoluționare din 1848-1849 și ale evoluțiilor politice și constituționale asociate cu acestea. Ați avea, de asemenea, un cadru în care să discutați motivele pentru care, în cele din urmă, s-a realizat atât de puțin. În plus aveți unele repere privind evenimentele importante care au avut loc în Prusia în același an.

Următoarele titluri și subtitluri vă vor fi de folos în luarea notițelor:

1. Cauzele mișcărilor revoluționare
1.1. Schimbări demografice
1.2. Probleme economice
   - la țară
   - la oraș
1.3. Cereri populare
1.4. Clasa mijlocie
1.5. Mișcări politice
2. Mișcări constituționale
2.1. Baden
2.2. Declarația de la Heidelberg
2.3. *Vorparlament*-ul
2.4. Parlamentul de la Frankfurt
2.5. Puterea centrală provizorie
2.6. Probleme teritoriale
2.7. Armata
2.8. Acordul constituțional
2.9. Eșecul Parlamentului
2.10. Cauzele eșecului
3. Prusia

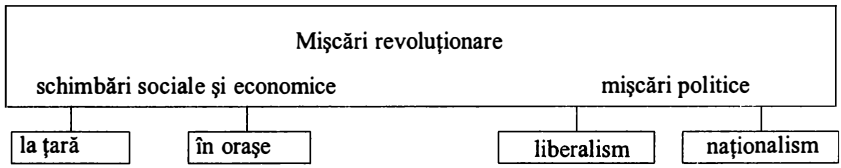

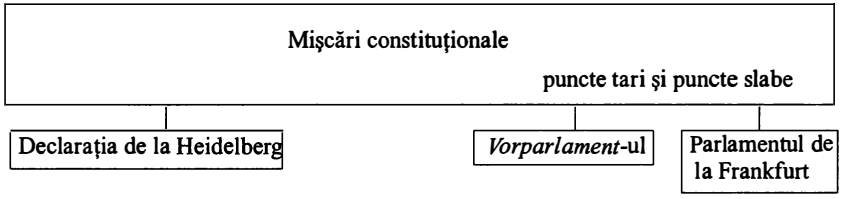

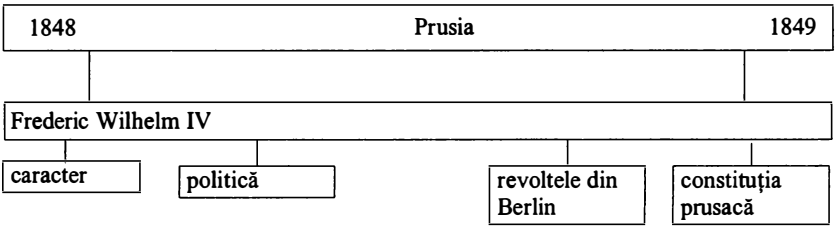

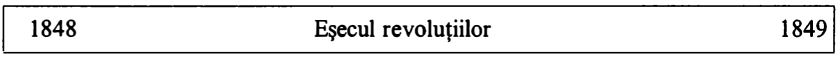

Rezumat - Germania în revoluţie, 1848-1849

3.1. Frederic Wilhelm IV
3.2. Revoltele de la Berlin
3.3. Reformele

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** "Germania în revoluție, 1848-1849".*

S-ar putea să fie nevoie să folosiți informațiile din acest capitol pentru a răspunde la întrebări generale de tipul celor discutate la pagina 105, însă mai probabil veți avea de răspuns la întrebări axate chiar pe evenimentele din acești doi ani foarte importanți.

Un exemplu de astfel de întrebare este:

De ce nu a reușit Parlamentul de la Frankfurt să-și realizeze scopurile? (Cambridge, 1981)

Aceasta este o întrebare directă cu "De ce?". Construiți un plan de eseu trecând prin aceste trei stadii:

1. Faceți o listă cu afirmații care dau un răspuns direct la această întrebare. Începeți cu „deoarece", de exemplu „deoarece era nereprezentativ" și „deoarece nu avea puterea efectivă". Ar trebui să fie șase ori șapte afirmații.
2. Faceți o listă cu faptele de care aveți nevoie pentru a agumenta fiecare afirmație.
3. Decideți ordinea de importanță a afirmațiilor dumneavoastră. Numerotați-le în consecință. Veți începe cu cel mai important ori cu cel mai puțin important? De ce?

O altă întrebare despre această perioadă, pentru care merită să faceți un plan de eseu este:

De ce revoluțiile de la 1848 au realizat atât de puțin în Germania? (WJEC, 1982)

Ce ați include în răspunsul la această întrebare și nu ați include în planul de eseu pentru prima întrebare?

***Întrebări bazate pe izvoare despre** "Germania în revoluție, 1848-1849"*

1. Naționalismul german, 1847.

Citiți cu atenție fragmentul din memorandumul principelul Hohenlohe dat la pagina 32. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Descrieți într-o propoziție ideea principală a acestui argument.
b) Hohenlohe face mai multe aserțiuni prezentate ca fapte, nu ca păreri. Identificați două astfel de aserțiuni și comentați validitatea lor.
c) Se bazează Hohenlohe mai mult pe rațiune sau mai mult pe emoție pentru a-și convinge cititorii de justețea argumentului său? Explicați răspunsul.

2. Declarația de la Heidelberg, 1848.

Citiți cu atenție fragmentele din Declarația de la Heidelberg, date la pagina 33-34. Răspundeți la următoatele întrebări:

a) În favoarea cărui fel de politică externă sunt autorii?
b) Care era atitudinea autorilor Declarației față de guvernele existente ale statelor germane? Explicați răspunsul.
c) Ce dovadă cuprind fragmentele pentru a sugera că cei 51 de oameni care s-au întrunit la Heidelberg erau în general conservatori în problemele economice și sociale?

3. Tulburările civile, 1848.

Citiți cu atenție descrierea revoltei din Berlin, dată la pagina 43 și răspundeți la următoarele întrebări:

a) Cine, după părerea autorului acestui fragment, a luat parte la luptele împotriva soldaților? La ce concluzii privind intenția autorului puteți ajunge din analiza amănunțită a cuvintelor folosite pentru a-i descrie pe revoltați?
b) Ce dovadă internă conține fragmentul pentru a sugera că această prezentare nu pare să fie de încredere privind detaliile faptice?

4. Concepțiile lui Frederic Wilhelm IV.

Citiți cu atenție cele patru fragmente din scrierile și din cuvântările notate ale lui Frederic Wilhelm IV, date la paginile 41, 43, 45. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Descrieți atitudinea lui Frederic Wilhelm față de Drepturile Divine ale Regilor, folosind argumente din fragmentul de la pagina 41.

b) Sprijină s-au contrazice atitudinea manifestată în fragmentul de la pagina 43, încheierea scrisorii lui Frederic Wilhelm către "Scumpul meu berlinez", dată la pagina 41? Explicați răspunsul.

c) Ce explicații rezonabile ar putea fi oferite acțiunilor lui Frederick Wilhelm, așa cum sunt descrise în fragmentul de la pagina 43?

d) Ce motive prezintă Frederic Wilhelm pentru neacceptarea coroanei imperiale oferite de Parlamentul de la Frankfurt?

e) Ce sugestii pot fi făcute privind atitudinea și caracterul lui Frederic Wilhelm IV folosind argumente din cele patru fragmente?

CAPITOLUL 3

Prusia şi Austria, 1849-1866

1. Ascendentul politic austriac

Istoricii ţin să descrie anii 1850 drept punctul cel mai de jos din istoria Prusiei. În acea vreme, Prusia avea o reputaţie de slăbiciune pe plan internaţional şi era considerată drept cea mai puţin importantă dintre marile puteri. Însă aparenţa era înşelătoare, deoarece se puseseră fundaţiile unificării Germaniei sub Bismarck.

Cu tot eşecul Parlamentului de la Frankfurt şi refuzul lui Frederic Wilhelm de a accepta coroana imperială, existau încă, în 1849, destui susţinători ai naţionalismului german în Prusia. Unul dintre aceştia era generalul von Radowitz, un vechi prieten al lui Frederic Wilhelm. El fusese un reprezentant de dreapta al Prusiei în Parlamentul de la Frankfurt. În ciuda concepţiilor sale conservatoare, el sprijinea, de asemenea, reforma socială şi o mai strânsă relaţie între coroană şi popor. Era un naţionalist înflăcărat şi un la fel de înflăcărat monarhist, care şi-a consacrat următorii doi ani elaborării de planuri pentru o Germanie unită sub conducerea Prusiei, care să poată fi acceptate de Frederic Wilhelm.

În 1849, von Radowitz a propus un program ce a întrunit aprobarea lui Frederic Wilhelm. „Planul Uniunii Prusace" pentru o Germanie Mică unită sugera formarea unui *Reich* (Imperiu) federal german, care ar fi exclus Austria. Acesta ar fi avut un guvern central puternic şi ar fi dat regelui Prusiei controlul asupra armatei federale. Deşi Austria nu ar fi fost membră a *Reich*-ului, ar fi existat o relaţie specială, o „uniune permanentă", între *Reich* şi Imperiul habsburgic. Această uniune ar fi format Germania Mare, în care Austria şi Prusia ar fi fost egale, însă nu ar fi existat un guvern central, nici o adunare parlamentară. *Reich*-ul însuşi s-ar fi bazat pe constituţia elaborată de Parlamentul de la Frankfurt, cu Prusia ca stat conducător şi regele Prusiei ca împărat. Acest plan complicat, care încerca să pună în practică atât soluţia Germaniei Mici

cât şi pe cea a Germaniei Mari, nu era acceptabil pentru Austria. Primul ministru Schwarzenberg vedea în el un plan viclean de reducere a influenţei Austriei în Germania. El nu putea totuşi să se opună imediat şi eficient acestui plan, fiindcă era preocupat de problemele interne ale Austriei. Ceea ce a permis Prusiei să înceapă aplicarea planului. „Alianţa celor trei regi" între Prusia, Saxonia şi Hanovra a fost primul pas. Apoi mai multe state mici au fost convinse să accepte propunerile Prusiei. Încurajat de succesul său, von Radowitz a solicitat întrunirea reprezentanţilor tuturor statelor germane la Erfurt pentru a inaugura noul *Reich*. Dar răspunsul a fost sub aşteptări. Doar Prusia şi câteva state au luat parte la întrunire, pentru că majoritatea statelor erau atât suspicioase faţă de ambiţiile Prusiei cât şi temătoare faţă de reacţia Austriei.

Schwarzenberg, reuşind să depăşească dificultăţile revoluţionare din Austria, era acum liber să treacă la ofensivă. El a pus la punct un plan propriu pentru o *Grossdeutschland*, care să fie guvernată în comun de către delegaţi din Austria, Prusia şi statele germane mai mari.

Atrase de felul în care această propunere părea să le ofere o mai mare influenţă politică, câteva state germane mai mari, cum ar fi Hanovra şi Saxonia, au părăsit Prusia şi au acordat sprijinul lor Austriei. Schwarzenberg era acum capabil să convoace Dieta vechii Confederaţii germane, considerată moartă şi îngropată, pentru a se întruni în mai 1850 la Frankfurt. Răspunsul a fost bun şi el a putut anunţa: „cadavrul a înviat" şi Dieta Confederaţiei este vie şi sănătoasă.

Cine vorbea în numele Germaniei - Prusia şi Parlamentul de la Erfurt sau Austria şi Dieta de la Frankfurt? Cele două puteri erau gata să înceapă lupta pentru controlul asupra Germaniei. Lupta a început în micul stat Hessen-Kassel şi pentru scurt timp se părea că o să izbucnească un război la scară mare.

Principele elector de Hessen-Kassel (conducătorul statului) se certase cu parlamentul şi a făcut apel la Dieta de la Frankfurt, controlată de Austria, pentru ajutor. Însă Parlamentul de la Erfurt, controlat de Prusia, şi-a afirmat dreptul de a soluţiona disputa. Hessen-Kassel era de o importanţă strategică pentru Prusia, deoarece separa partea principală a Prusiei de ţinutul Rinului şi controla deci căile de comnicaţii dintre cele două.

Armata prusacă a fost mobilizată, iar Austria a răspuns cu un ultimatum susținând că doar trupele vechii Confederații aveau dreptul să intervină. Au avut loc lupte de mică intensitate între trupele prusace și cele austriece, dar Manteuffel, noul ministru-președinte (prim-ministru) al Prusiei și ministrul său de război aveau puțină încredere în armata lor. Ei doreau să evite un război în toată regula.

A fost aranjată o întâlnire între Manteuffel și Schwarzenberg la Olmütz și, pe 29 noiembrie 1850, Prusia a fost de acord să abandoneze Planul Uniunii Prusace, fiindcă el era sprijinit doar de o minoritate de state germane, și să discute viitorul Germaniei la o conferință a statelor care se va ține la Dresda la începutulanului 1851. Planul lui Schwarzenberg pentru o Germanie Mare, pe care l-a prezentat ca o alternativă la Planul Uniunii Prusace, nu era acceptabil pentru statele mici, fiindcă ar fi mărit puterea statelor mai mari pe seama lor. Se făceau presiuni puternice pentru revenirea la situația dinainte de revoluția de la 1848, iar Prusia a susținut acest lucru la conferință. Planul Uniunii Prusace era pierdut și nu era o soluție mai bună decât acceptarea contra-planului austriac. În mai 1851, Confederația germană din 1815 a fost reînființată formal, iar o alianță între Austria și Prusia părea să semnaleze revenirea la o politică de strânsă cooperare. Totul era așa cum fusese: toate semnele evenimentelor din ultimii trei ani fuseseră acoperite cu grijă și hărăzite unei obscurități decente.

Pe plan politic, Prusia fusese profund umilită prin ceea ce a fost de fapt o capitulare în fața Austriei și prin destrămarea tuturor speranțelor unei dominații prusace într-o Germanie unită. Pe plan economic însă, situația era foarte diferită. Manteuffel încuraja dezvoltarea comerțului și industriei. Se acorda sprijin financiar industriilor aflate în dificultate și au fost înființate curți pentru soluționarea disputelor industriale. În anii 1850, producția industrială și comerțul exterior s-au dublat. Prețurile au crescut, dar a crescut și nivelul de trai. Guvernul prusac acționa prin *Zollverein* pentru extinderea zonei de comerț liber. Majoritatea industriilor au beneficiat și economia prusacă s-a dezvoltat. În lupta pentru controlul asupra Germaniei, Prusia poate să fi fost prea slabă pentru a soluționa disputa cu Austria pe câmpul de luptă, însă din punct de vedere economic, puterea sa, și prin asta capacitatea de a finanța un război pe scară mare în viitor, creștea rapid an de an.

Statele germane mai mici aveau nevoie de comerţul cu Prusia. Ele nu-şi puteau permite să stea în afara Uniunii Vamale (*Zollverein*), fiindcă avantajele alianţei cu Austria protecţionistă nu erau nici pe departe la fel de atractive ca cele oferite de aderarea la zona de liber schimb a Uniunii Vamale. Pentru a contracara această situaţie, guvernul austriac a propus o uniune vamală extinsă care să includă Austria şi acele state germane care erau încă în afara Uniunii Vamale şi care ar fi dus o politică protecţionistă moderată. Intenţiile sale erau mai degrabă politice decât economice. Schwarzenberg îi scrisese împăratului Austriei în 1851 susţinând că pentru Austria cea mai bună cale de a-şi asigura supremaţia în Germania era de a lua iniţiativa în promovarea unităţii economice. Planul austriac a eşuat din lipsă de sprijin în rândul statelor germane. Bavaria, Hanovra, Württemberg şi Hessen au refuzat să se alăture propusei uniuni vamale austro-germane; ele preferau să fie alături de Prusia şi de *Zollverein*, care aveau succese economice. Planul lui Schwarzenberg a căzut, lăsând Prusiei controlul economic asupra Germaniei.

Schwarzenberg a murit în 1852, iar în următorii câţiva ani Austria s-a implicat militar în rezolvarea problemelor din sud-estul Europei. Pentru a-şi asigura libertatea de a se ocupa de acestea, Austria a semnat cu Prusia un tratat, fiind de acord cu menţinerea statu-quo-ului în Germania şi cu neamestecul în afacerile germane. În ciuda dezvoltării căilor ferate, expansiunii industriale considerabile şi creşterii rapide a exporturilor, economia austriacă era în dificultate. Impozitele nu erau suficiente pentru finanţarea administraţiei centrale recent reformate, care a devenit coruptă, nici pentru întreţinerea armatei, care devenea din ce în ce mai ineficientă.

În Prusia, economia înflorea. Capitalul era liber accesibil ca urmare a dezvoltării comerţului exterior. Minele de cărbune şi de fier au continuat să se dezvolte rapid pentru a asigura baza unei economii industriale. În Berlin s-a deschis o bursă pentru a încuraja şi reglementa investiţiile în industrie. Căile ferate s-au extins şi lungimea liniilor s-a dublat în anii 1850. La sfârşitul Războiului Crimeii, în 1856, Prusia avea o economie stabilă şi o industrie în expansiune; Austria era vulnerabilă din punct de vedere economic şi financiar, paralizată de costurile de întreţinere a marilor armate în timpul războiului şi incapabilă să facă faţă depresiunii economice care a măturat Europa la sfârşitul anilor 1850.

Păstrând o neutralitate strictă în timpul războiului, Prusia a beneficiat atât politic cât şi economic şi a reuşit să păstreze relaţii bune cu celelalte puteri europene, în special cu Rusia. Şi Austria a rămas neutră, dar numai formal, şi a câştigat puţin respect ca rezultat al diplomaţiei sale fluctuante, când împotriva Rusiei, când împotriva Angliei şi Franţei. Prin 1856, ea pierduse prietenia Rusiei fără să obţină pe cea a Franţei şi Angliei. Într-un moment al războiului, Austria încercase să mobilizeze forţele Confederaţiei germane împotriva Rusiei, dar planurile sale fuseseră dejucate în Dieta de la Frankfurt de un reprezentant prusac, Otto von Bismarck.

2. Prusia, 1850-1862

În cursul anilor 1850, în Prusia, Manteuffel s-a dovedit a fi un reformator conservator. Era gata să accepte schimbări limitate atâta timp cât acestea nu duceau la o mărire a influenţei parlamentului. Îi ura în mod special pe cei din clasele liberale, educate, profesionale, considerându-i aroganţi, laşi şi atei. El credea că cea mai bună cale de a stabiliza societatea şi de a reduce şansele unei revoluţii era să îmbunătăţească condiţiile de viaţă ale ţăranilor şi muncitorilor.

Era preocupat în special să-i ajute pe ţărani, deoarece credea că ei erau baza sprijinului popular pentru monarhie. L-a convins pe Frederic Wilhelm IV să-i elibereze pe toţi ţăranii de obligaţiile feudale tradiţionale faţă de proprietarii de pământ. Au fost disponibilizate împrumuturi speciale cu dobândă mică pentru a permite ţăranilor să-şi cumpere pământul, de care au beneficiat cca 600 000 de persoane. În unele părţi ale Prusiei, unde ţăranii plecaseră la oraşe căutând de lucru, zonele rurale erau subpopulate, dar în alte părţi era suprapopulaţie şi o puternică presiune asupra pământului. Acolo unde era cazul, guvernul încuraja emigraţia şi acorda ţăranilor ajutor financiar pentru a se muta în regiunile mai puţin populate ale ţării.

În oraşe, guvernul a căutat să-i ajute pe muncitorii din fabrici. Era încurajată plata unui salariu standard minim. Patronilor nu li se mai permitea să plătească salariile în bunuri la preţuri ridicate în loc de bani. Se acorda sprijin financiar pentru industrie, erau numiţi inspectori pentru îmbunătăţirea condiţiilor de muncă din fabrici, iar copiii sub 12 ani nu aveau voie să lucreze în fabrici.

În acest fel, Manteuffel urmărea să apropie monarhia de supuşii săi cei mai puţin privilegiaţi. El credea că miniştrii aveau datoria să guverneze bine şi asta însemna să răspundă celor mai bune interese ale întregului popor. Dacă oamenii de rând erau fericiţi şi mulţumiţi, monarhia nu ar mai fi fost subminată de liberali şi de socialişti, care să folosească nemulţumirea socială pentru a îndemna la tulburări şi chiar la revoluţie. În acelaşi timp, el credea să miniştrii aveau dreptul să guverneze fără să ţină seama de popor şi, din această cauză, nu era nevoie de nici un fel de adunări reprezentative. El a guvernat fără parlament pe întreaga durată a mandatului său ca ministru-preşedinte (1850-1858). Pe de altă parte, era la fel de reacţionar, impunând o strictă cenzură a presei şi restricţii privind libertatea partidelor politice de a ţine întruniri. În anii 1850, Prusia era deci un amestec destul de curios, represivă şi reacţionară pe plan politic, reformatoare pe plan social şi prosperă pe plan economic.

Frederic Wilhelm, al cărui echilibru mintal a fost întotdeauna precar, a devenit din ce în ce mai instabil, până când, în 1858, a fost în cele din urmă declarat nebun. Fratele său Wilhelm a devenit regent, iar atunci când Frederic Wilhelm a murit în 1861, el i-a urmat la tron sub numele de Wilhelm I al Prusiei. Spre deosebire de Frederic Wilhelm, Wilhelm era un militar prusac tipic, practic, lucid şi inflexibil. Doar Bismarck, primul său ministru pe aproape toată durata domniei sale, a reuşit cu greu să-l determine să-şi schimbe gândurile. Wilhelm avea deja 63 de ani atunci când a devenit rege, dar avea să domnească încă 27 de ani. Protestant pios, el credea că este răspunzător numai în faţa lui Dumnezeu, fiind dificil să discuţi cu el. Era păregătit să asculte sfaturile miniştrilor săi, dar nu şi să acţioneze conform acestora. În sufletul lui era un absolutist.

Ca militar, întărirea armatei a fost una din preocupările principale ale lui Wilhelm. El considera că armata era cheia viitoarei măreţii a Prusiei. Războiul austro-franco-piemontez din 1859 a arătat deficienţe alarmante în armata prusacă. Sentimentul popular în Germania era în favoarea Austriei şi, în ciuda rivalităţii dintre Prusia şi Austria, Wilhelm a oferit ajutor acesteia. În schimb, el cerea Austriei să accepte că Prusia era statul german conducător. Pentru a se asigura că a fost înţeles, el a mobilizat o parte a armatei prusace. Mobilizarea a fost un dezastru. Armata era într-o stare de confuzie şi destul de nepregătită să lupte. Înainte de a putea să fie organizată într-un anumit grad de ordine şi

pregătire de luptă, austriecii fuseseră înfrânți în Italia şi încheiaseră pace cu Franța. Timpul scurt l-a făcut pe Wilhelm să piardă ocazia de a-şi reglementa relațiile cu Austria.

Ca urmare a dezonoratului eşec, Wilhelm a numit un nou ministru de război, generalul von Roon, iar în anul următor a fost introdus în Parlamentul Prusiei un proiect de lege pentru reforma şi modernizarea armatei. Acesta prevedea trei ani de serviciu militar obligatoriu față de doi, o creştere a efectivelor armatei şi o reformă a organizării sale. Reechiparea armatei cu arme noi şi constituirea a 49 de noi regimente ar fi fost costisitoare. Bugetul militar ar fi trebuit să fie mult mărit.

La alegerile din 1858, liberalii câştigaseră o largă majoritate în Parlament, dar ei se opuneau cheltuirii unor sume atât de mari pentru armată. Ei credeau că întotdeauna exista pericolul ca guvernul să poată folosi armata nu pentru apărarea Prusiei față de un atac străin, ci împotriva propriului popor, aşa cum se întâmplase în 1848. Liberalii erau deosebit de deranjați de propunerile de a transforma *Landwehr*-ul (Armata teritorială, o forță de rezervă, semicivilă, formată din reprezentanții clasei de mijloc) într-o parte din armata regulată. Ei ar fi acceptat doar să aprobe creşterea bugetului militar pentru un singur an şi nu ar fi fost de acord cu prelungirea serviciului militar de la doi la trei ani. Era începutul unei dispute între Wilhelm şi liberali în privința armatei, care avea să dureze tot restul domniei sale. Ba mai mult, era începutul unei crize constituționale privind echilibrul puterii între rege şi Parlament, care avea să dureze mulți ani.

Wilhelm dorea ca armata "sa" să fie disciplinată şi loială, un sprijin pentru monarh în vreme de pericol în interior şi un mijloc de apărare pentru stat în vreme de pericol din afară. În 1862, totuşi, el avea nevoie de un prim-ministru care să poată trece prin Parlament legea privind reformele în armată, chiar împotriva dorințelor majorității liberale. El l-a ales pe Otto von Bismarck.

3. Bismarck

Otto von Bismarck s-a născut în 1815, anul bătăliei de la Waterloo. Tatăl său era *Junker*, "moderat de bogat şi mai degrabă stupid. *Junker*-ii

constituiau o nobilime deținătoare de pământuri, cu propriile lor reguli de comportare bazate pe un rafinat cod de onoare, un puternic devotament față de viața militară, care era una din puținele cariere demne pentru un adevărat *Junker*, un puternic sentiment de credință în serviciul statului prusac şi un şi mai puternic sentiment al propriei lor importanțe. Pe ansamblu, ei erau solidari, prozaici, conservatori, intoleranți şi obtuzi. Bismarck era mândru de descendența sa de *Junker* şi toată viața i-a plăcut să se prezinte drept un gentleman *Junker*, jucându-şi uneori rolul într-un mod cam exagerat. Adesea era descris ca un "*Junker* tipic", ceea ce nu era. Era prea deştept şi prea întreprinzător pentru asta.

Mama lui Bismarck provenea dintr-o familie de comercianți din clasa de mijloc din Hamburg. Multe din rudele sale erau funcționari civili, profesori universitari sau juriști. Toți erau educați, inteligenți şi distinşi, liberali din punct de vedere politic. Bismarck pare să se fi ruşinat de această parte a familiei şi vorbea de ei cu dispreț, în comparație cu strămoşii săi *Junker*-i. El nu se înțelegea cu mama sa care era mult mai drăguță şi mai deşteaptă decât tatăl său, însă de la ea a moştenit inteligența, agilitatea spirituală şi fermitatea.

La insistența mamei sale, el a fost trimis la şcoală la Berlin, unde era îndărătnic la învățătură, deşi mai târziu a devenit un bun lingvist, care vorbea fluent franțuzeşze, englezeşte şi ruseşte. Era un sportiv excelent, fiind un bun înotător şi călăreț, un trăgător de elită şi un expert în scrimă. A mers apoi la universitate, unde a risipit timpul şi banii, a băut prea mult şi s-a înglodat în datorii. O descriere a lui Bismarck din acea vreme îl portretizează astfel:

> ... mergea țanțoş în josul străzii, purtând o neobişnuită şapcă de băutor de bere, cu roşu-închis şi auriu, un halat, pantaloni enorm de largi şi cizme cu pinteni şi călcâie de fier. Avea un ciomag de stejar şi purta o centură din piele care susținea două pistoale mari şi o sabie grea pentru duel.

O cicatrice lungă de pe față era rezultatul unui duel recent, singura dată din anul în care a studiat la Universitatea din Göttingen când a fost rănit în cele 25 de dueluri avute şi asta doar pentru că rivalului său i s-a

rupt sabia. La sfârşitul anului, s-a transferat la Universitatea din Berlin, unde a reuşit să-şi susţină examenele de drept.

Trecerea acestor examene i-a permis să intre în Serviciul Civil Prusac şi Bismarck a petrecut următorii patru ani ca funcţionar civil provizoriu, părăsind în cele din urmă slujba, fiindcă "nu se înţelegea cu superiorii". A urmat un an de serviciu militar, făcut în silă, de care nu s-au bucurat nici Bismarck, nici armata. La moartea mamei sale, în 1839, el s-a retras pentru a ajuta la administrarea averii familiei. Viaţa la ţară l-a plictisit repede şi se distra umblând după fetele ţăranilor şi jucând renghiuri vecinilor săi, încât ajunsese să fie cunoscut drept "*Junker*-ul nebun".

Era un tip solid, care bea şi mânca în exces. Fuma 14 trabuce pe zi şi se spune că spera să fumeze 10 000 până la moarte, precum şi să bea 5 000 de sticle de şampanie, pentru a nu mai aminti cantităţile de brandy şi de bere. Mânca enorm şi nu este surprinzător că a suferit mulţi ani de indigestie cronică. În 1883, când greutatea sa ajunsese la 114 kg, a ţinut un regim cu heringi şi a reuşit până la urmă să piardă 25 de kg.

În ciuda înfăţişării sale, Bismarck era foarte emotiv şi izbucnea uşor în lacrimi sau într-o criză de mânie. Relaţiile sale cu Wilhelm I erau furtunoase: întâlnirile lor degenerau adesea în schimburi de injurii, iar Bismarck a smuls odată clanţa uşii când a ieşit din cameră, atât de puternice erau sentimentele sale. Temperamentul său era violent, mai ales atunci când întâmpina o puternică opoziţie. Era aspru, ferm şi lipsit de scrupule în realizarea scopurilor sale, dar putea să fie şi fermecător şi spiritual, un tovarăş încântător şi un partener de conversaţie amuzant.

A fost întotdeauna un afemeiat şi a fost implicat în numeroase scandaluri şi amoruri pasionale. Unul dintre acestea, cu fata unui preot englez, l-a făcut să o urmărească pe ea şi familia ei prin toată Europa. Când fata s-a căsătorit cu altul, Bismarck a căutat consolarea într-un frenetic şi dezastruos exces la jocurile de noroc, care toată viaţa au fost una din distracţiile sale principale. Un personaj complex, era departe de a fi *Junker*-ul convenţional cum îi plăcea să-l creadă oamenii.

Până pe la treizeci de ani, în 1845, Bismarck nu realizase prea multe. Îşi risipise energiile şi posibilităţile. Devenise plictisit şi leneş, fără rost, atunci când, în 1847, s-au întâmplat două evenimente care i-au schimbat cursul vieţii. S-a căsătorit cu Johanna von Puttkamer, o luterană profund religioasă. "Îmi place pietatea la femei şi am oroare de deşteptăciunea

femeiască", scria el. Johanna răspundea ambelor cerinţe, fiindcă era pioasă, dar nu era deşteaptă. I-a asigurat totuşi lui Bismarck o bază solidă, i-a crescut numeroşii copii şi i-a trecut cu vederea nesfârşitele infidelităţi. Atunci când el s-a îndrăgostit de soţia ambasadorului Rusiei, Johanna scria: „În sufletul meu nu este loc pentru gelozie şi mă bucur mult că soţul meu a întâlnit-o pe această fermecătoare femeie." Apoi, ca întotdeauna, Johanna l-a primit înapoi. Ea şi copiii au rămas o parte importantă din viaţa sa, în ciuda certurilor de mai târziu cu fiul cel mare. La bătrâneţe avea să remarce că, faptul că Dumnezeu nu-i luase nici unul dintre copii, a fost cea mai mare fericire a vieţii sale.

a) *Începuturile politice*

Celălalt eveniment din 1847 a fost alegerea lui Bismarck pentru Dieta Prusiei Unite. Acest fapt a marcat intrarea în viaţa politică, dar la acea vreme nimeni, şi fireşte nici chiar Bismarck, nu putea să prevadă cariera politică ce i se deschidea pentru următorii 43 de ani.

În timpul revoltelor din martie 1848 de la Berlin, Bismarck s-a implicat în comploturile contrarevoluţionare. Era membru al Partidului *Junker*-ilor, de dreapta, şi declara excesiv de antiliberal: "doar două lucruri contează pentru Prusia, să evite alianţa cu democraţia şi să-şi asigure egalitatea cu Austria."

Bismarck sugerează în memoriile sale că, de la începutul carierei sale politice, el a acţionat pentru unificarea Germaniei, că a plănuit reformarea armatei, a dorit să pornească război împotriva Austriei şi să distrugă Confederaţia germană. Unii istorici cred că Bismarck avea un plan pe termen lung, în timp ce alţii, cum ar fi A. J. P. Taylor, susţin că el urma o politică de azi pe mâine, acţionând după cum i se părea mai potrivit. Ce dovezi avem despre ideile politice ale lui Bismarck înainte de 1862?

În articolele de ziar din 1850, Bismarck cerea egalitate cu Austria în cadrul Confederaţiei germane, iar în decembrie acelaşi an, el vorbea în Parlamentul de la Erfurt pledând în favoarea "capitulării" lui Frederic Wilhelm în faţa Austriei la Olmütz. El susţinea că statul trebuie să lupte doar pentru propriile interese - ceea ce el numea "egoism de stat" - iar războiul pentru Hessen-Kassel ar fi fost o prostie.

1 Domnilor, arătați-mi un obiectiv care să merite un război și voi fi alături de dumneavoastră... vai de acel om de stat ce nu reușește să găsească o cauză de război care să reziste imediat ce războiul s-a terminat.

Această cuvântare i-a adus promovarea, în 1850, ca trimis al Prusiei la renăscuta Dietă a Confederației de la Frankfurt, unde a rămas până în 1859, în afara unei scurte perioade în care a fost ambasador la Viena. În cursul anilor cât a stat la Frankfurt, el și-a câștigat o reputație de neinvidiat pentru apucăturile sale agresive. A devenit din ce în ce mai antiaustriac și era mereu mai convins că războiul între Prusia și Austria era inevitabil. El susținea că un astfel de conflict ar duce în cele din urmă la o Germanie divizată între o regiune nordică protestantă și una sudică preponderent catolică.

În 1856, în urma Războiului Crimeii, prestigiul Austriei a scăzut. În calculele lui Bismarck, aceasta reprezenta mai puțin decât o amenințare și el a început să se refere la război nu ca fiind probabil ci inevitabil. El a propus negocieri cu Rusia și Franța ca posibili aliați într-un viitor război. În 1858, el susținea că Prusia trebuie să caute sprijinul naționaliștilor germani, iar peste un an că Austria trebuie să fie înlăturată din Confederație și să fie înființată o Germanie Mică sub controlul Prusiei. Această temă va fi dezvoltată în următorii doi ani.

La începutul anilor 1860, el avea reputația unui politician tenace și abil, ambițios și aspru. Apărarea pe care a luat-o politicii lui Frederic Wilhelm în cuvântarea privind acordul de la Olmütz îl arătase ca fiind un sprijinitor loial al monarhiei și se știa că este în favoarea unei guvernări absolutiste, cel puțin într-o formă moderată, și că nu prea avea timp de drăgălășenii parlamentare.

Bismarck în 1858 (fotografie)

Bismarck în 1858 (pictură)

b) *Ministru-preşedinte*

Wilhelm I era în conflict cu Parlamentul în privinţa proiectului de lege privind armata şi ameninţa că va abdica dacă Parlamentul nu cedează. Ministrul de război, von Roon, i-a trimis o telegramă cifrată lui Bismarck la Paris, unde acesta era acum ambasadorul Prusiei convocându-l la Berlin. Wilhelm nu era încântat de ceea ce ştia despre Bismarck, dar a fost convins să-l vadă. Bismarck descria astfel întâlnirea:

Situaţia a devenit clară pentru mine doar atunci când Maiestatea Sa a prezentat-o cam aşa: „Eu nu voi mai domni dacă nu pot să o fac de aşa manieră încât să pot fi răspunzător în faţa lui Dumnezeu, a conştiinţei mele şi a supuşilor mei. Dar nu pot să o fac dacă trebuie să domnesc după voinţa actualei majorităţi din Parlament şi nu mai găsesc nici un ministru pregătit să conducă guvernul meu fără ca membrii guvernului şi eu însumi să ne supunem majorităţii parlamentare. M-am hotărât să renunţ la coroană".

I-am răspuns Maiestăţii Sale că fusese informat încă din mai de disponibilitatea mea de a deveni ministru... Regele m-a întrebat dacă eram pregătit să pledez pentru reorganizarea armatei, iar când i-am confirmat, el m-a întrebat în continuare dacă aş face-o în opoziţie cu majoritatea parlamentară şi cu hotărârile acestuia. Atunci când i-am răspuns afirmativ, el a declarat în sfârşit: "Atunci este de datoria mea, cu ajutorul dumneavoastră, să încerc să continui lupta şi nu voi abdica."

Am reuşit să-l conving că în ceea ce îl privea, nu era vorba de liberal sau conservator de o nuanţă sau alta, ci mai degrabă de guvernarea monarhică ori parlamentară şi că aceasta din urmă trebuia evitată cu orice preţ, chiar printr-o perioadă de dictatură. Am spus: "În această situaţie, chiar dacă Maiestatea Voastră îmi va porunci să fac lucruri pe care nu le consider potrivite, vă voi spune deschis părerea mea, dar dacă până la urmă vă menţineţi părerile, mai bine pier alături de rege decât să vă abandonez pe Maiestatea Voastră în lupta cu puterea parlamentară"... Nutream sentimente atât de puternice de devotament şi afecţiune faţă de Wilhelm I, încât a pieri alături de el mi se părea, în acele condiţii, o încheiere firească şi potrivită a vieţii mele.

Bismarck a părăsit întrunirea ca ministru-preşedinte. Numirea nu a fost prea populară. Era considerat de mulţi ca fiind o alegere periculoasă ca şef al guvernului, capabil să împingă Prusia în război în afară şi către dictatură în interior. Îi lipsea experienţa în administraţie, dar asta nu-l îngrijora. El avea deplină încredere în sine. În prima sa luare de cuvânt în faţa Parlamentului a venit cu o frunză de măslin (o ramură nefiindu-i la îndemână), în semn de pace, însă conţinutul vorbelor sale contrazicea gestul.

1 Nu prin cuvântări şi decizii majoritare sunt hotărâtoare marile chestiuni ale zilei. Aceasta a fost marea greşeală a celor de la 1848-1849. Acestea se rezolvă prin fier şi sânge.

Această expresie, mai târziu inversată în "sânge şi fier" a devenit celebră. Între timp, el a rezolvat problema bugetului militar prin retragerea propunerii legislative, anunţând că sprijinul Parlamentului pentru proiectul de lege nu era necesar deoarece reforma armatei putea să fie finanţată din impozite. La sugestiile liberalilor privind eventualitatea ca oamenii să refuze plata impozitelor, Bismarck a replicat că el are 200 000 de soldaţi pregătiţi să-i convingă. Parlamentul a declarat acţiunile sale drept ilegale, dar el nu a luat în seamă acest lucru, iar în următorii patru ani taxele au fost strânse şi armata a fost reorganizată ca şi cum nici nu ar fi existat Parlamentul Prusiei.

Justificarea lui Bismarck pentru acţiunea lui samavolnică era că avea nevoie să asigure o putere militară suficientă pentru a putea realiza o soluţie prusacă problemei unificării germane în defavoarea Austriei. În 1863, el domina evenimentele şi obţinea avantaje maxime de pe urma lor.

4. Conflictul austro-prusian

Cu un secol în urmă, Prusia, Rusia şi Austria împărţiseră Polonia între ele. Relaţiile dintre Prusia şi cetăţenii săi polonezi fuseseră dificile şi polonezii fuseseră învinuiţi, fără prea multe dovezi, pentru unele din

tulburările din 1848. Bismarck aprecia că ei erau creatorii de tulburări. Într-o scrisoare particulară, trimisă surorii sale în 1861, el susținea:

1 Să-i loveşti pe polonezi încât să se teamă pentru viețile lor. Am toată simpatia pentru situația lor grea, însă dacă dorim să supraviețuim, nu putem decât exterminându-i.

În 1863, atunci când locuitorii Poloniei ruseşti s-au revoltat contra țarului, Bismarck urmărea situația cu preocupare. Tulburările din orice parte a Poloniei puteau să constituie o amenințare la adresa Prusiei, dat fiind că se putea transforma într-o revoltă a polonezilor împotriva conducătorilor lor. Țarul, care introdusese un regim moderat, cu intenții de binefacere, în partea sa din Polonia, fusese dezamăgit de lipsa de recunoştință a polonezilor şi a ordonat ca revolta să fie înăbuşită. Franța, Austria şi Anglia au protestat şi s-au oferit să medieze conflictul. Au amenințat chiar cu războiul. Bismarck a prins ocazia de a se manifesta împotriva Franței şi în acelaşi timp de a câştiga prietenia Rusiei trimițând un reprezentant la Moscova cu oferte de sprijin militar. Țarul a refuzat oferta, însă a fost de acord să încheie o convenție prin care Prusia trebuia să predea ruşilor orice rebel polonez care ar fi trecut frontiera.

Mânia țărilor din Europa Occidentală a fost imediat distrasă şi s-a îndreptat împotriva Prusiei. Austria s-a alăturat protestelor şi Bismarck s-a trezit izolat. Într-o încercare de a ieşi din încurcătură el a făcut apel la argumentul că, de fapt, Convenția nu exista din moment ce nu fusese ratificată. Acest lucru l-a înfuriat pe țar şi Prusia a rămas complet fără prieteni. Răscoala a fost în cele din urmă înăbuşită peste un an. Prusia a ieşit din situația neplăcută mai puțin dezastruos decât merita şi decât se aştepta Bismarck. Țarul fusese profund jignit de criticile Austriei şi Franței şi, ca urmare, pericolul unei coaliții austro-franco-ruse împotriva Prusiei, de care se temea Bismarck, părea acum puțin probabil. Era chiar posibil ca Prusia să poată conta pe neutralitatea Rusiei în eventualitatea unui război cu Austria şi Franța.

a) Schleswig-Holstein

În noiembrie 1863, regele Frederic al Danemarcii a murit fără urmaşi. Frederic fusese de asemenea suveranul celor două ducate Schleswig şi

Holstein, care fuseseră sub dominaţie daneză timp de 400 de ani. Populaţia din Schleswig era mixtă, formată din danezi şi germani, în timp ce în Holstein erau aproape numai germani. Holstein era stat membru al Confederaţiei germane; Schleswig nu era. Au fost frecvente probleme în legătură cu aceste ducate, inclusiv în 1848, când locuitorii din Holstein se revoltaseră contra Danemarcii şi trupele prusace porniseră în ajutorul lor, cu sprijinul deschis al Parlamentului de la Frankfurt, până când intervenţia Rusiei forţase armata prusacă să se retragă.

Un tratat semnat la Londra de marile puteri în 1852 prevedea că Frederic avea să fie urmat la tron ca suveran al Danemarcii şi al celor două ducate de Christian de Glücksburg, care era moştenitorul tronului danez prin căsătoria cu prima verişoară a regelui. Ducatele Schleswig şi Holstein au contestat pretenţia acestuia pe motiv că legea salică era în vigoare pe teritoriul lor. Legea interzicea moştenirea tronului pe linie feminină, iar locuitorii din Schleswig-Holstein şi-au anunţat propriul lor pretendent, principele de Augustenburg. El totuşi nu avusese obiecţii la nesocotirea drepturilor sale prin tratat, fiind bine plătit să fie de acord, deşi nu renunţase niciodată în mod formal la drepturile sale.

Atunci când Christian de Glücksburg a devenit regele Danemarcii, în noiembrie 1863, funcţionarii guvernamentali din Holstein au refuzat să depună jurământul de credinţă faţă de acesta şi fiul principelui de Augustenburg pretindea acum cele două ducate, motivând că tatăl său nu renunţase niciodată la drepturile sale. Statele mai mici din Confederaţia germană au trimis o armată în Holstein în sprijinul principelui de Augustenburg, pe care îl considerau îndreptăţit să fie duce. În acelaşi timp, Bismarck a convins Austria să participe la o acţiune militară comună cu Prusia împotriva Danemarcii, deoarece promisiunea regelui fusese încălcată de noul rege, care anexase ducatul Schleswig la coroana daneză.

În ianuarie 1864, o armată austro-prusiană înainta prin Holstein spre Schleswig. În aprilie s-a ajuns la un armistiţiu temporar, în timp ce la Londra se ţinea o altă conferinţă pentru căutarea unei soluţii paşnice. Curând a devenit clar să Anglia, Franţa şi Rusia nu aveau o politică unitară. Austria sprijinea pretenţiile principelui de Augustenburg, în timp ce Prusia a votat ca Schleswig şi Holstein să devină un stat separat, sub suveranitate daneză şi pentru ca Schleswig, la fel ca şi Holstein, să fie membru al Confederaţiei germane. Dagezii nu ar fi acceptat o astfel de

sugestie şi conferinţa a ajuns într-un punct mort. În iunie s-au reluat luptele. Forţele fiind inegale, danezii au capitulat.

Prin Tratatul de la Viena din octombrie 1864, regele Danemarcii a renunţat la drepturile sale asupra celor două ducate în favoarea Austriei şi Prusiei, pentru a fi administrate în comun. În ciuda sprijinului austriac pentru Augustenburg, Bismarck nu avea intenţia de a-i permite acestuia să domnească asupra ducatelor, decât poate cu rol de marionetă, iar el nu ar fi acceptat acest rol. Bismarck spera să anexeze până la urmă cele două ducate la Prusia.

Prin vara anului 1865, viitorul ducatelor nu era încă stabilit, iar tensiunile dintre Austria şi Prusia erau mari. Austria continua să susţină pretenţiile principelui de Augustenburg, în timp de Prusia acţiona pentru anexare. "Am ajuns la un punct unde drumurile noastre se despart", spunea Bismarck, "Din nefericire avem bilete pentru direcţii diferite."

Nici una din cele două ţări nu dorea război - Austria din motive economice, fiindcă ar fi fost un lux prea scump pentru o ţară aflată aproape în stare de faliment, iar Prusia deoarece Bismarck nu era convins că armata prusacă era încă pregătită să lupte şi să învingă. În timp ce Bismarck şi Wilhelm I se aflau în staţiunea austriacă la modă Bad Gastein, a sosit un emisar austriac pentru a începe negocierile şi a oferi concesii în privinţa celor două ducate. În urma acestei întâlniri, s-a convenit în mod provizoriu, în august 1865, prin convenţia de la Gastein, ca administraţia comună austro-prusacă a celor două ducate să înceteze. Ducatul cel mai apropiat de Prusia, Holstein, să fie dat Austriei şi celălalt, Schleswig, Prusiei spre administrare, însă cele două puteri păstrau suveranitatea comună asupra celor două ducate. "Ducatele indisolubile" aveau să fie despărţite.

Istoricii au discutat timp de peste un secol motivele lui Bismarck şi scopurile sale în "afacerea" Schleswig-Holstein. Bismarck însuşi, conform celor spuse de un ministru din Hessen,

1 ...se lăuda cu acea candoare specifică lui, cum, încă de la început, condusese afacerea Schleswig în acord cu interesele Prusiei. El pusese danezilor condiţii pe care ştia bine că nu le vor accepta. În acelaşi timp, pe căi indirecte, el îi încuraja să opună o rezistenţă
5 activă. Prin agenţii săi secreţi, el le-a prezentat perspectiva sigură

> a sprijinului britanic, în timp ce se asigurase în prealabil că Franţa nu dorea să intre în război şi, prin urmare, Anglia avea să-şi ţină sabia în teacă... Scopul său era anexarea ducatelor, iar greutatea consta în a-l face pe rege să acţioneze.

Care erau scopurile lui Bismarck în timpul campaniei daneze? A folosit el criza privind ducatele Schleswig-Holstein şi urmările acesteia ca un mijloc de manipulare a Austriei, mai întâi la cooperare cu Prusia în cadrul Confederaţiei, într-o acţiune bilaterală împotriva danezilor, iar apoi manevrând-o într-o confruntare deschisă cu Prusia, ca o cale de reglementare a problemei supremaţiei în Germania? Dorea el să continue „dubla" supremaţie ori se gândea la o împărţire a Confederaţiei într-o zonă protestantă, dominată de Prusia în nord şi una catolică, dominată de Austria, în sud, aşa cum îi sugerase în ianuarie 1866 împăratului Austriei? Dovezile nu sunt concludente şi mulţi istorici ar sugera că, orice ar fi spus el mai târziu, nu avea o politică clară în acea vreme. Era într-adevăr cazul de „a lăsa evenimentele să se coacă."

Problema concretă a ducatelor se rezolvase temporar, însă rămânea problema mult mai generală a rivalităţii dintre Prusia şi Austria. Războiul danez îl convinsese pe Bismarck de faptul că Anglia şi Rusia nu erau dispuse să se amestece într-un război între Austria şi Prusia. Italia ar fi putut să fie un posibil aliat într-un asemenea război, fiindcă fusese deja implicată într-un război împotriva Austriei în nordul Italiei, dar avea resurse militare limitate. Atitudinea Franţei era foarte importantă în izolarea Austriei. Bismarck şi împăratul Franţei Napoleon III s-au întâlnit la Biarritz, în sudul Franţei, în octombrie 1865. Întâlnirea a fost nedecisă, dar în general cordială.

b) Războiul cu Austria

În februarie 1866, la o întrunire a Consiliului de Coroană al Prusiei, Bismarck a afirmat clar că războiul cu Austria era doar o problemă de timp. Şi războiul trebuia dus nu doar pentru reglementarea soartei finale a ducatelor, ci şi a problemei mai largi a controlului asupra Germaniei. El ar realiza prin război ceea ce liberalii din 1848-1849 nu reuşiseră să

realizeze prin mijloace paşnice: o Germanie unită. Dar această Germanie unită avea să fie sub controlul Prusiei.

Temelia fusese pusă cu grijă. În aprilie 1866, fusese încheiată o alianţă secretă cu Victor Emmanuel, regele Italiei, prin care Italia era de partea Prusiei dacă aceasta avea să declare război Austriei în interval de trei luni. În schimb, Italia avea să primească de la Austria Veneţia, drept recompensă, la sfârşitul războiului.

Imediat ce fusese semnat tratatul cu Italia, Bismarck a şi iniţiat planuri pentru un război cu Austria. El a început prin introducerea pe agenda Dietei federale a unor planuri pentru reformarea Confederaţiei. Aceste planuri prevedeau constituirea unei adunări reprezentative alese prin vot universal al bărbaţilor. El ştia să propunerea ar fi inacceptabilă pentru Austria şi că războiul nu era departe.

Armata austriacă nu putea să fie mobilizată rapid, aşa că austriecii temându-se de un atac prin surprindere, au fost forţaţi să mobilizeze în aprilie 1866, ceea ce părea să fie un pas agresiv. Prusia a mobilizat în mai, aparent ca un răspuns la ameninţările austriece. Marile puteri, Anglia, Franţa şi Rusia, au propus convocarea unui congres pentru discutarea situaţiei. Bismarck s-a simţit obligat să accepte; dacă ar fi procedat altfel, ar fi fost într-o poziţie stânjenitoare. Dar a răsuflat uşurat atunci când Austria a refuzat, împiedicând desfăşurarea congresului. El a lăsat impresia că voia pacea, prin trimiterea unui reprezentant la Viena, dar misiunea a fost fără rezultat.

Situaţia s-a deteriorat şi mai mult atunci când, la începutul lui iunie, şi prin încălcarea promisiunilor anterioare, Austria a cerut discutarea în Dietă a problemei ducatelor Schleswig-Holstein. Răspunsul lui Bismarck a fost să trimită o armată prusacă în ducatul Holstein, controlat de austrieci. Spre surprinderea şi dezamăgirea sa, acest lucru nu a dus imediat la război. Pentru a grăbi evenimentele, Bismarck a prezentat Dietei o versiune extinsă a propunerilor sale privind reformarea Constituţiei federale. Răspunsul Dietei a fost să condamne Prusia, ca stat agresor pentru trimiterea unei armate în Holstein.

Prusia s-a retras imediat din Confederaţie şi a invitat toate celelalte state germane să se alieze cu ea împotriva Austriei. În ziua următoare, trupele prusace au intrat în Hanovra, Hessen-Kassel şi Saxonia, state care luaseră partea Austriei în cadrul Dietei. Hessen-Kassel şi Saxonia

nu au opus rezistenţă, dar Hanovra a luptat până când armata sa a fost înfrântă. Războiul începuse fără vreo declaraţie formală. Datorită duratei sale, a ajuns să fie cunoscut sub numele "Războiul de 7 săptămâni".

Viitorul lui Bismarck, al Prusiei şi Germaniei depindeau de armata prusacă. "Dacă suntem înfrânţi, nu voi reveni. Pot să mor o dată şi învinsului i se cuvine să moară", spunea Bismarck oarecum melodramatic. Reputaţia armatei prusace nu era prea grozavă, însă de la dificultăţile din 1859, reformele au fost aplicate cu succes şi armata era acum sub comanda generalului von Moltke, un conducător militar înzestrat. În cooperare cu ministrul de război von Roon, el a reorganizat şi a reantrenat armata. Structura de comandă fusese, de asemenea, modernizată. Planificarea şi pregătirea prealabilă, în special în utilizarea căilor ferate pentru deplasarea trupelor, însemna că mobilizarea, deşi nu perfectă, era mult mai eficientă decât cea a armatei austriece.

Italienii îşi îndepliniseră obligaţiile asumate prin tratatul secret şi intraseră în război de partea Prusiei. Ceea ce însemna că armata austriacă era forţată să lupte pe două fronturi, în nord împotriva prusacilor şi în sud împotriva italienilor. Armata italiană era slabă şi ineficientă şi a fost rapid învinsă de austrieci pe 24 iunie. Pentru a împiedica trupele austrice victorioase din sud să se alăture trupelor din nord, von Moltke şi-a asumat riscul de a pătrunde în Boemia (acum parte a Cehiei şi atunci parte a Imperiului austriac). El avea trei armate separate şi intenţiona să le folosească pentru a înconjura şi nimici armata austriacă. Pe 2 iulie, comandantul austriac a telegrafiat împăratului său că în cazul în care nu se încheie pacea pe loc, armata sa va fi complet înfrântă.

Pacea nu s-a încheiat. În ziua următoare au avut loc lupte crâncene la Sadowa, localitate numită în germană Königgratz. A fost o bătălie de mare amploare, la care au luat parte aproape o jumătate de milion de oameni şi cu cele două armate având efective aproape egale. Austriecii erau bine dotaţi cu artilerie şi au folosit-o eficient la începutul bătăliei, dar au fost curând prinşi ca într-un cleşte de trupele prusace. Prusacii au introdus în luptă noile lor puşti cu ac (Dreyse), numite aşa după forma percutorului. Puterea lor de foc era de cinci ori mai mare decât a oricărei puşti din dotarea austriecilor şi s-a dovedit că acest lucru a fost decisiv atunci când austriecii au pornit la contraatac. Armata austriacă a fost silită să se retragă în dezordine. Armata prusacă învinsese în această

bătălie şi în acest război, deoarece guvernul austriac a recunoscut că orice continuare a luptelor nu ar duce decât la noi înfrângeri şi ar fi putut duce chiar la prăbuşirea imperiului. Pentru Austria era prioritară încheierea rapidă a luptelor cu un preţ mai rezonabil. Prusia era cum în situaţia de a dicta condiţiile în calitate de învingător. Era o victorie personală şi pentru Bismarck, ceea ce i-a permis să domine nu numai Prusia, ci şi întreaga Germanie în următorul sfert de secol.

El a revenit la Berlin împreună cu regele, cu von Moltke şi cele 100 de tunuri capturate de la austrieci, fiind primit ca un erou. Prusia recunoscătoare, a cărei populaţie în cea mai mare parte nu era entuziasmată de război, necrezând că Austria ar putea fi învinsă, l-a recompensat cu un premiu de 60 000 de lire, cu care şi-a cumpărat o proprietate aflată în dificultate la Varzin în Pomerania. Soţiei sale nu-i plăcea locul, mai ales casa, despre care spunea că este "o cumplită oroare", şi era folosită doar câteva săptămâni pe an. El a fost avansat la gradul de general maior în onoarea victoriei. Se observase că la întrunirile "cabinetului de război" el era singurul care purta haine civile. Orice altă uniformă ar fi purtat, el ar fi apărut drept un ofiţer cu grad mai mic decât al oricărui alt membru al guvernului şi nu ar fi acceptat această situaţie. Acum, fiind ofiţer superior, putea să-şi etaleze uniforma alături de ceilalţi şi nu a mai apărut vreodată în public decât în uniforma de gală. Îşi câştigase dreptul de a purta uniforma şi intenţiona să o poarte într-o Prusie, şi mai târziu într-o Germanie, dominată de puterea militară.

Drumul către Viena era deschis după victoria de la Königgratz. Austria era la discreţia Prusiei. Wilhelm I acceptase cu o totală lipsă de entuziasm să pornească război împotriva unui monarh egal, dar acum el propunea înaintarea asupra Vienei şi ocuparea Austriei. Bismarck, susţinând că dorea să păstreze Austria intactă, ca un posibil aliat în viitor, l-a convins să renunţe la aceste idei. La o întrunire zgomotoasă şi furtunoasă a "cabinetului de război" din 23 iulie, Wilhelm I şi generalii săi şi-au exprimat indignarea faţă de politica lui Bismarck de a nu anexa nici un teritoriu austriac, în timp ce Bismarck însuşi era într-o stare de depresiune nervoasă şi a izbucnit în plâns într-o cameră alăturată, ameninţând că se va sinucide dacă nu se ţine sema de sfatul său. În cele din urmă hotărârea lui Bismarck a rezistat. Nici un teritoriu austriac nu a fost anexat de Prusia.

5. Ascendenul politic prusian

Între Prusia şi Austria a fost semnat un armistiţiu în iulie, urmat de un tratat de pace, Pacea de la Praga, în august. Prevederile tratatului priveau în principal remodelarea nordului Germaniei aşa cum dorea Prusia. Aceasta anexase o mare parte a teritoriului, inclusiv ducatele Schleswig şi Holstein, dar şi Hessen-Kassel, Hanovra, Nassau şi Frankfurt. Toate celelalte state aflate la nord de râul Main, între care şi Saxonia, aveau să constituie Confederaţia Germană de Nord, sub conducerea Prusiei (a se vedea harta de la pagina 102)

Statele aflate la sud de râul Main aveau să constituie o uniune separată independentă. Bismarck a început să ceară teritorii şi mari sume de bani de la aceste state ca o compensaţie pentru sprijinul acordat de ele Austriei în timpul războiului. Atunci când aceste cereri au fost respinse, el nu a procedat la o anexare pe faţă, în principal datorită opoziţiei cunoscute a lui Napoleon III faţă de o astfel de acţiune (a se vedea pag. 85-86). El a propus deci alianţe secrete între aceste state şi Prusia. Cu aceste propuneri au fost de acord. Tratatele de alianţă prevedeau ca aceste state, dacă Prusia ar fi fost atacată, nu numai să lupte alături de Prusia, dar şi să-şi pună armatele sub comanda regelui Prusiei. Ceea ce ar fi însemnat să renunţe la independenţa lor militară. Nu este sigur de ce aceste state au fost atât de repede de acord cu aceste prevederi. Se pare că le era destul de teamă de Bismarck pentru a se simţi în siguranţă într-un fel de alianţă cu el. S-ar putea să fi crezut că o asemenea alianţă le-ar fi protejat împotriva unui posibil atac francez.

În Italia, Austria a cedat Veneţia. Era o ironie a soartei faptul că singurul teritoriu, în afară de Holstein, pierdut de Austria la sfârşitul Războiului de 7 săptămâni a fost în Italia, unde ea nu fusese învinsă, ba chiar câştigase două victorii importante, una pe uscat, la începutul războiului, şi alta, mai târziu pe mare, în care zdrobise marina militară italiană.

De ce era Bismarck atât de moderat, atunci când ar fi putut să ocupe întreaga Germanie şi cea mai mare parte din Austria? Înainte de terminarea războiului, el îi scrisese regelui Prusiei, insistând pentru încheierea păcii cu Austria.

Noi trebuie să evităm să rănim Austria prea sever; trebuie să evităm să o lăsăm cu inutilul sentiment de amărăciune sau cu dorința de revanșă, trebuie să păstrăm posibilitatea de a redeveni prieteni. Dacă Austria ar fi lovită cu duritate, ea ar deveni aliata Franței sau a oricărui alt oponent al nostru... Noi nu am putea să ne folosim nici în întregime nici parțial de Austria germană. Anexarea unor provincii, cum ar fi Silezia austriacă și o parte din Boemia nu ar întări statul prusac, ci ar duce la o amalgamare a Austriei germane cu Prusia, iar Viena nu ar putea să fie guvernată de către Berlin ca un ținut ocupat.

Argumentul său era că Prusia ar putea să aibă nevoie de prietenia Austriei cândva în viitor și nu ar fi înțelept să fie lovită printr-un tratat prea dur. În orice caz, un tratat dur ar fi aruncat Austria în brațele Franței și ar fi putut duce la o coaliție împotriva Prusiei. Bismarck avea o teamă aproape paranoică față de posibilitatea unei coaliții antiprusace și fusese în panică în legătură cu probabilitatea unei astfel de coaliții în timpul Războiului de 7 săptămâni. El nu avea de ce să fie îngrijorat, pentru că țarul Rusiei nu era pregătit de război în 1866, iar Napoleon III se mai gândea încă ce să facă atunci când a fost anunțată victoria prusacă.

Înaintea semnării tratatului, în august 1866, Napoleon III fusese de acord, cu o anumită reținere, cu formarea Confederației Germane de Nord, dominată de Prusia. Teama sa de o Germanie unită, care să amenințe securitatea Franței, a fost risipită de propunerea constituirii unei uniuni independente a statelor germane din sud și Napoleon era fericit, neștiind de alianțele militare ale lui Bismarck cu statele din sud, încheiate chiar înainte de semnarea tratatului.

a) Confederația Germană de Nord

În Germania de nord, ocupația prusacă a fost întâpinată printr-o dezaprobare generală. Nu era unificare, ci cucerire. Hessen-Kassel, Nessau, Hanovra, Frankfurt și Schleswig-Holstein nu au fost consultate. Au fost doar anexate.

Bismarck manifestase o moderație calculată și clemență în tratamentul față de Austria. Nici una din acestea nu le-a manifestat față

de semenii săi din nordul Germaniei. Bogatul oraş Frankfurt nu fusese contra Prusiei în timpul războiului, dar a fost ocupat ca şi cum ar fi fost. Oraşul a fost obligat să capituleze prin înfometare şi a fost amendat cu enorma sumă de 25 de milioane de guldeni şi o dobândă de un milion de guldeni pentru fiecare zi în care amenda rămânea neplătită. Primarul oraşului s-a spânzurat. Bătrânul rege al Hanovrei a fost înlăturat, averea personală i-a fost confiscată (ajungând să fie mai târziu folosită de Bismarck pentru mituirea regelui Bavariei), iar regatul său a fost ocupat de Prusia. Statele mici Hessen-Kassel şi Nassau au fost de fapt încorporate Prusiei, pentru că anexarea lor ajuta la consolidarea Prusiei din punct de vedere geografic.

Acele state din nordul Germaniei, cum ar fi Saxonia, neanexate de Prusia, rămăseseră cu o anumită independenţă în cadrul Confederaţiei Germane de Nord. Unii istorici au văzut în aceasta o încercare a lui Bismarck în nordul Germaniei pentru o eventuală federaţie mai largă, în care să fie cuprinse statele din Germania Mică (*Kleindeutschland*). Ei susţin că, din moment ce nu avea scrupule, Bismarck ar fi putut să anexeze cu uşurinţă statele rămase în partea de nord, dacă ar fi dorit şi nu a făcut-o fiindcă dorea să arate germanilor aflaţi la sud de râul Main nu numai ce aliat important ar putea fi Prusia pentru acele state care colaborau cu ea, ci cât de avantajoasă ar putea fi participarea ca membru într-o confederaţie controlată de Prusia. Acest argument nu pare să fie foarte convingător. Mai credibilă este sugestia că el nu vedea nici un avantaj pentru Prusia în ocuparea rapidă a prea multe state în acelaşi timp. O asemenea acţiune ar fi dus doar la o slăbire a culturii şi tradiţiilor prusace. În locul absorbirii Germaniei de către Prusia, Germania ar fi sfârşit prin a absorbi Prusia.

La sfârşitul anului 1866, Bismarck a început redactarea constituţiei pentru Confederaţia Germană de Nord, aceasta intrând în vigoare în iulie 1867. Confederaţia Germană de Nord a durat doar patru ani, dar constituţia sa a rămas, în mare parte neschimbată, drept constituţia Imperiului german. Ea stabilea unitatea federală dintre statele individuale (mai întâi în cadrul Confederaţiei şi apoi în cadrul Imperiului) şi autoritatea centrală.

Statele, inclusiv Prusia, firește, aveau drepturi substanţiale, păstrându-şi propriii lor conducători şi fiind conduse pe baza propriilor legi şi constituţii,

cu propriile lor adunări parlamentare. Aveau propriul lor sistem juridic şi adminstrativ, iar taxele locale acopereau costurile serviciilor guvernamentale, asigurau nevoile învăţământului şi sprijineau biserica.

Autoritatea centrală o reprezenta *Bundesrat*-ul (Consiliul Federal), în care statele erau reprezentate prin delegaţi, ce acţionau pe baza instrucţiunilor guvernelor lor. Numărul delegaţilor a fost fixat în funcţie de mărimea statelor, şi din 43 de voturi, Prusia avea 17, Saxonia avea 4 şi majoritatea celorlalte state aveau fiecare câte un vot. Hotărârile se luau prin vot majoritar simplu şi, practic, Prusia nu a avut niciodată majoritate în *Bundesrat*. Regele Prusiei era preşedintele Confederaţiei Germane de Nord şi, de asemenea, comandant suprem şi avea puterea de a declara război şi de a încheia pace.

Alături de *Bundesrat*, constituţia prevedea alegerea unui *Reichstag* (Parlament) prin vot universal al bărbaţilor. Cancelarul federal (prim ministru) nu răspundea în faţa *Reichstag*-ului şi nici nu avea nevoie de sprijin majoritar în cadrul acestuia. El răspundea doar în faţa preşedintelui Confederaţiei, care îl putea numi sau demite pe cancelar. Primul *Reichstag* a fost ales în februarie 1867. Cel mai mare partid independent din cadrul *Reichstag*-ului era Partidul Naţional Liberal, care a obţinut un număr de concesii de la Bismarck, devenit acum cancelar federal. Aceste concesii cuprindeau votul secret în locul votului deschis la alegeri şi dreptul de aprobare a unui buget anual. Controlul asupra finanţelor era foarte limitat, deoarece nu cuprindea bugetul militar, care ajungea la 90% din cheltuielile Confederaţiei. Liberalii şi Bismarck s-au confruntat în privinţa bugetului militar şi în cele din urmă au ajuns la un compromis. Acesta avea să rămână în afara controlului exercitat de *Reichstag* timp de cinci ani, până în 1872. Atunci sumele necesare cheltuielilor militare aveau să fie fixate prin lege şi pentru asta trebuia aprobarea *Reichstag*-ului. Toate legile aveau nevoie de aprobarea *Reichstag*-ului, *Bundestrat*-ului şi a regelui Prusiei, în calitate de preşedinte al Confederaţiei. Aveau, de asemenea, nevoie de semnătura cancelarului. Atât *Bundesrat*-ul cât şi *Reichstag*-ul aveau dreptul iniţiativei legislative.

Bismarck a fost întotdeauna împotriva ideii unei guvernări parlamentare după modelul britanic, care ar fi redus coroana la un rol simbolic şi ar fi trecut puterea în mâinile parlamentului. El avea o părere proastă despre capacităţile politice ale concetăţenilor săi germani:

Ţinând seama de incapacitatea politică a germanului mediu, sistemul parlamentar ar duce la situaţii asemănătoare celor de la 1848, adică slăbiciune şi incompetenţă la vârf şi solicitări mereu noi de jos.

Nu ne-am fi aşteptat deci să-l vedem pe Bismarck insistând pentru introducerea sufragiului universal al bărbaţilor în alegerile pentru *Reishstag*. S-ar putea să fi fost un gest pentru contracararea liberalilor. Firește că modul democrat al alegerilor nu compensa marea slăbiciune a *Reichstag*-ului, faptul că miniştrii, inclusiv cancelarul, nu erau membri ai săi şi nu răspundeau în faţa acestuia.

Bătălia de la Königgratz nu a fost singura victorie a lui Bismarck în 1866. El a avut succese şi în politica internă. În aceeaşi zi în care bătălia a fost câştigată, în Prusia se ţineau alegeri. Febra patriotică produsă de război a determinat o creştere însemnată a numărului deputaţilor conservatori aleşi în Parlamentul Prusiei. Numărul a crescut de la 34 la 142, în timp ce partidele liberale au coborât de la 253 la 148. După anunţarea victoriei şi a condiţiilor tratatului de pace, mulţi liberali şi-au schimbat atitudinea faţă de Bismarck. "Sânge şi fier" reuşise aşa cum promisese el, acolo unde liberalii eşuaseră în 1849.

Unificarea se înfăptuise, chiar dacă fusese realizată cu forţa, iar unii liberali erau pregătiţi să creadă că scopul justifica mijloacele. Începea o nouă perioadă de armonie între Bismarck şi liberali în Parlamentul Prusiei. Doar şapte voturi au fost împotriva unui proiect de lege introdus de Bismarck la începutul noii sesiuni. Proiectul cerea Parlamentului să acorde o „Garanţie" pentru fiecare acţiune întreprinsă sau pentru fiecare plată făcută în cursul ultimilor patru ani fără aprobarea Parlamentului. El făcea apel la relaţii mai bune între Parlament şi guvern.

1 Noi (guvernul regal) dorim pacea în acest conflict intern. După părerea noastră, Patria are nevoie de ea în acest moment mai mult decât oricând.

El a vorbit de necesitatea ca acum guvernul să conlucreze cu Parlamentul pentru edificarea unei noi Germanii. Era o acceptare implicită a drepturilor parlamentare.

La început, plin de entuziasm şi unit de sentimentul patriotic, Parlamentul a votat mari sume de bani pentru generalii victorioşi, dar această unitate nu a durat mult. Atât partidele de stânga cât şi cele de dreapta s-au scindat în grupuri noi. O mare parte din membrii vechiului Partid Liberal s-au constituit în Partidul Naţional Liberal, promiţând să-l sprijine pe Bismarck în politica sa naţionalistă, dar angajat în acelaşi timp pentru menţinerea principiilor constituţionale liberale împotriva oricărei încercări a guvernului de a le submina şi pentru spijinirea comerţului liber. Între partidele de dreapta, Partidul *Junker*-ilor era împotriva lui Bismarck, pe care îl considera un revoluţionar sălbatic şi un trădător al clasei, care a redus prerogativele regale şi a pierdut identitatea Prusiei în recent unita Germanie de Nord. Acei conservatori mai puţin reacţionari decât *Junker*-ii au format o nouă grupare, Partidul Conservatorilor Liberali. Aceştia, împreună cu naţional-liberalii, aveau să-i asigure lui Bismarck sprijinul de care avea nevoie pentru punerea în practică a politicii sale.

Triumful lui Bismarck din 1866 a forţat Austria să se retragă din afacerile germane lăsând influenţei prusace câmp liber de manifestare. Confederaţia germană din 1815 era în sfârşit dizolvată.

***Să luăm notiţe despre** "Prusia şi Austria, 1849-1866"*

Notiţele dumneavoastră la acest capitol ar trebui să clarifice relaţiile schimbătoare dintre Prusia şi Austria în această perioadă, în care echilibrul de putere a fost răsturnat. Austria domina în 1849, după eşecul revoluţiilor şi al Parlamentului de la Frankfurt. În anii 1850, a fost o rivalitate politică şi economică mereu crescândă între cele două puteri. În 1862, Otto von Bismarck a fost numit ministru-preşedinte al Prusiei. Sub conducerea sa, Austria a fost complet înfrântă în Războiul de 7 săptămâni din 1866 şi a fost constituită Confederaţia Germană de Nord.

Următoarele titluri şi subtitluri vă vor fi de folos:

1. Superioritatea Austriei
1.1. Planul Uniunii Prusace
1.2. Hessen-Kassel
1.3. Olmütz

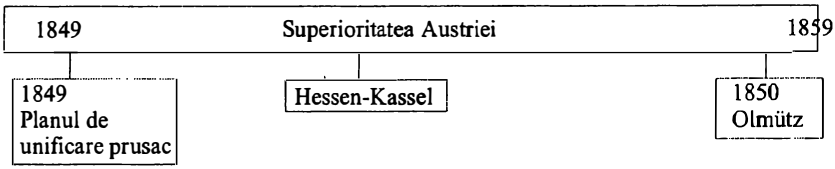

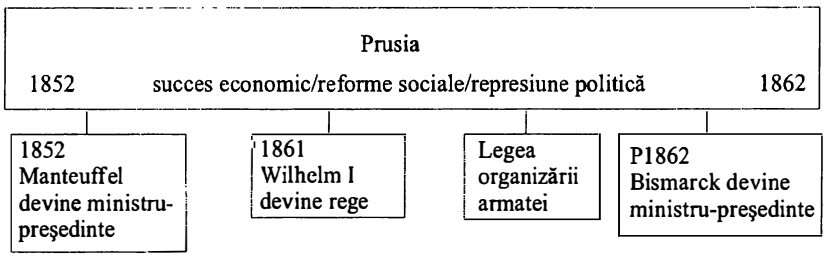

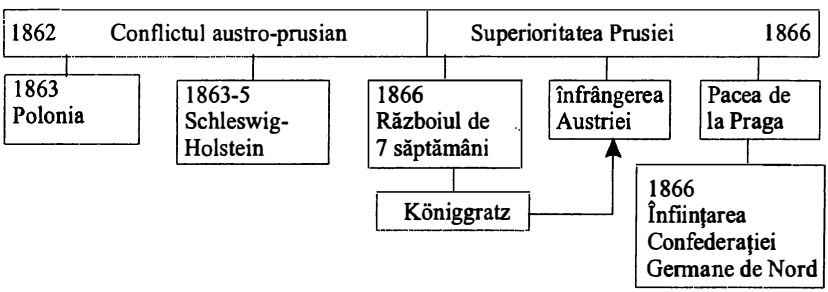

Rezumat - Prusia şi Austria, 1849-1866

1.4. Evoluţii economice
1.5. Contrastul dintre Prusia şi Austria
2. Prusia
2.1. Manteuffel
2.2. Wilhelm I
2.3. Proiectul de lege privind armata
3. Bismarck
3.1. Începutul vieţii

3.2. Caracterul său
3.3. Începuturile politice
3.4. Ideile politice înainte de 1862
3.5. Numirea ca ministru-președinte
3.6. Acțiunea pentru Proiectul de lege privind Armata
4. Conflictul austro-prusian
4.1. Polonia
4.2. Schleswig-Holstein
4.3. Scopurile lui Bismarck
4.4. Pregătirea pentru război
4.5. Războiul de 7 Săptămâni
4.6. Königgratz
5. Superioritatea Prusiei
5.1. Pacea de la Praga
5.2. De ce atât de moderat?
5.3. Confederația Germană de Nord
5.4. Constituția
5.5. Partidele politice

Să răspundem la întrebări-eseu despre *"Prusia și Austria, 1849-1866"*

Informațiile din acest capitol vor fi necesare pentru a răspunde la întrebările generale privind unificarea Germaniei discutate la pag. 133-134.

S-ar putea uneori să fiți puși în situația de a trebui să răspundeți la întrebări mai concrete despre relațiile dintre Prusia și Austria în lupta pentru controlul asupra Germaniei. De exemplu:

> De ce a realizat Prusia, și nu Austria, dominația asupra Germaniei în 1866? (Oxford și Cambridge, 1983)

Aceasta este o întrebare directă cu "De ce?". Există tentația de a întocmi o listă cronologică de puncte, începând cu superioritatea Austriei, trecând la rivalitatea din anii 1850 și încheind cu victoria Prusiei din 1866. Dacă nu sunteți foarte atenți, pericolul este să scrieți în cele din urmă un

eseu narativ în locul unuia analitic. E mai bine să căutaţi un alt fel de a grupa punctele, care să nu se bazeze pe ordinea cronologică. O posibilitate evidentă este să le grupaţi pe domenii largi, cum ar fi militar, economic sau politic.

Planificaţi un răspuns la întrebare folosind aceste trei domenii largi. Sub fiecare, notaţi punctele pe care le-aţi aborda. Apoi hotărâţi ce dovezi aţi aduce pentru a argumenta fiecare punct? În ce ordine aţi prezenta cele trei domenii largi? De ce?

***Întrebări bazate pe izvoare despre** "Prusia şi Austria, 1849-1866"*

1. Bismarck în tinereţe şi înainte de a veni la putere.

Citiţi cu atenţie descrierea lui Bismarck în timp ce era la universitate, dată la pag. 60 şi studiaţi portretul şi fotografia lui Bismarck din 1858, de la pag. 64. Răspundeţi la următoarele întrebări:

a) Ce concluzii empirice despre valorile şi atitudinile lui Bismarck din tinereţe pot fi trase din descrierea sa din vremea universităţii? Argumentaţi-vă concluziile.

b) Pictorul portretului l-a prezentat pe Bismarck într-un fel conceput pentru a produce o anumită reacţie din partea privitorului. Care este această reacţie? Explicaţi-vă răspunsul.

c) Ţinând seama că portretul a fost acceptabil pentru Bismarck, ce indică acest lucru despre valorile şi atitudinile sale?

d) Care sunt părţile tari şi cele slabe ale portretului şi fotografiei ca probe despre Bismarck în 1858?

e) În ce aspecte cele trei documente I) se sprijină şi II) se contrazic unul pe altul.

2. Numirea lui Bismarck ca ministru-preşedinte, 1852

Citiţi cu atenţie descrierea făcută de Bismarck întâlnirii sale cu Wilhelm, dată la pag. 65-66. Răspundeţi la următoarele întrebări:

a) de ce hotărâse regele să abdice (rândurile 1-8)?

b) Cum l-a făcut Bismarck să se răzgândească?

c) Din ce motive ar putea un istoric să se îndoiască de exactitatea relatării?

d) Relatarea ar putea să nu dea o impresie exactă despre ce s-a întâmplat la întâlnire. Însă ar putea fi considerată ca aducând o dovadă clară despre anumite lucruri. Care sunt aceste lucruri? Explicați-vă răspunsul.

3. Părerile lui Bismarck despre război.

Citiți cu atenție scurtele fragmente din cuvântarea lui Bismarck în fața Parlamentului de la Erfurt (pag. 63), din primul său discurs ca ministru-președinte (pag. 65) și din comentariile sale despre polonezi (pag. 67). Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Rezumați concepțiile lui Bismarck privind utilizarea războiului așa cum sunt prezentate în cele trei fragmente scurte.

b) Ce motive avem să ne îndoim că fragmentele reprezintă părerile reale ale lui Bismarck?

4. Bismarck și Schleswig-Holstein.

Citiți cu atenție fragmentul din relatarea ministrului din Hessen, dată la pag. 69-70. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Ce interpretare a politicii lui Bismarck față de Schleswig-Holstein susține fragmentul?

b) Ce dovadă despre caracterul lui Bismarck conține fragmentul?

c) De ce nu ar trebui să luăm drept bun tot ce susține fragmentul?

5. Bismarck și Austria

Citiți cu atenție fragmentul din scrisoarea lui Bismarck adresată lui Wilhelm I în 1866, dată la pag. 75. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Bismarck prezintă două motive majore pentru neanexarea teritoriilor austriece. Care sunt acestea?

b) Ce dovadă conține fragmentul despre interpretarea pe care o dădea Bismarck expresiei "naționalism german"?

c) Bismarck a exprimat adesea păreri contradictorii privind același subiect. Ceea ce înseamnă că declarațiile sale trebuie coroborate cu alte documente pe cât posibil. Este posibil ca Bismarck să fi susținut în mod sincer părerile exprimate în scrisoare? Explicați-vă răspunsul.

CAPITOLUL 4

Prusia şi Franţa, 1862-1871

1. Războiul cu Austria

Bismarck vizitase Parisul cu ocazia Expoziţiei Universale din 1855 şi îl întâlnise pe împăratul Napoleon III. Prima lor întâlnire a fost un succes la nivel personal, cei doi despărţindu-se ca prieteni. Ei au parcurs anii 1860 în condiţii foarte diferite, iar întâlnirea lor finală - pentru a discuta condiţiile capitulării Franţei în 1870 - s-a desfăşurat într-o atmosferă foarte diferită de prima.

Nepot al lui Napoleon I, Ludovic Napoleon a avut un început de carieră agitat şi plin de culoare. A fost implicat în activităţi revoluţionare, a avut simpatii liberale, a făcut parte din două societăţi secrete, a fost încarcerat, a evadat, a complotat şi s-a amestecat în intrigi politice în toată Europa. În 1848 a fost ales preşedinte al Republicii Franceze, dar în urma loviturii de stat din decembrie 1852 a devenit împărat al Franţei, sub numele de Napoleon III, la vârsta de 44 de ani când sănătatea sa începuse să se şubrezească.

Motivele aflate în spatele politicii externe a lui Napoleon III sunt cam greu de determinat. El pare să fi dorit pur şi simplu să readucă Franţa într-o poziţie influentă în Europa, prin mijloace paşnice pe cât posibil. Însă dificultatea pe care o avea de a lua o decizie şi de a se ţine de ea l-a făcut să apară drept inconsecvent şi imprevizibil. Spre deosebire de unchiul său, Napoleon I, lui îi lipsea fermitatea şi voinţa de a duce lucrurile până la concluzia lor logică.

Aceste trăsături l-au pus într-un serios dezavantaj atunci când a avut de-a face cu un om viclean şi hotărât ca Bismarck, care a fost în stare să-l învingă în propriul său joc. Logica însăşi a situaţiei internaţionale de la începutul anilor 1860 sugera că cei doi puteau să acţioneze în strânsă colaborare. Amândoi doreau să schimbe aranjamentele teritoriale făcute la Viena în 1815 şi era suficient teren "disponibil" pentru ca amândoi să obţină ce doreau. Aşadar Bismarck s-a îndreptat curând spre Franţa ca spre un aliat firesc al Prusiei în viitor.

După ce îndelung amânata chestiune Schleswig-Holstein se încheiase aparent prin înțelegerea de la Gastein din 1865 dintre Prusia şi Austria (a se vedea pagina 69), Bismarck a început să-şi caute aliați pentru un posibil război cu Austria. El a înțeles că erau puține şanse ca Anglia sau Rusia se implice într-un asemenea război. Mai rămâneau Italia, recent unită, sau Franța. Pentru a sonda sentimentele lui Napoleon III, Bismarck s-a întâlnit pentru a doua oară cu împăratul în octombrie 1865 la Biarritz. Detaliile exacte ale întâlnirii sunt necunoscute. Versiunea lui Bismarck este schițată, vagă şi nu este de mare ajutor. Istoricii au făcut speculații de atunci încoace în legătură cu ce s-a petrecut între ei. Poate că Bismarck a făcut un târg cu Napoleon, fiind de acord cu recompensa teritoriale ori de alt fel pentru neutralitatea Franței într-un eventual război austro-prusac, dar este puțin probabil că Bismarck, dornic să-şi păstreze opțiunile, să se fi angajat atât de departe în avans. Mai plauzibil este că el a sugerat vag ocazia ce s-ar ivi pentru o expansiune franceză, poate în ținutul Rinului, după victoria Prusiei împotriva Austriei. Aproape sigur nu au fost angajamente de nici o parte, ci doar declarații de bunăvoință şi de sprijin general. Ba mai mult, Bismarck remarcase la începutul anului că "Prusia şi Franța sunt două state europene ale căror interese le fac să fie reciproc dependente."

La începutul anului 1866, atunci când Prusia încheiase un tratat secret cu Italia, prin care aceasta se angaja să urmeze Prusia dacă ar fi declarat război Austriei, primind în schimb Veneția controlată de Austria, după înfrângerea acesteia, Bismarck s-a întors din nou spre Napoleon. Victor Emmanuel, regele Italiei, refuzase să semneze tratatul fără ca Napoleon să fie de acord. Napoleon şi-a dat acordul şi tratatul a fost semnat în aprilie 1866.

Bismarck a început să aibă unele îndoieli privind intențiile lui Napoleon. El nu era sigur că se poate baza pe declarațiile de neutralitate ale lui Napoleon. Avea dreptate, deoarece Napoleon trimitea mesaje de sprijin la Viena ca şi la Berlin. El juca la două mâini, păstrând relații bune atât cu Prusia cât şi cu Austria, urmărindu-şi în acelaşi timp propriile sale scopuri. El se asigurase deja că Italia va primi Veneția dacă Prusia ar învinge, ajutând-o astfel să obțină teritoriul pe care nu reuşise să-l cucerească aşa cum promisese în timpul războiului cu Austria din 1859.

Aşa că, pentru a se asigura că acelaşi lucru s-ar întâmpla şi dacă Austria ar învinge el a încheiat un tratat secret cu Austria. În schimbul acordului Austriei de a ceda Veneţia atunci când Prusia ar fi fost înfrântă, Napoleon a promis că va rămâne neutru şi va încerca să convingă Italia să rămână de asemenea neutră în orice război între Austria şi Prusia. Se pare că Napoleon spera să poată obţine avantaje din neutralitatea sa prin medierea între combatanţi şi prin ameninţarea de a intra în război pentru a-i convinge să încheie pace în condiţiile impuse de el, ceea ce ar fi însemnat câştiguri.

Viteza cu care Prusia a obţinut victoria în Războiul de7 Săptămâni (a se vedea pag. 71-73) a făcut imposibilă realizarea intenţiilor lui Napoleon. Atunci când el a intenţionat să medieze după bătălia de la Königgratz, oferta a fost respinsă de Bismarck care, în schimb, l-a trimis pe ambasadorul Prusiei la Paris să-l informeze pe Napoleon că expansiunea Prusiei se va limita la nordul Germaniei şi că statele din sudul Germaniei vor rămâne independente. Această divizare planificată a Germaniei a fost prezentată lui Napoleon ca o recompensă pentru neutralitatea sa în timpul războiului, fiindcă Bismarck şi-a dat seama că Napoleon ar privi o Germanie unită drept o ameninţare potenţială pentru Franţa. Bismarck a explicat în *Amintirile* sale, scrise după aproape 30 de ani, că el a simţit nevoia să-l liniştească pe Napoleon şi să lase Germania divizată, pentru că se gândea că probabil Napoleon era de partea Austriei şi era gata să intre în coaliţie cu Austria împotriva Prusiei înainte ca un tratat de pace să poată fi încheiat. Din acelaşi motiv, susţine el, s-a asigurat că Austria era tratată cu generozitate în acodul de pace, ceea ce ar fi făcut mai puţin probabilă încercarea Austriei de a-şi lua revanşa în viitor, aliindu-se cu Franţa sau cu "vreun alt inamic" al Prusiei. Majoritatea instoricilor se îndoiesc de faptul că Bismarck ar fi gândit atât de atent situaţia în acea vreme.

Tratatul de la Praga a fost semnat pe 23 august 1866 şi a fost confirmat pentru că Napoleon nu avea de înfruntat o Germanie unită la nord şi la sud de râul Main. Statelor germane din sud li se garantase o "poziţie internaţională independentă". Se părea că Napoleon III realizase ceva prin neutralitatea sa, dar firesţe că acele garanţii nu valorau nici cât hârtia pe care fuseseră scrise, pentru că Bismarck încheiase în secret alianţe militare cu statele germane din sud chiar înainte ca tratatul să fi fost semnat (a se vedea pagina 74).

Curând după aceea, Bismarck a extins Uniunea Vamală (*Zollverein*), cuprinzând cele patru state din sud şi le-a implicat în noul *Zollparlament* sau parlament vamal. Deşi nominal se ocupa doar cu problemele economice, Bismarck spera că *Zollparlament*-ul, ca instituţie dominată de Prusia şi acoperind teritoriul Micii Germanii (*Kleindeutschland*) în mod firesc îşi va îndrepta atenţia şi asupra problemelor neeconomice. Acesta avea să fie un nou pas în dominaţia prusacă a Germaniei, o altă cale de a controla o Germanie unită în fapt chiar dacă nu de drept.

Chiar dacă Bismarck nu ar fi plănuit să unească Germania la nord şi la sud de râul Main, este foarte probabil că în cele din urmă tot ar fi realizat-o, indiferent de ceea ce voia Napoleon. Confederaţia Germană de Nord şi Prusia reprezentau mai mult de două treimi din Germania, acum că Austria fusese exclusă, şi era nerealist să presupui că treimea rămasă ar fi putut sau ar fi vrut să ducă la nesfârşit o existenţă independentă.

Cele patru state germane din sud nu constituiau un front unit pentru că nu aveau încredere unul în altul, aşa cum nu aveau încredere în Prusia lui Bismarck. În plus, nu aveau încredere nici în Napoleon. Ele considerau că acesta ar avea pretenţii asupra unor părţi din teritoriul lor ca recompensă pentru neutralitatea Franţei în timpul războiului şi drept compensaţie pentru acodul faţă de extinderea puterii Prusiei în Germania. Ele ştiau că Napoleon III dorea o zonă de pe maul vestic al Rinului, care făcuse parte din Franţa până în 1814, sub Napoleon I. În iunie 1866, ambasadorul francez la Berlin prezenase planuri detaliate lui Bismarck privind anexarea de către Franţa a părţii din ţinutul Rinului aparţinând de Bavaria şi Hessen. Ceea ce ar fi restabilit frontiera franceză la linia din 1814.

Ideea a fost respinsă cu fermitate de către Bismarck, care nu dorea să cedeze Franţei nici un teritoriu german. Însă nici nu dorea să-l îndepărteze pe Napoleon. Aşadar a sugerat că Franţa ar trebui să caute compensaţie nu în ţinutul Rinului, unde se vorbea germana, ci mai la nord, în zonele francofone din Belgia şi Luxemburg. Napoleon a acceptat ideea şi a decis să se concentreze asupra Luxemburgului.

2. Criza luxemburgheză

Napoleon şi-a continuat eforturile de a obţine Luxemburgul. El avea nevoie de un succes rapid şi spectaculos pentru a contrabalansa recentele victorii ale Prusiei, iar Luxemburgul, deşi mic, ar fi fost mai bun decât nimic.

Politica lui Bismarck în problema Luxemburgului este greu de descâlcit. El a început ajutându-l pe Napoleon să-l "convingă" pe regele Olandei, care era şi duce al Luxemburgului, să renunţe la ducat. Regele a fost de acord. Poate că amintirile afacerii Schleswig-Holstein au avut o anumită influenţă, pentru că Prusia avea unele drepturi în ducatul Luxemburgului, în special să asigure garnizoana fortăreţei. Acest drept data de la semnarea „Actului final" de la Viena din 1815, care stabilise fortăreaţa drept parte a Confederaţiei germane.

Către sfârşitul anului 1866, Bismarck simţea mai puţin nevoia de a fi prietenos cu Napoleon, care aţâţa demonstraţii în Luxemburg împotriva "nesuferitei dominaţii a Prusiei", ca o parte a campaniei sale în ducat. Acest lucru a creat un puternic sentiment antifrancez în Germania. În parte pentru a răspunde la această campanie, dar şi pentru a încuraja sentimentele naţionaliste, Bismarck a început acum să se refere la Luxemburg ca fiind german şi a anunţat că cedarea acestuia Franţei ar fi fost o "lovitură umilitoare dată sentimentelor naţionale germane." El a negat orice responsabilitate a Prusiei în acordul dintre Olanda şi Franţa. A invocat naţionalismul: "Dacă o naţiune *simte* că i-a fost pângărită onoarea, înseamnă că aceasta a fost într-adevăr pângărită şi trebuie luate măsuri adecvate... Noi trebuie, după părerea mea, să riscăm un război mai degrabă decât să cedăm." Sentimentul antifrancez a continuat să se amplifice în toată Germania.

De ce încuraja Bismarck isteria naţionalistă? Nu pentru a începe războiul cu Franţa, pentru că nu credea că armata prusacă era deja destul de puternică şi el ştia că noua Confederaţie Germană de Nord era încă fragilă. Intenţia sa era poate să înceapă o campanie de provocare a lui Napoleon să intre în război sau probabil că se simţea acum într-o poziţie diplomatică destul de puternică pentru a împiedica Franţa să obţină vreun avantaj teritorial. Într-un lung interviu pe care Bismarck l-a dat unui ziarist britanic în septembrie 1867, el vorbea despre dorinţa sa de pace:

Nu există nimic în atitudinea noastră care să deranjeze ori să alarmeze Franța... nu este nimic ce ar putea împiedica menținerea păcii timp de zece sau cincisprezece ani, timp în care Franța se va obișnui cu unitatea Germaniei și, prin urmare, va înceta să-și mai facă griji în această privință.

Le-am spus generalilor mei în această primăvară, atunci când ei se străduiau să-mi dovedească, prin tot felul de argumente, că noi trebuie să înfrângem Franța dacă pornim la război, "Eu voi face tot ce pot pentru a preveni războiul; pentru că trebuie să vă amintiți, domnilor, un război între vecini atât de apropiați și dușmani atât de vechi cum sunt Franța și Prusia, oricum s-ar termina, este doar primul dintr-un șir de cel puțin șase; și presupunând că noi le-am câștiga pe toate șase, ce am reușit să facem? De ce să ruinăm Franța și mai mult ca sigur, propriile noastre forțe în această afacere? Credeți că un vecin sărac, în stare de faliment, înfometat, în zdrențe este preferabil unuia înstărit, solvabil, gras și bine îmbrăcat? Franța cumpără multe de la noi și ne vinde multe lucruri pe care le dorim. Este oare interesul nostru să o ruinăm complet? Eu am făcut deci eforturi pentru pace și le voi face atât cât se va putea; doar că, vă rog să rețineți, susceptibilitățile germane trebuie să fie respectate, or eu nu pot să răspund în numele poporului nici chiar în numele regelui!

În acest interviu, Bismarck se prezenta pe sine drept un om al păcii. El dorea să risipească temerile britanice privind intențiile războinice ale Prusiei și să reducă șansa unei alianțe dintre Anglia și Franța. El folosea metode cum ar fi acest interviu cu un ziarist străin responsabil și respectat pentru a se prezenta pe sine și politicile sale într-o lumină favorabilă, celor pe care dorea să-i influențeze. El a înțeles foarte bine necesitatea utilizării propagandei și valoarea unui bun sistem de relații publice. Ceea ce face dificilă identificarea motivelor sale ori aflarea adevăratelor sale intenții din declarațiile publice. El nu credea întotdeauna ceea ce spunea sau nu spunea ce credea.

În timp ce Bismarck își declama intențiile pașnice și minimaliza pericolul unui război, Napoleon III avea dificultăți și era supus criticilor în interior. El avea nevoie să-și mărească prestigiul și a declarat în mod

imprudent că doar intervenţia sa ar fi oprit înaintarea trupelor prusace asupra Vienei după bătălia de la Königgratz. Bismarck s-a simţit ofensat de implicaţiile faptului că acţiunile sale ar fi fost controlate de Napoleon şi, în martie 1867, a dat publicităţii texte ale alianţelor militare secrete pe care le încheiase cu statele germane din sud înaintea Tratatului de la Praga. Acestea arătau că statele Confederaţiei Germane de Nord şi cele de la sud de râul Main nu erau atât de independente unele de altele pe cât se presupunea.

Napoleon şi Bismarck au dat acum o serie de bătălii diplomatice. Napoleon a început noi negocieri cu regele Olandei, bazându-se pe temerile regelui că Prusia dorea o porţiune din teritoriul olandez şi oferindu-se să protejeze Olanda în schimbul Luxemburgului. După părerea lui Napoleon, regele a făcut să eşueze planul, fiind de acord să vândă Luxemburgul pentru 5 milioane de guldeni, cu condiţia aprobării de către regele Prusiei! Această aprobare, el trebuie să fi ştiut, era puţin probabil că va fi dată. Într-adevăr, Bismarck a folosit fervoarea patriotică germană, pe care o încurajase, ca pe o scuză, ameninţându-l pe regele Olandei să nu renunţe la Luxembug, iar Napoleon a pierdut orice şansă de a mai obţine ducatul.

Bismarck a făcut apel la marile puteri pentru soluţionarea chestiunii. La Londra s-a ţinut o conferinţă la care Luxemburgul a fost declarat neutru, sub garanţie colectivă. Termenii garanţiei nu erau foarte fermi, însă ei au ţinut Franţa departe de Luxemburg. Garnizoana prusacă a fost retrasă şi problema Luxemburgului rezolvată, însă relaţiile franco-germane au fost serios afectate.

Criza privind Luxemburgul a fost descrisă de unii istorici ca punctul în care Bismarck a încetat să mai fie un patriot prusac şi a devenit patriot german. Nu există dovezi că Bismarck însuşi gândea aşa. El atâţa şi folosea sentimentele naţionale germane destul de cinic, ca un mijloc de a mări influenţa Prusiei asupra celorlalte state germane şi ca o armă împotriva Franţei. Era totuşi conştient că fără o anumită intervenţie externă, unificarea Germaniei sub dominaţia Prusiei era puţin probabil să se realizeze peste noapte. El vorbea de o perioadă de timp probabilă de 25 de ani.

Atunci când a lansat noua sa idee că regele Prusiei ar fi trebuit să ia titlul de Kaiser (împărat) al Germaniei, aceasta a fost respinsă în 1870

de conducătorii celorlalte state germane. Uniunea Vamală (*Zollverein*) şi Parlamentul Vamal (*Zollparlament*) făcuseră lucruri valoroase pentru unitatea economică, dar unitatea politică era la fel de îndepărtată ca şi până acum.

Unii istorici cred că Bismarck ajunsese în aceea vreme la părea că, orice ar fi declarat el în public, un război extern la scară mare era necesar pentru a trezi conştiinţa naţională şi a unifica poporul. Ca la un semn, a apărut criza candidaturii unui principe Hohenzollern.

3. Războiul cu Franța

a) Criza Hohenzollern

În 1868, regina Isabela a Spaniei a fost izgonită din ţară în urma unei revoluţii. Conducerea a fost asigurată de ministrul de război, în timp ce se făceau eforturi pentru găsirea unui nou monarh din casele domnitoare ale Europei. Oferta coroanei Spaniei fusese respinsă pe rând de mai mulţi principi, atunci când s-a ajuns la principele Leopold de Hohenzollern. Ramura principală a acestei familii era casa regală a Prusiei. Bismarck a pretins întotdeauna că nu avea nimic de-a face cu această situaţie până când criza a izbucnit în iulie 1870, şi înainte de asta era în întregime o problemă de familie a casei de Hohenzollern. Chiar la începutul lunii mai 1869, când apăruseră zvonuri că tronul fusese oferit principelui Leopold, Bismarck s-a implicat în negarea lor.

În februarie 1870, guvernul Spaniei a făcut principelui Leopold o ofertă oficială. Tatăl său a prezentat cererea lui Wilhelm I care, în calitate de rege al Prusiei, era capul familiei Hohenzollern. Dacă ar fi fost după el, Wilhelm nu şi-ar fi dat acordul. El ştia că ar fi provocat ostilitatea Franţei, deoarece Napoleon ar fi văzut în asta o ameninţare de "încercuire" a Franţei cu monarhi din casa de Hohenzollern la Berlin şi Madrid, adepţi ai politicii antifranceze. Wilhelm a fost convins să se răzgândească de către Bismarck, care i-a trimis un memorandum puternic argumentat: "Este în interesul politic al Germaniei ca familia de Hohenzollern să câştige stimă şi o poziţie importantă în lume." În sfârşit, regele şi-a dat acordul

cu condiţia ca Leopold însuşi să dorească acceptarea tronului. Cum Leopold nu dorea acest lucru, afacerea părea încheiată.

Însă Bismarck a trimis în secret reprezentanţi în Spania, cu mari sume de bani pentru a-i mitui pe cei care puteau susţine candidatura lui Leopold. A făcut, de asemenea, presiuni asupra familiei Hohenzollern, în urma cărora Leopold s-a decis până la urmă să accepte. În iunie, Wilhelm, deşi deranjat de aceste afaceri pe sub mână, şi-a dat acordul fără condiţii.

Bismarck plănuise ca documentul ce conţinea acceptarea ofertei de către principele Leopold să ajungă în Spania, să fie imediat prezentat *Cortes*-urilor, Parlamentul Spaniei, pentru ratificare, şi apoi ştirea să fie anunţată în mijlocul bucuriei generale. Din nefericire, mesajul transmis prin ambasada prusacă la Madrid a suferit o neprevăzută încurcătură de date, din cauza greşelii unui funcţionar de la cifru. Ca urmare, *Cortes*-urile nu erau în sesiune atunci când documentul a sosit şi înainte de a putea să fie revocat, secretul acceptării principelui Leopold a devenit cunoscut.

Ştirea a ajuns la Paris pe 3 iulie. Ceea ce nu era conform planului lui Bismarck. Napoleon nu trebuia să fi aflat ştirea până ce *Cortes*-urile nu l-ar fi ales pe Leopold şi întreaga problemă ar fi fost încheiată. O telegramă furioasă a fost trimisă la Berlin, cerându-se guvernului prusac să răspundă dacă ştia despre candidatura lui Leopold şi declarându-se că "interesele şi onoarea Franţei sunt acum în pericol". Ambasadorul francez la Berlin a primit instrucţiuni să meargă la Ems, unde Wilhelm I făcea cură de ape, să prezinte faptul că acea candidatură a principelui Leopold era un pericol pentru Franţa şi pentru echilibrul european de forţe şi să-l sfătuiască pe Wilhelm să oprească plecarea lui Leopold în Spania dacă dorea să evite războiul.

Wilhelm era decepţionat de evenimente şi l-a asigurat pe ambasador de prietenia Prusiei faţă de Franţa, fiindcă ultimul lucru pe care-l dorea era un război. Pe 12 iulie, tatăl lui Leopold e retras candidatura fiului său. Încă o dată afacerea părea să fie încheiată, cu onoruri diplomatice în favoarea Franţei. Bismarck, aflat la Berlin, vorbea de umilire şi ameninţa cu demisia. Şi puţin a lipsit să-şi pună în aplicare ameninţarea.

Francezii au plusat în mod imprudent. Renunţarea lui Leopold fusese anunţată într-o telegramă a tatălui său către guvernul spaniol. Acum francezii cereau o renunţare oficială din partea lui Wilhelm I, în numele

lui Leopold, pentru totdeauna, iar ambasadorul francez a primit ordin să-l vadă din nou pe rege şi să obţină personal asigurarea privind renunţarea. Pe 13 iulie, cei doi s-au întâlnit în parcul din Ems. La început discuţia a fost cordială, însă totul s-a schimbat când Wilhelm a refuzat să dea asigurările cerute. Nemulţumit, guvernul francez a ordonat ambasadorului francez să-l întâlnească din nou pe Wilhelm şi să obţină scuze pentru faptul că a sprijinit vreodată candidatura lui Leopold.

b) Telegrama de la Ems

În acea seară, la Berlin, Bismarck a primit o telegramă din Ems, trimisă de secretarul regelui, şi care descria întâlnirea din acea dimineaţă dintre Wilhelm şi contele Benedetti, ambasadorul francez. Mult mai târziu, în *Amintirile* sale, Bismarck scria:

1 I-am invitat pe generalii von Moltke şi von Roon să cineze cu
mine pe 13 iulie şi le-am vorbit despre părerile şi intenţiile mele.
În timpul conversaţiei mi s-a raportat că sosise o telegramă cifrată
de la Ems şi că era în curs de descifrare. Am citit-o apoi oaspeţilor
5 mei, care au fost atât de abătuţi încât au refuzat să mănânce şi să
bea. Toate elementele, conştiente sau inconştiente, îmi întăreau
părerea că războiul putea fi evitat doar cu preţul onoarei Prusiei
şi a încrederii pe care naţiunea i-o acorda.

Telegrama care i-a tulburat atât de mult pe Bismarck şi pe oaspeţii săi, preciza:

1 Maiestatea sa mi-a scris: "Contele Benedetti (ambasadorul
francez) mi-a vorbit pe aleea principală, cerându-mi, până la urmă
într-un fel foarte nepotrivit, să-l autorizez să telegrafieze pe loc
despre faptul că eu mă oblig pentru totdeauna să nu-mi mai dau
5 vreodată consimţământul dacă Hohenzollernii şi-ar înnoi
candidatura. Am refuzat cu fermitate, fiindcă nu este nici drept,
nici potrivit să-mi iau astfel de angajamente pentru totdeauna.
I-am spus că nu primisem nici o ştire, şi că el fiind informat înaintea
mea de la Paris şi Madrid, putea să-şi dea seama că guvernul

meu nu este interesat de această problemă". Maiestatea Sa a primit apoi o scrisoare de la principele Carol Anton (tatăl lui Leopold). Maiestatea Sa, spunându-i contelui Benedetti că aştepta veşti de la principe, decisese să nu-l mai primească din nou pe ambasador, ci doar să-l informeze printr-un aghiotant: "că Maiestatea Sa a primit confirmarea principelui privind ştirile pe care Benedetti le primise deja de la Paris şi nu mai avea nimic să-i spună ambasadorului." Maiestatea Sa lasă pe Excelenţa voastră să decidă dacă cererea recentă a lui Benedetti şi respingerea ei să fie comunicate ambasadorilor noştri, naţiunilor străine şi presei.

Citind telegrama, Bismarck notează "în prezenţa celor doi oaspeţi ai mei, am scurtat textul, dar fără să adaug sau să modific ceva."

Noua versiune era:

După ce ştirea renunţării principelui moştenitor de Hohenzollern fusese comunicată oficial guvernului imperial al Franţei de către guvernul regal al Spaniei, ambasadorul francez i-a mai cerut Maiestăţii Sale regelui, la Ems, să fie autorizat să telegrafieze la Paris că Maiestatea Sa regele se obligă pentru totdeauna să nu-şi mai dea vreodată consimţământul, dacă Hohenzollernii şi-ar înnoi candidatura. Maiestatea Sa regele, a decis deci să nu-l mai primească pe ambasador din nou, şi a trimis aghiotantul de serviciu să-i spună că Maiestatea Sa nu mai are nimic să-i comunice ambasadorului.

Scurtarea textului telegramei avea efectul de a prezenta mesajul regelui transmis ambasadorului francez prin aghiotantul său drept răspunsul său imediat şi intransigent la solicitarea franceză de a renunţa la sprijinirea candidaturii unui principe de Hohenzollern pentru totdeauna. În *Memoriile* sale, Bismarck continua să-şi descrie acţiunile:

Diferenţa dintre efectul textului scurtat al telegramei de la Ems şi efectul produs de textul original nu era datorat cuvintelor mai dure, ci formei, care a prezentat acest anunţ ca decisiv, în timp ce

în versiunea originală ar fi trebuit să fie privit doar ca o parte a unor negocieri în curs şi care aveau să fie continuate la Berlin. După ce eu citisem versiunea concentrată celor doi oaspeți, Moltke a remarcat: "Acum sună cu totul diferit, în forma originală suna a negociere; acum e un răspuns bărbătesc la o provocare." Eu am continuat să explic: "Dacă excutând ordinul Maiestății Sale, eu comunic imediat acest text ziarelor şi, prin telegraf, tuturor ambasadelor noastre, se va afla la Paris până la miezul nopții... şi va avea efectul unei pânze roşii pentru taurul francez. Noi trebuie să luptăm dacă nu vrem să jucăm rolul învinsului fără luptă. Succesul depinde totuşi în mod esențial de impresia pe care pornirea războiului o face asupra noastră şi a celorlalți: este important ca noi să fim cei atacați."

Bismarck a transmis personal textul modificat al telegramei de la Ems ziarelor, pentru a fi publicat într-o ediție specială în Berlin, şi în străinătate tot pentru publicare. Ambasadele Prusiei au primit copii prin telegraf, cu instrucțiuni pentru comunicarea conținutului către guvernele străine. Dimineața ştirile circulau pe străzile Parisului. Modificările făcuseră ca acțiunile regelui să pară mai precipitate şi mai ferme decât fuseseră, iar atunci când Wilhelm a văzut versiunea publicată, se spune că a remarcat cutremurat: "Asta înseamnă război."

În ce măsură a dus publicarea telegramei de la Ems la izbucnirea războiului cu Franța? Bismarck a folosit ocazia oferită pentru a grăbi războiul, dar el probabil deja hotărâse că un război cu Franța era necesar pentru asigurarea unității Germaniei. El făcuse demersuri față de statele germane din sud şi avea promisiuni de sprijin în cazul unui război cu Franța. De asemenea, pregătise, deşi nu prezentase spre dezbatere, o solicitare către *Reichstag* pentru inițierea unui război cu Franța, dacă francezii nu ar fi acționat primii. Refuzul regelui Prusiei de a accepta cererile franceze, făcea dificilă retragerea Franței fără a-şi pierde prestigiul. Telegrama de la Ems, aşa cum fusese modificată de Bismarck, era doar ultima picătură. Franța trebuia împinsă să declare război. Era important pentru Bismarck ca Franța să apară drept agresor. Putea atunci să pretindă că Prusia fusese atacată şi să ceară statelor germane din sud sprijin conform prevederilor din alianțele lor militare cu Prusia.

Istoricii s-au întrebat cu cât timp înainte plănuise Bismarck această confruntare. Pare probabil că se gândea încă din 1866 la un eventual război împotriva Franţei, atâta timp cât putea să apară drept un război de apărare, provocat de agresiunea franceză. Un astfel de război ar fi servit mai mult ca orice aducerii statelor germane din sud în sfera dominată de Prusia. El era foarte conştient că războiul este un important factor de unificare naţională. Era nevoie doar de o ocazie potrivită. Aceasta a apărut odată cu criza candidaturii unui principe din Hohenzollern, iar Bismarck a profitat din plin de ea. Poate că a avut mare noroc cu adversarii săi, fiindcă francezii au jucat după cum voia el cerându-i lui Wilhelm să renunţe complet la pretenţiile principilor de Hohenzollern. Bismarck a prins ocazia oferită şi a manipulat situaţia, modificând în mod cinic textul telegramei de la Ems pentru a provoca ostilitatea Franţei.

Declaraţia franceză de război era cuprinsă într-un document ce relata toate evenimentele de la Ems şi reproducea conţinutul telegramei aşa cum fusese primit la Paris. Declaraţia se referea la ameninţarea securităţii Franţei reprezentate de "proiectul de a pune un principe prusac pe tronul Spaniei şi necesitatea de a se lua măsuri imediate pentru apărarea onoarei şi intereselor franceze afectate."

În aceeaşi zi, Bismarck a trimis exemplare ale declaraţiei de război franceze, cu un memorandum, tuturor agenţilor diplomatici din Confederaţia Germană de Nord, cu ordine să le transmită guvernelor pe lângă care erau acreditaţi.

1 Noi am răspuns pe scurt... că Maiestatea Sa regele, având deplin respect pentru independenţa şi autonomia naţiunii spaniole şi faţă de libertatea de decizie a principelui din casa de Hohenzollern nu s-a gândit niciodată să-l pună pe Leopold pe acel tron.
5 ...Războiul, la care Prusia nu putea să se gândească vreodată, a fost impus de Franţa. Întreaga lume civilizată va admite că motivele prezentate de Franţa nu există.

c) Războiul franco-prusian

Istoricii europeni nu au căzut de acord asupra felului cum ar trebui să numească acest război - franco-prusian (denumirea acceptată în mod

obișnuit) sau franco-german? În multe privințe, a fost și una și alta. A fost primul război autentic german, dus de recent delimitata *Kleindeutschland* (Germania Mică), însă era atât de dominat de experiența militară prusacă, încât a fost puțin mai mult decât o expediție militară prusacă mai extinsă. Bismarck și Moltke au organizat efortul german de război și trupele prusace depășeau ca număr toate celelalte trupe din armată. Dar, spre deosebire de 1866, toate statele germane au luptat sub conducerea Prusiei, într-un front unit, chiar dacă la început sprijinul a fost mai puțin entuziast.

La sfârșitul războiului situația se schimbase și întreaga Germanie era unită de o ură oarbă față de Franța și de tot ce era franțuzesc. Această stare de spirit a fost realizată prin propaganda guvernamentală și mai ales prin înflăcăratele cuvântări, scrisori și articole din presă ale lui Bismarck. Ostilitatea aceasta a rămas, după încheierea tratatului de pace, una din moștenirile permanente ale războiului.

A fost un război cu doar două națiuni combatante: Germania și Franța. Rusia promisese că va lupta alături de Prusia dacă Austria s-ar alătura Franței - a fost suficient pentru a ține atât Rusia cât și Austria neutre. Danemarca a cochetat cu ideea de a sprijini Franța în speranța de a recupera ducatul Schleswig de la Prusia, dar până la urmă nu a făcut nimic, în timp ce Italia a formulat solicitări atât de exagerate Franței, ca preț al sprijinului său, încât Napoleon nu le-ar fi acceptat. Anglia nu era pregătită să intervină într-un război care nu părea să-i afecteze interesele. În mod sigur nu era dispusă să sprijine Franța, mai ales după ce Bismarck a făcut să se creadă că Napoleon ar fi pregătit să invadeze Belgia sfidând garanțiile acordate de mult timp de Anglia privind independența Belgiei. El a făcut aceasta publicând în ziarul *The Times* o variantă nedatată a unor proiecte de documente date lui de către ambasadorul francez în 1867, atunci când discutau posibilele "compensații" pentru neutralitatea Franței în timpul Războiului de 7 săptămâni. Acele documente menționau în mod expres Belgia, iar Bismarck se pare că le-a păstrat cu grijă pentru a le folosi în situații ca cea apărută în iulie 1870.

Armata prusacă, având trupe din toate celelalte state europene, a fost mobilizată rapid. Mobilizarea fusese bine planificată și aproape o jumătate de milion de oameni au fost aduși cu trenul în Renania, la

graniţa cu Alsacia, pe la începutul lunii august. Soldaţii erau în general bine instruiţi şi erau sub comanda strălucitului general von Moltke. Mobilizarea franceză a început la mijlocul lunii iulie, dar a fost înceată şi nu se încheiase atunci când Napoleon III a sosit la Metz pentru a prelua comanda supremă la sfârşitul lunii.

Primele bătălii ale războiului au avut loc la începutul lui august. Trupele franceze aveau avantajul noilor puşti *chasse-pot* şi al puştilor automate, "mitraliere", dar puterea de foc a artileriei prusace s-a dovedit decisivă.

Aceste prime victorii germane au avut un efect catastrofal asupra lui Napoleon. El a trecut în defensivă, retrăgând 180 000 de oameni în fortăreaţa Metz. Nu avea să mai fie invazia franceză a Germaniei. Singura întrebare era cât va mai trece până va începe o invazie germană în Franţa. Aceasta s-a petrecut peste o săptămână, la 14 august, când armatele germane au trecut râul Moselle în mai multe puncte şi au avansat dincolo de Metz pentru a tăia calea de retragere a trupelor franceze spre Paris. Peste două zile, armata franceză din Metz a încercat să se retragă spre nord, dar a fost înfrântă într-o bătălie crâncenă şi obligată să se întoarcă din nou în fortăreaţă. A rămas asediată acolo până la capitularea finală de la sfârşitul lunii octombrie. Decizia de a rămâne în Metz a fost fatală pentru cauza franceză, deoarece grosul celor mai bune trupe ale lui Napoleon era scos din acţiune.

Napoleon părăsise fortăreaţa Metz atunci când au început luptele şi ajunsese la râul Marne, unde fusese adunată în grabă o nouă armată franceză sub comanda lui MacMahon. MacMahon a pornit cu 130 000 de oameni pentru a întâlni şi salva armata care se presupunea că va sparge încercuirea de la Metz în direcţia Sedan. De fapt, Metz-ul era asediat de jumătate din armata germană şi încercarea prudentă de a sparge încercuirea nu avusese succes. Cealaltă jumătate a armatei germane a interceptat forţele lui MacMahon şi le-a respins în dezordine spre Sedan, aproape de graniţa cu Belgia.

La 1 septembrie a început cea mai importantă bătălie, urmărită de Wilhelm I, Moltke, Bismarck şi mai mulţi principi germani de pe vârful unui deal. Comandantul francez a refuzat să se gândească la o retragere în ciuda focului nimicitor de artilerie la care erau supuse trupele sale.

"*Trebuie* să avem o victorie", spunea el. A fost o speranță deșartă. În cele din urmă a fost obligat să ordone retragerea. Napoleon călărea încolo și încoace în timpul bătăliei, căutând plin de speranță un glonte care l-ar fi scutit de rușinea capitulării. Nu a găsit nici unul.

În acea noapte, Bismarck, Moltke și comandantul francez s-au întâlnit pentru a discuta condițiile capitulării. Într-o scrisoare trimisă soției sale, Bismarck descrie ce a urmat:

Ieri la ora cinci dimineața, după ce discutasem până la unu noaptea cu Moltke și generalii francezi condițiile capitulării, generalul Reille m-a trezit să-mi spună că Napoleon dorea să vorbească cu mine. Am plecat călare spre Sedan fără să mă spăl și fără să-mi iau gustarea de dimineață și l-am găsit pe împărat într-o trăsură deschisă, cu șase ofițeri, pe drumul principal lângă Sedan. Am descălecat, l-am salutat la fel de politicos cum aș fi făcut-o la Palatul Tuileries din Paris și l-am întrebat care sunt ordinele Maiestății Sale. La întrebarea lui Napoleon unde ar trebui să se ducă, i-am oferit punctul meu de comandă de la Donchéry lângă Sedan... Înainte de a ajunge acolo, el a început să se teamă că s-ar putea să întâlnească mulți oameni și a întrebat dacă am putea să ne oprim la coliba singuratică a unui plugar de pe marginea drumului. Era săracă și murdară, dar Napoleon a spus "Nu contează", am urcat cu el o scară îngustă și șubredă. Într-o cameră de trei metri pătrați, cu o masă de brad și două scaune cu fundul de trestie, am stat o oră în timp ce ceilalți rămăseseră jos - spre deosebire de ultima noastră întrevedere... Am trimis unul din ofițeri în recunoaștere și el a descoperit o mică vilă la un kilometru depărtare, în Frenois. L-am însoțit pe împărat și acolo am încheiat cu generalul francez capitularea, pe baza căreia patruzeci până la șaizeci de mii de francezi - nu pot să fiu mai precis în acest moment - cu tot ce aveau asupra lor, au devenit prizonierii noștri. Zilele de alaltăieri și ieri (1 și 2 septembrie 1870) au costat Franța o sută de mii de oameni și un împărat... A fost un eveniment de mare importanță istorică.

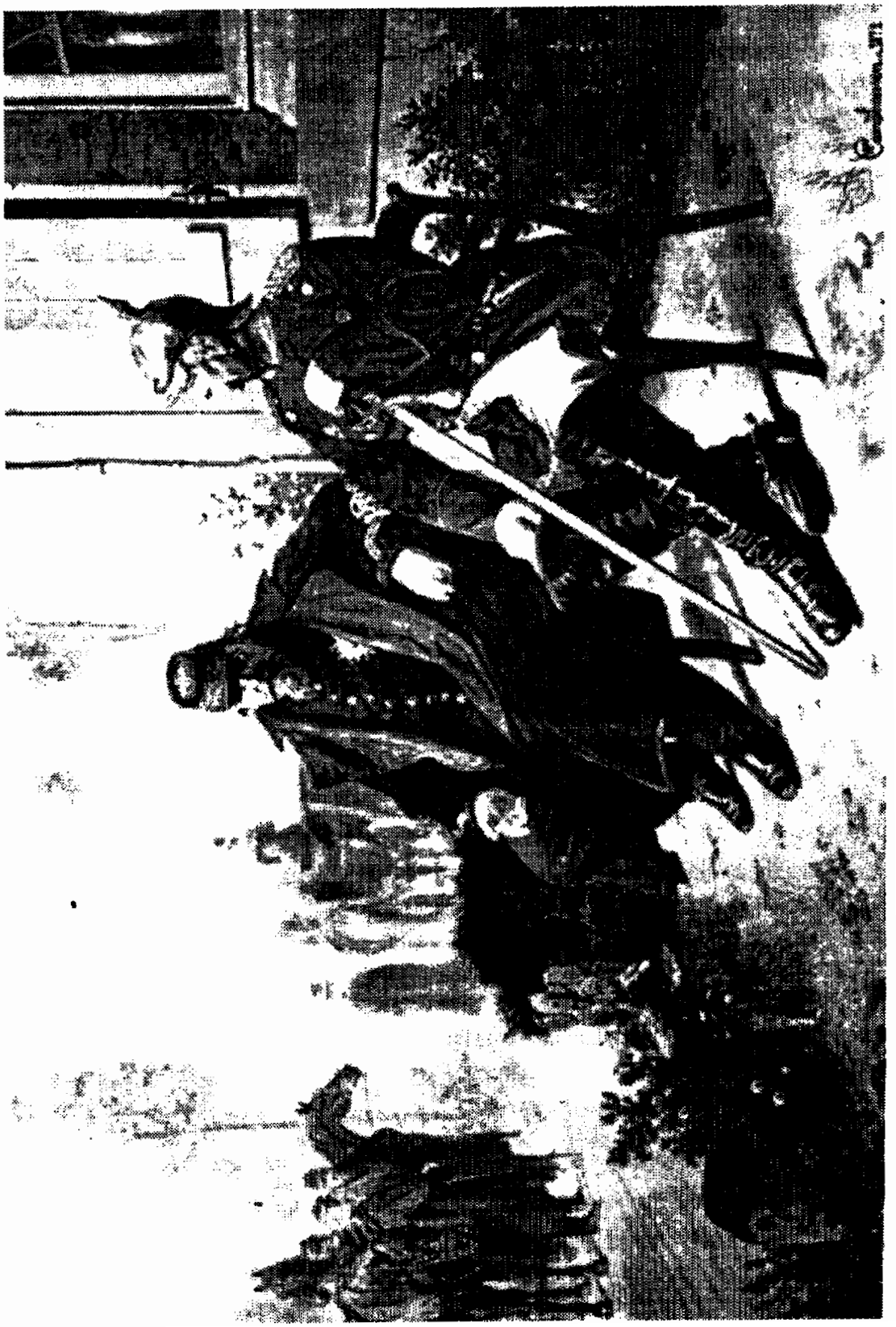

Napoleon III şi Bismarck în dimineața de după Sedan

Astfel a luat sfârșit întâlnirea dintre Bismarck și Napoleon într-o situație pe care nici unul dintre ei nu putea să o prevadă în 1855, când s-au întâlnit la Paris.

A doua zi după bătălie, conform condițiilor de capitulare convenite la începutul dimineții, trupele germane au luat prizonieri 84 000 de soldați, 2 700 de ofițeri, 39 generali și un împărat. Adăugirile ulterioare au adus numărul total al prizonierilor la peste 104 000. Napoleon a fost dus la Cassel, unde a rămas până în primăvara anului 1872, înainte de a pleca în exil în Anglia, unde a și murit în anul următor. Când știrea înfrângerii și a capitulării împăratului a ajuns la Paris, la 4 septembrie, el a fost înlăturat de un guvern revoluționar. Al Doilea Imperiu era desființat și în locul său a fost proclamată a Treia Republică Franceză.

Războiul ar fi trebuit să se încheie de drept în acest moment. Erau puține trupe franceze care ar mai fi putut să continue lupta, fiindcă majoritatea ori capitulaseră la Sedan ori erau încă asediate în fortăreața Metz. Mai era puțin până la înaintarea trupelor germane asupra Parisului. Spre surprinderea generală, războiul avea să mai dureze încă șase luni.

Trupele germane înconjuraseră Parisul pe la mijlocul lunii septembrie și așteptau capitularea orașului prin înfometare. Guvernul noii Republici Franceze se zbătea să ridice o armată în sudul Franței pentru a putea înlătura asediul Parisului, dar cu toate că nu a fost greu de găsit soldați pentru armată, a fost imposibil de găsit suficienți oameni instruiți pentru a funcționa ca ofițeri. Rezultatul a fost o gloată imensă, nedisciplinată, plină de entuziasm patriotic, care a fost repede învinsă de armata germană.

În cele din urmă, Parisul a ajuns să ducă lipsă de hrană și guvenul a fost silit să capituleze. La 28 ianuarie 1871 a fost semnat un armistițiu. Peste zece zile, regele Prusiei a fost proclamat Kaiser sau împărat german, nu la Berlin ci în marele palat francez de la Versailles, în împrejurimile Parisului. A fost o pilulă amară pentru francezi și a mai adăugat ceva la umilința capitulării.

Franța a fost în continuare umilită de condițiile tratatului de pace semnat la Frankfurt în mai 1871. Trupele germane aveau să rămână în estul Franței până când se încheia plata unei despăgubiri în valoare de 200 milioane lire sterline, iar Alsacia și jumătatea estică a Lorenei aveau să fie anexate la Germania. Aceste condiții dure au produs consternare în Franța. Primarul orașului Strasbourg, din Alsacia, a murit datorită șocului

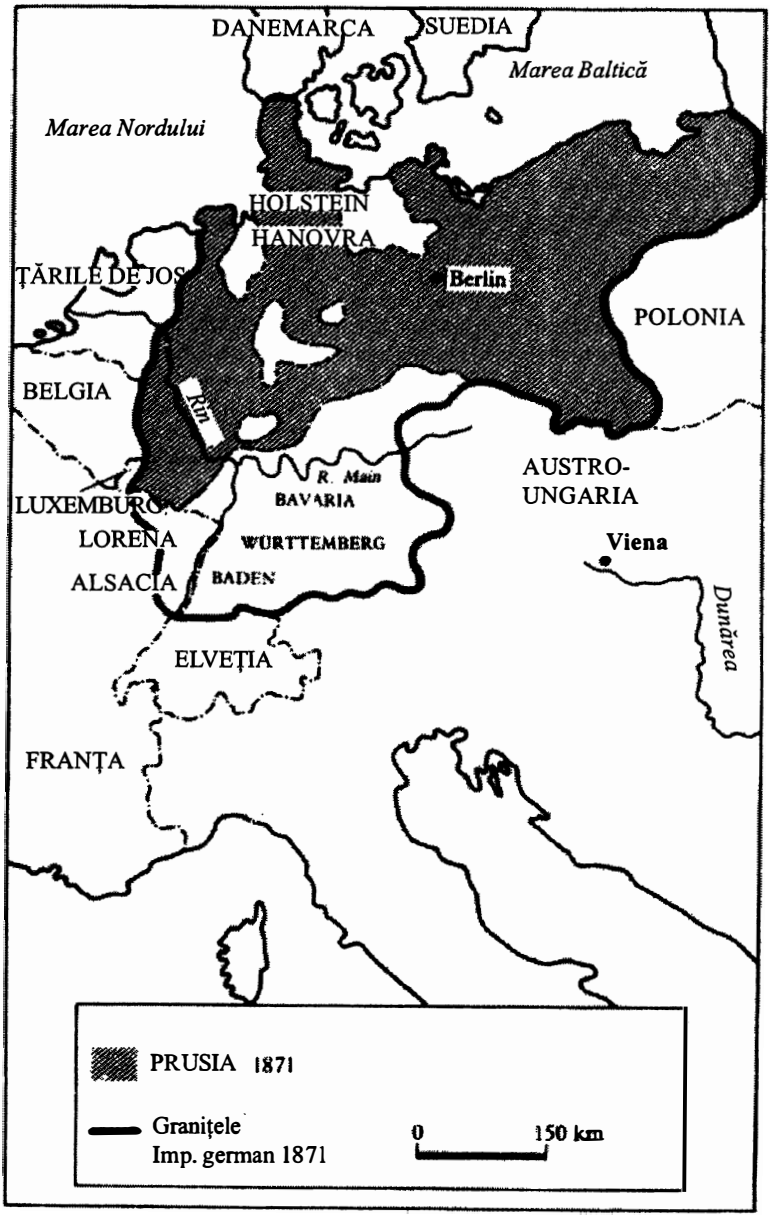

Prusia şi Imperiul german, 1871

produs de aflarea ştirilor şi, în următorii câțiva ani, mulți din locuitorii Alsaciei şi Lorenei au emigrat în colonia franceză din Africa, Algeria.

De ce a impus Bismarck Franței un tratat atât de umilitor, atât de diferit de cel care a încheiat Războiul de 7 săptămâni cu Austria?

Alsacia şi Lorena erau bogate în minereu de fier şi terenuri agricole bune,însă interesul lui Bismarck nu era economic. Deşi se putea susține includerea Alsaciei în Reichul german, pentru că oraşul Strasbourg fusese cetate imperială în zilele Sfântului imperiu roman, Lorena era ținut francez şi putea să fi rămas neanexat. Dar existau motive strategice întemeiate pentru a le anexa pe amândouă. Bismarck susținea că Germania avea nevoie de o frontieră care ar fi făcut imposibil un atac francez, iar acest lucru putea fi realizat doar prin ocuparea zonei din jurul fortărețelor Metz şi Strasbourg de lângă Rin. Un asemenea aranjament ar fi facilitat şi un atac german asupra Franței, dar Bismarck a respins ideea, cel puțin în public. "În douăzeci de războaie, noi nu am fost niciodată agresori împotriva Franței şi nu pretindem nimic altceva decât securitatea pe care ea a amenințat-o atât de des." Aceste propuneri de transformare a Alsaciei şi Lorenei în state tampon i-au permis lui Bismarck să pozeze în protector al statelor germane din sud împotriva violenței iresponsabile a Franței. Era un argument util pentru obținerea sprijinului din sud chiar în momentul critic în care unitatea germană devenise o posibilitate reală. Războiul împotriva "Franței celei rele" a fost un mijloc util de grăbire a unificării şi propaganda guvernamentală îl zugrăvea pe Napoleon III în cele mai negre culori posibile. Franța era vinovată, tocmai fusese învinsă şi acum trebuia pedepsită. O cale de a o face era anexarea teritorială şi "considerente geografice" au făcut ca Alsacia şi Lorena să fie teritoriile alese.

Anii 1870 şi 1871 au fost dramatici pentru Bismarck şi pentru Europa, cu Franța învinsă, Germania unită ca imperiu, echilibrul de forțe în Europa total modificat şi cu începutul unei dușmănii franco-germane care avea să dureze până în 1945.

***Să luăm notiţe despre** „Prusia şi Franţa, 1862-1871"*

Acest capitol se ocupă de relaţiile dintre Bismarck şi Napoleon III, ca şi de cele dintre Prusia şi Franţa. El prezintă paşii făcuţi de Bismarck spre unificarea Germaniei în această perioadă în care el mai întâi l-a folosit pe Napoleon şi apoi l-a distrus.

Următoarele titluri şi subtitluri vă vor ajuta:

1. Războiul cu Austria
1.1. Napoleon III şi Bismarck
1.2. Biarritz
1.3. Pregătirile de război
1.4. Războiul de 7 săptămâni
1.5. Tratatul de la Praga
2. Criza luxemburgheză
2.1. Politica lui Bismarck
2.2. Soluţia diplomatică
3. Războiul cu Franţa
3.1. Criza Hohenzollern
3.2. Telegrama de la Ems
3.3. În ce măsură a fost telegrama cauza războiului?
3.4. Declaraţia de război
3.5. Războiul franco-prusian
3.6. Luptele
3.7. Capitularea lui Napoleon III
3.8. Asediul Parisului
3.9. Pacea de la Frankfurt

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „Prusia şi Franţa, 1862-1871".*

Sunt şanse să folosiţi informaţii din acest capitol şi din cel anterior pentru a răspunde la întrebări concrete despre Bismarck şi unificarea Germaniei.

Patru exemple tipice de astfel de întrebări sunt:

În ce măsură succesele lui Bismarck din 1862 până în 1870 au depins de erorile şi aprecierile greşite ale altora? (Londra, 1979).

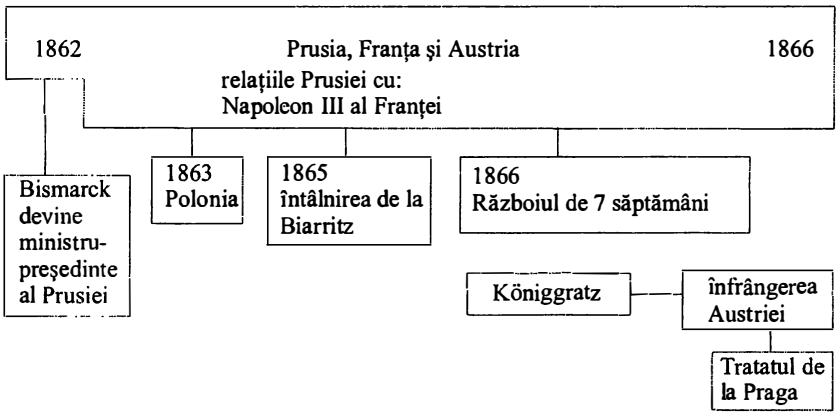

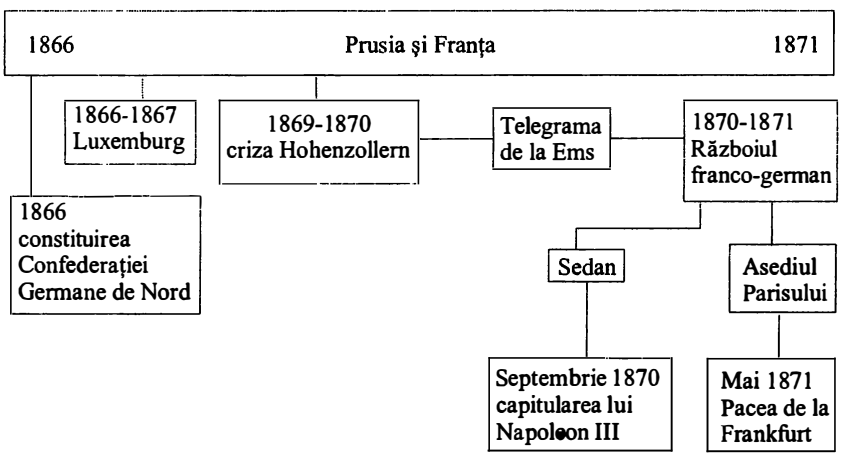

Rezumat – Prusia și Franța, 1862-1871

Cât de mult s-a datorat unificarea Germaniei realizată între 1862 și 1871 diplomației lui Bismarck? (JMB)

Apreciați contribuția lui Bismarck la unificarea Germaniei (Scoția, 1983)

Ce datorează întemeierea Imperiului german lui Bismarck? (Oxford şi Cambridge, 1980)

Toate aceste întrebări sunt de acelaşi tip de bază. Ele cer să construiţi un răspuns în două părţi. O parte susţine argumentele pentru "Da,... pe aceste căi/contribuţia sa a fost..." Cealaltă parte susţine argumentele pentru "Nu... pe aceste căi/ în ce măsură."

Priviţi prima întrebare. În acest caz abordarea ar trebui să fie "Da, succesul lui Bismarck s-a datorat în mare măsură/ într-o anumită măsură erorilor celorlalţi..., însă şi alţi factori au fost importanţi, cum ar fi..." Elaboraţi un plan de eseu pentru această întrebare.

Faceţi o listă de motive pentru a susţine argumentul că succesul lui Bismarck s-a datorat erorilor celorlalţi. Apoi mai faceţi o listă, cu alţi factori implicaţi, în ordinea importanţei pe care le-o acordaţi şi cu afirmaţii în sprijinul lor.

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „Prusia şi Franţa, 1862-1871"*

1. Interviul acordat de Bismarck unui ziarist englez

Citiţi cu atenţie reproducerea afirmaţiei lui Bismarck, dată la pag. 89. Răspundeţi la următoarele întrebări:

a) Care este motivul principal pentru care Bismarck a consacrat cea mai mare parte a interviului comunicării?
b) Mai erau cel puţin alte trei puncte importante pe care Bismarck "le-a strecurat". Care sunt acestea?
c) Rezumaţi "mesajul" lui Bismarck atunci când a acordat acest interviu. Includeţi punctele identificate în a) şi b), precum şi interpretarea dumneavoastră privind motivul lui Bismarck pentru a dori ca aceste puncte să fie reluate în Anglia.
d) Ce motive ar avea un istoric să refuze a lua drept reale cuvintele lui Bismarck citate în interviu?

2. Telegrama de la Ems

Citiţi cu atenţie fragmentele din *Amintirile* lui Bismarck care descriu ce s-a întâmplat cu telegrama de la Ems, date la pag. 93-95, şi textul

scurtat al telegramei, dat la pag. 94-95. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) De ce erau generalii von Roon și von Moltke "atât de abătuți" de conținutul telegramei originale? Susțineți-vă răspunsul cu probe.
b) Care a fost semnificația "editării" telegramei de la Ems de către Bismarck? Susțineți-vă răspunsul cu probe.
c) Bismarck avea motive să acționeze așa cum a făcut. Care erau aceste motive? Susțineți-vă răspunsul cu probe.
d) Ce aspecte din relatarea lui Bismarck din *Amintirile* sale pot fi cel mai ușor contestate? Explicați-vă răspunsul.

3. Declarația de război, iulie 1870.

Citiți cu atenție fragmentul din declarația de război franceză, dat la pagina 96 și fragmentul din memorandumul lui Bismarck, dat la pagina 96. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) În ce măsură era argumentația franceză pentru declararea războiului neconvingătoare?
b) Care au fost motivele lui Bismarck în publicarea memorandumului său? Susțineți-vă răspunsul su probe.

4. Capitularea lui Napoleon III, septembrie 1870

Citiți cu atenție fragmentul din scrisoarea lui Bismarck către soția sa, dat la pagina 99, și studiați ilustrația de la pagina 100. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Ce concluzii pot fi trase din mărturia lui Bismarck privind starea de spirit a lui Napoleon III? Susțineți-vă răspunsul cu probe.
b) Care, în afara unei relatări factuale a ceea ce s-a întâmplat, par să fi fost motivele lui Bismarck de a scrie acea scrisoare? Susțineți-vă răspunsul cu probe.
c) Pictura reprodusă la pagina 100 nu a fost o încercare de a face o înregistrare vizuală a ceea ce s-a întâmplat de fapt. A fost pictată cu alte scopuri. Folosind dovezi din pictură, sugerați ce alte motive ar fi putut să fie.
d) În ce feluri scrisoarea și pictura se sprijină (I) și se contrazic (II) una pe alta?

CAPITOLUL 5

Germania lui Bismarck, 1870-1890

1. Imperiul german

Ziua de 18 ianuarie 1871 a început triumfal pentru Bismarck. În Sala Oglinzilor din marele palat de la Versailles, în afara Parisului, regele Wilhelm I al Prusiei a fost proclamat împărat al Germaniei unite.

Războiul franco-prusian era pe sfârşite. Peste zece zile, Parisul a capitulat şi victoria germană era asigurată. Între timp, faptul că ceremonia avusese loc la Versailles, în palatul construit de cel mai mare dintre regii Franţei, Louis (Ludovic) XIV, marca înfrângerea Franţei chiar înainte de capitulare.

Puţin după miezul zilei, regele Prusiei a intrat în sală. S-a ţinut un scurt serviciu religios, însufleţit de un jurământ înflăcărat îndreptat împotriva francezilor. După o scurtă cuvântare de bun venit ţinută de rege, Bismarck, în ţinută de gală, splendidă, în uniforma sa militară albastru deschis, a făcut câţiva paşi înainte pentru a citi proclamaţia:

Noi Wilhelm, prin Graţia lui Dumnezeu, rege la Prusiei, şi după ce principii germani şi oraşele libere au făcut apel la noi în unanimitate să reînnoim demnitatea imperială, care a fost înlăturată mai mult de şaizeci de ani (din 1806, când a fost desfiinţat Sfântul imperiu roman)... prin aceasta vă informez că noi considerăm că este datoria noastră faţă de Patria întreagă să răspundem chemărilor principilor germani aliaţi şi cetăţilor libere şi să ne asumăm titlul imperial german. Să dea Dumnezeu ca noi şi urmaşii noştri la coroana imperială să putem fi apărătorii Imperiului german în toate vremurile, nu prin cuceriri militare, ci prin opere paşnice, în sfera prosperităţii naţionale, libertăţii şi civilizaţiei.

După exprimarea acestor sentimente demne de laudă, ceremonia a continuat în ciuda unei mici dificultăţi în privinţa titlului. Wilhelm ţinea să fie "Kaiser (împărat) al Germaniei", dar ca parte a unei înţelegeri cu

regele Bavariei, pentru a-i obține sprijinul, Bismarck fusese de acord că titlul ar trebui să fie "Kaiser german". Situația a fost salvată de Marele Duce de Baden, ginerele lui Wilhelm, care a ocolit pur și simplu problema strigând: "Trăiască Maiestatea Sa imperială și regală, Kaiser Wilhelm." Wilhelm nu s-a amuzat, serios abătut, cu sarcasm, el s-a făcut că nu-l vede pe Bismarck atunci când alaiul regal părăsea aleea.

Bismarck își putea permite să nu țină seama de nemulțumirea lui Wilhelm, pentru că își realizase scopul. El se hotărâse să-l facă pe Wilhelm să nu refuze coroana imperială așa cum făcuse Frederic Wilhelm în 1849. Se știa că Wilhelm avea rețineri să accepte un titlu "german" care să aibă întâietate față de titlul său prusac, și erau deci necesare pregătiri atente. Oferta coroanei imperiale trebuia să vină din partea principilor și nu din partea poporului german, așa cum se întâmplase în 1849.

În octombrie 1870, Bismarck începuse negocierile. Ludwig II, regele Bavariei, care, datorită nestăpânitei sale manii de a construi, era înglodat în datorii, a fost ușor convins, printr-o ofertă financiară pe care nu putea să o refuze, să-și pună numele pe o scrisoare prin care i se cerea lui Wilhelm să accepte titlul de împărat. Alți principi au fost apoi convinși să-și adauge numele și documentul a fost trimis lui Wilhelm. Apelul a fost prezentat în decembrie 1870 lui Wilhelm de o delegație a *Reichstag*-ului german din nord. Destul de ciudat, președintele *Reichstag*-ului din 1870 era același om care fusese purtătorul de cuvânt al Adunării de la Frankfurt atunci când i s-a oferit coroana imperială lui Frederic Wilhelm în 1849. De data aceasta, totuși, Parlamentul avea să joace un rol secundar și era pur și simplu un grup de sprijin al principilor.

a) Constituția

Noul Imperiu german, al cărui Kaiser era Wilhelm, era un stat federal, care avea acum în loc de 39 de state ale Confederației germane doar 25, prin ieșirea Austriei și prin anexările Prusiei. La acestea s-au adăugat, firește, Alsacia și Lorena, recent anexate de la Franța, la sfârșitul războiului. Era un amestec format din Confederația Germană de Nord, inclusiv Prusia, și statele germane din sud. Un amestec de teritorii, fiecare având propriile sale tradiții. Problema principală era unificarea lor de fapt, dar și de drept.

Obiectivul liberalilor de la 1849 de a crea un stat național german părea să fie realizat, deși nu într-un fel pe care l-ar fi aprobat ei. Scopul lor fusese o Germanie unită printr-o mișcare națională populară; în realitate a fost o unitate impusă de sus, un Imperiu dominat de Prusia, înființat de Bismarck.

Constituția noului Imperiu se baza direct pe cea a Confederației Germaniei de Nord (a se vedea paginile 76-78), deși Kaiserul nu putea să declare război fără acordul *Bundesrat*-ului, cu excepția cazului când Germania era atacată. Prusia, cel mai mare stat, domina *Bundesrat*-ul cu 17 din cele 58 de voturi. Erau necesare doar 14 voturi pentru blocarea oricărei propuneri pentru modificarea constituției, ceea ce însemna că Prusia putea oricând să se opună oricărei schimbări dacă dorea. Alte decizii se luau cu o majoritate de voturi, dar în practică, având aproape 30% din voturi, Prusia nu a fost niciodată pusă în minoritate. În *Reishstag*, Prusia avea, de asemenea, o majoritate, iar cu regele Prusiei drept Kaiser și cu Bismarck drept cancelar imperial, dominația Prusiei era asigurată. Din 1871 până în 1890, Bismarck a rămas cancelar și toate deciziile de stat erau luate de el, adesea forțându-l pe bătrânul Kaiser să fie de acord cu acțiuni care erau împotriva înclinațiilor sale.

Întreaga constituție, cu relațiile stabilite între împărat, cancelar, miniștri, *Bundesrat*, *Reichstag*, statele individuale și conducătorii lor și popor, permitea într-o foarte mică măsură exercitarea democrației, și această situație era complicată și mai mult de înaltul statut al armatei. Armata fusese un element doarte important, într-adevăr central, în viața Prusiei încă din vremea lui Frederic cel Mare, din secolul trecut. În anii 1870 și 1880 era încă de la sine înțeles că nevoile armatei erau întotdeauna prioritare și că cele mai înalte virtuți erau cele militare. Uniformele aduceau un respect și o supunere exagerate; atât Bismarck cât și Kaiserul purtau întotdeauna uniformă în public. Kaiserul avea cel puțin scuza să era comandant suprem al forțelor imperiale ca și al celor prusace. Influența militară prusacă s-a extins repede în întreaga Germanie după 1870 și chiar în Bavaria, unde regele își păstrase dreptul de comandă asupra trupelor sale în timp de pace, armata avea din ce în ce mai mulți ofițeri prusaci. Datorită importanței armatei, generalii aveau o influență enormă asupra politicii guvernamentale, și fiindcă bugetul militar nu era supus unei aprobări anuale de către *Reichstag*, ei erau independenți față de controlul parlamentar permanent.

În vremea Confederației Germane de Nord, Bismarck luptase cu *Reichstag*-ul în legătură cu cine avea drept de control asupra cheltuielilor militare. În 1867 s-a ajuns la un compromis între Bismarck și opoziția liberală, prin care așa-numitul buget "de fier" sau militar avea să rămână la un nivel fix, dar în afara controlului exercitat de *Reichstag* până la 1 ianuarie 1872. După acea dată bugetul avea să fie revăzut. Numărul noilor recruți luați în armată, care determina suma de bani necesară, avea să fie fixat prin lege și *Reichstag*-ul trebuia să-l aprobe. În timpul războiului franco-prusian se căzuse de acord ca bugetul fixat în 1867 să fie prelungit până în 1874, când problema a ieșit din nou la suprafață.

Național-liberalii, acum partidul majoritar, susțineau dreptul *Reichstag*-ului de a controla cheltuielile militare. Bismarck i-a amenințat pe Național-liberali și i-a acuzat că încearcă să submineze forța militară germană. În cele din urmă s-a ajuns la un nou compromis. Bugetul militar avea să fie fixat o dată pentru șapte ani, în loc să fie votat anual sau fixat o dată pentru totdeauna.

Situația îi dezamăgea pe liberali, dar părea perfect acceptabilă majorității germanilor. Nu exista un sentiment puternic conform căruia guvernarea trebuia să fie în mâinile partidului politic care se întâmpla să aibă o majoritate de locuri în *Reichstag*, în loc să fie în seama cancelarului și miniștrilor săi. Era puternic sprijinită ideea că împăratul (sau cancelarul său) trebuie să conducă. Chiar și membrii partidelor de extremă stângă nu se așteptau ca *Reichstag*-ul să exercite mai mult control asupra guvernului și firește că nu sperau în schimbarea situației. Tot ce sperau era să aibă o influență mai mare asupra deciziilor guvernamentale. Fără ajutor din partea cancelarului, erau puține șanse ca *Reichstag*-ul să se transforme într-o formă de guvernare democratică, parlamentară, și erau puține speranțe de ajutor din partea lui Bismarck. El considera *Reichstag*-ul o adunătură de politicieni puși pe gâlceavă, care nu reflectau opinia populară. Chiar dacă ar fi reprezentat-o, el i-ar fi considerat fără importanță. Era inevitabil să lupte cu național-liberalii și cu partidele de centru pentru stabilirea cuantumului influenței directe pe care *Reichstag*-ul avea să o aibă în guvernare.

2. Politica internă

La începutul anilor 1870, Bismarck se baza în *Reichstag* pe sprijinul național-liberalilor, care erau cel mai mare partid individual. Pe măsură ce și-a consolidat puterea, cancelarul și-a schimbat părerile. A devenit mai încrezător în sine și a început să-i privească de sus și să-i trateze ca pe servitorii săi. Își putea permite pentru că poziția sa era puternică. Kaiserul ajunsese să-l considere indispensabil; miniștrii din guvern și funcționarii civili erau sub controlul său și-i îndeplineau ordinele.

Primii câțiva ani ai noului imperiu ajunseseră să fie cunoscuți sub numele de *Gründungszeit*, "timpul întemeierii". Economia prospera, iar Bismarck și național-liberalii s-au aplecat împreună, prin legislație, asupra problemelor economice și juridice. Acestea însemnau introducerea unor sisteme naționale monetare, de măsuri și greutăți, precum și încurajarea unor standarde comune în domeniul băncilor și în realizarea rețelei naționale de căi ferate. Aceștia erau considerați de Bismarck și de național-liberali drept pașii vitali pe calea transformării unificării politice impuse în grabă într-o unitate națională regală. În acest scop era necesară înlocuirea procedurilor locale și naționale cu un sistem național.

După ce controversa în jurul bugetului militar se aplanase în 1874, național-liberalii continuau să-l irite pe Bismarck cu ceea ce el considera a fi nerezonabila lor insistență asupra drepturilor parlamentare. Șansa lui Bismarck a venit în 1877. Național-liberalii au suferit pierderi considerabile în alegeri și au rămas doar cu o mică majoritate în *Reichstag*. Industriașii și marii proprietari de pământuri cereau introducerea de tarife (taxe la import asupra bunurilor străine) pentru protejarea industriilor și produselor interne. Bismarck urmase o politică de comerț liber până atunci ca parte a alianței sale cu național-liberalii, care se opuneau oricărei forme de protecționism. Deodată, el și-a schimbat politica. Ca de obicei avea mai multe motive să o facă.

În primul rând, prin introducerea tarifelor, el ar fi câștigat nu doar sprijinul industriașilor și proprietarilor de pământ, ci și pe cel al partidelor conservator și de centru din *Reichstag*. Cele două partide erau în favoarea protejării industriei interne și erau destul de mari pentru a-i permite să nu țină seama de opoziția național-liberalilor.

În plus, Bismarck vedea avantaje financiare. Una din dificultăţile pe care le întâmpina guvernul federal era instabilitatea financiară, datorată, cel puţin în parte, faptului că nu reuşea să strângă bani din taxe directe, cum ar fi impozitul pe venit, ci trebuia mai degrabă să se bazeze pe taxele indirecte, cum ar fi taxele vamale şi accizele. Această situaţie producea un deficit, deoarece taxele indirecte nu aduceau bani suficienţi pentru nevoile guvernului federal, iar balanţa bugetară trebuia restabilită prin aşa-numitele plăţi "matriculare", făcute de statele individuale şi calculate pe baza populaţiei lor. Dacă s-ar fi introdus tarifele, ele ar fi fost aprobate de *Reichstag* o dată pentru mai mulţi ani şi ar fi asigurat un venit fix important şi o bază financiară mai stabilă pentru guvern.

Bismarck, în calitate de cancelar, s-a adresat *Reichstag*-ului la 2 mai 1879.

Singura ţară (care persistă într-o politică de comerţ liber) este Anglia şi acest lucru nu va mai dura mult. Franţa şi America s-au depărtat complet de la această linie; Austria în loc să-şi reducă tarifele le-a mărit, Rusia a făcut la fel...

De aceea nu ne putem aştepta la nesfârşit ca Germania să fie singura înşelată pe baza convingerilor ei onorabile. Deschizând larg porţile statelor noastre pentru importurile din ţări străine, ar însemna să devenim locul de depozitare a gunoaielor pentru producţia altor ţări... De când am fost inundaţi de surplusul de produse din ţări străine, preţurile noastre au scăzut; iar dezvoltarea industriilor noastre şi întreaga noastră situaţie economică au suferit în consecinţă.

Haideţi să închidem în sfârşit porţile noastre şi să ridicăm nişte bariere, aşa cum v-am propus, pentru a asigura industriilor cel puţin piaţa internă care, datorită bunătăţii germanilor, a fost exploatată de străini. Problema unui comerţ exterior de amploare este întotdeauna foarte delicată; nu mai sunt ţinuturi noi de descoperit, s-a navigat deja în jurul lumii, şi nu mai putem găsi în străinătate cumpărători importanţi cărora să le vindem bunurile noastre...

Văd că acele ţări care au adoptat o politică protecţionistă prosperă, iar acele ţări care practică un comerţ liber o duc mai greu.

La vot, național-liberalii au fost înfrânți de partidele protecționiste conservator și de centru, iar în iulie 1879, au fost impuse taxe asupra bunurilor agricole și manufacturiere importate. Alianța cu național-liberalii încetase și apăruse un nou model politic. În acest proces, Bismarck a folosit ocazia de a pune accentul pe interesele naționale și de a întări și mai mult identitatea sentimentală a germanilor accentuând căile prin care alte țări acționau împotriva intereselor economice ale Germaniei.

a) Kulturkampf

Scopul lui Bismarck în domeniul politicii interne a fost întotdeauna să unifice și să consolideze noul *Reich* (Imperiu) din punct de vedere social și politic. El era suspicios față de minorități, care ar fi putut să amenințe guvernul protestant, dominat de prusaci, pe care îl formase cu atâta grijă, și vedea oriunde comploturi și activități subversive. În fruntea dușmanilor săi el credea că se găsesc catolicii. Mai târziu acest loc a fost preluat de socialiști. În concepția sa oarecum deformată, ambele grupuri erau formate din agenți ai forțelor internaționale, angajați în distrugerea influenței prusace în Germania și care trebuiau tratați ca atare. Catolicii, mai ales, erau considerați de Bismarck că reprezentau grupurile care au resimțit cel mai mult extinderea puterii Prusiei. Catolicii erau numeroși printre minoritățile rasiale - francezii în vest și polonezii în est - care nu ar fi dorit să facă parte din *Reich*-ul german; în statele germane din sud, care încercau încă să se identifice cu Austria mai degrabă decât cu Prusia; și chiar în Renania unde, cu toate că ținea de Prusia din 1815, oamenii erau foarte indignați de felul cum fuseseră disprețuiți de către "prusaci". Atacarea catolicilor i se părea lui Bismarck o cale ideală de slăbire a uneia din cauzele majore ale dezbinării naționale.

În 1871, Bismarck a intrat în conflict cu Biserica romano-catolică într-o luptă cunoscută sub numele de *Kulturkampf*. Nu este ușor de tradus acest cuvânt german. De obicei, se traduce prin "lupta pentru cultură" sau "lupta pentru civilizație.". Înseamnă de fapt lupta pentru putere între două religii și două căi politice foarte diferite. Cea mai mare parte a Prusiei și majoritatea statelor germane din nord erau protestante, în timp ce statele din jurul Rinului și cele din sud erau catolice. Confederația Germană de Nord fusese deci în mare parte protestantă,

însă formarea imperiului însemna unirea protestanților din nord cu un mare număr de catolici din sud. Cu toate acestea, catolicii erau încă în minoritate. La începutul anului 1871, pentru a se apăra pe ei şi biserica lor, catolicii au format un partid politic numit Centrul (catolic). Ei susţineau libertatea religioasă pentru individ şi considerau, de asemenea, că statul trebuia să apere drepturile cetăţenilor săi şi să se preocupe de condiţiile lor sociale, mai ales printre săraci.

În alegerile pentru noul *Reichstag* din acelaşi an, partidul Centrul (catolic) a câştigat 57 de locuri. Bismarck a văzut în acest succes al partidului Centrul (catolic) un pericol foarte grav pentru unitatea noului imperiu. El credea că partidul ar încuraja nesupunerea civică printre catolici ori de câte ori politicile statului intrau în conflict cu politica Papei. El a hotărât să acţioneze şi a fost ajutat în aceasta de existenţa unei divizări în rândul catolicilor.

În 1870, Papa avea dificultăţi din ce în ce mai mari cu ocuparea de către trupele italiene a ţinuturilor papale rămase, restrângându-l la Vatican, şi cu o slăbire generală a controlului exercitat asupra Bisericii romano-catolice de pretutindeni. O cale prin care el a încercat să-şi întărească poziţia a fost emiterea unei proclamaţii prin care se susţinea că orice afirmaţie făcută de Papă referitor la credinţă sau morală nu putea fi greşită şi trebuia acceptată de toţi catolicii. Aceasta a fost numită doctrina "infailibilităţii papale". Ca urmare, catolicii puteau să se confrunte cu dificultatea de a alege între cerinţele bisericii lor şi cele ale ţării lor.

Unii catolici germani au refuzat să accepte noua doctrină a infailibilităţii Papei. Erau doar vreo cinci mii de astfel de "catolici vechi", o infimă minoritate în cadrul bisericii, însă Bismarck a văzut în ei un aliat util în lupta cu restul Bisericii catolice în general şi împotriva partidului Centrul (catolic) în special. El a hotărât să le acorde sprijin din partea statului. Atunci când învăţătorii şi profesorii "catolici vechi" au fost demişi din şcoli şi universităţi de către episcopii catolici, Bismarck a avut o scuză pentru a ataca Biserica catolică.

Ca de obicei, el a procedat foarte ferm. Campania sa anticatolică a început cu o serie de violente articole în presă. Deşi s-a desfăşurat în Prusia şi era îndreptată împotriva catolicilor din Renania şi Polonia prusiene, efectele au fost simţite în întregul imperiu. În 1871 a fost desfiinţată secţia catolică din Ministerul prusac al cultelor şi educaţiei,

iar în anul următor au fost retrase drepturile catolicilor de a superviza şcolile catolice. Iezuiţii, ordinul religios al Societăţii lui Iisus, ai cărui membri fuseseră dintotdeauna mari misionari, propovăduitori şi sprijinitori ai autorităţii papale, au fost expulzaţi din întregul imperiu. Chiar şi iezuiţii de origine germană au fost trimişi în exil, deoarece cum ar fi putut ei să fie loiali atât Papei cât şi Germaniei?

În mai 1873, campania a ajuns la apogeu, atunci când au fost votate "Legile Falk", numite uneori şi "Legile din mai". Dr. Falk era ministrul prusac al cultelor şi educaţiei, iar legile sale aduceau Biserica catolică sub controlul mult mai strict al statului. Învăţământul catolic trecea sub controlului statului, inclusiv instituţiile pentru formarea preoţilor. Doar cei care studiaseră în Germania şi trecuseră examenele prevăzute de stat puteau deveni preoţi. Numirea preoţilor avea să fie făcută de stat, iar căsătoria civilă era obligatorie, mai întâi în Prusia şi apoi în restul imperiului. Ceea ce însemna că, deşi cuplurile puteau să celebreze căsătoria religioasă, dacă doreau, baza legală a căsătoriei era ceremonia de stat oficiată de către ofiţerii stării civile. Scăpând de iezuiţi, toate celelalte ordine religioase, cu excepţia ordinelor caritabile, au fost dizolvate, ajutorul financiar al statului pentru Biserica catolică a fost sistat, iar catolicii prusaci au fost privaţi de drepturile lor legale şi civile.

Spre disperarea lui Bismarck, această campanie a avut efectul opus celui scontat. El a întărit moralul şi fermitatea catolicilor, astfel încât, la alegerile din 1874, partidul Centrul (catolic) şi-a mărit numărul de locuri în *Reichstag* la 91. Ba mai mult, un tânăr catolic avusese îndrăzneala să încerce asasinarea lui Bismarck. Papa Pius IX, acum bătrân, dar combativ încă, a trimis o scrisoare tuturor episcopilor germani, cerându-le să nu respecte legile anticatolice. Bismarck le-a interzis episcopilor publicarea scrisorii Papei. Se ajunsese la un impas.

Această stare de lucruri nesatisfăcătoare a continuat în 1878, atunci când moartea Papei Pius IX şi alegerea unui nou papă i-au dat lui Bismarck şansa să scape dintr-o situaţie pe care chiar el o considera imposibilă. El îşi subestimase adversarul, fiindcă Biserica catolică avea o putere mult mai mare şi sprijin popular mai larg decât contase el, iar persecuţiile din ultimii şapte ani doar le amplificaseră. Temerile privind comploturile internaţionale împotriva Germaniei concepute de Biserica catolică s-au dovedit nefondate. Până şi Bismarck admitea că acum nu

există nici un motiv de a-i ataca pe catolicii din Germania, dacă acesta existase vreodată. El îşi păstrase sprijinul naţional-liberalilor, fiindcă aceştia considerau că el lupta pentru progres împotriva puterilor medievale ale Bisericii catolice, deşi nu puteau aproba mijloacele represive alese pentru asta. Însă multe grupuri protestante deveneau acum neliniştite în legătură cu extinderea controlului statului asupra cultelor şi învăţământului şi cu reducerea drepturilor individuale.

Kulturkampf a fost un eşec. El a accentuat dezbinarea, în loc să o înlăture. Bismarck trebuia să încheie această campanie, însă avea nevoie de o cale onorabilă de a o face, care să nu-i strice reputaţia. A început prin a da întreaga vină pentru "Legile din mai" pe dr. Falk. Acesta din urmă a demisionat, iar în 1880 a început abrogarea "Legilor din mai" însă nu toate: căsătoriile civile au continuat, iar iezuiţilor nu li s-a permis să revină în Germania. Noul papă era conciliant şi negocierile au dus la o îmbunătăţire a relaţiilor dintre Bismarck şi Biserica catolică după 1878.

Acesta era exact momentul când Bismarck rupea legăturile cu vechii săi prieteni, naţional-liberalii, datorită introducerii tarifelor. Printr-o schimbare completă de direcţie, el şi-a unit forţele cu vechii săi inamici, partidul Centrul (catolic), împotriva noilor săi inamici, socialiştii. Nimeni încă nu punea în discuţie acţiunile sale sau oportunitatea de a continua să fie cancelar. El avea în continuare sprijinul Kaiserului, controla în mod ferm administraţia şi puterea sa era mai sigură ca oricând, deşi într-un singur an îi abandonase pe liberali şi comerţul liber, adoptase sistemul protecţionist, renunţase la campania anticatolică şi se aliase cu partidul Centrul (catolic), pornind o nouă vânătoare de vrăjitoare politică împotriva socialiştilor. Prin urmare, perspectivele religioase şi politice ale lui Bismarck s-au schimbat complet în anii 1878-1879.

b) Socialiştii

Socialiştii erau o ţintă evidentă pentru atacul lui Bismarck. Ei erau revoluţionari antimonarhişti. Cel puţin aceasta era linia declaraţiilor politice oficiale. În fapt, ei erau în general mult mai blânzi şi mai puţin revoluţionari decât păreau să fie. Asociaţia generală a muncitorilor germani fusese formată în Prusia, în 1863, ca o organizaţie moderată pentru a-i ajuta pe muncitori să obţină o putere politică mai mare prin mijloace paşnice.

Curând asociația a încăput pe mâinile marxiștilor și punctele sale de vedere au devenit mai degrabă extremiste. În 1875, ea a fuzionat cu o altă organizație, Partidul Muncitoresc Social-Democrat. Membrii partidului nou format au devenit social-democrați.

Bismarck era din ce în ce mai alarmat pe măsură ce socialiștii obțineau mai multe locuri în *Reichstag*: două în 1871, nouă în 1874, douăsprezece în 1877. Ca și catolicismul, socialismul era universal, membrii săi, care proveneau din diferite țări, erau uniți în promovarea idealurilor și politicilor socialiste, chiar dacă acestea intrau în conflict cu loialitatea față de propria națiune. Bismarck începea din nou să vadă comploturi împotriva Germaniei, organizate din afara imperiului și dezbinare și subversiune urmărite din interior. Cum putea cineva să fie loial atât față de o organizație internațională cât și față de propria țară? Din nou, ca și în conflictul cu Biserica catolică, el judeca greșit situația. Dar de data aceasta el a supraestimat, nu a subestimat inamicul; socialiștii nu erau nici atât de puternici, nici atât de revoluționari pe cât credea el. El nu simpatiza cu idealurile lor și îi considera doar cu puțin mai buni decât hoții și ucigașii, o amenințare pentru societate și mai ales pentru proprietarii de pământ cum era el însuși. Comuna din Paris din 1871 confirmase temerile sale cele mai sumbre privind socialiștii și revoluția. Un Comitet revoluționar format în mare parte din clasa muncitoare preluase conducerea orașului cu sprijinul majorității parizienilor. Controlul a fost restabilit de către guvern doar după un scurt dar sălbatic război civil.

Partidul Social Democrat din Germania a ținut o conferință și a elaborat un program prin care cerea naționalizarea băncilor, a minelor de cărbune și a industriei, precum și egalitate socială. Bismarck nu era pregătit să permită răspândirea acestor idei, în 1876, el a introdus în dezbaterea *Reichstag*-ului un proiect de lege privind controlul asupra presei și prevenirea publicării materialelor de propagandă socialistă. Proiectul a fost respins. Socialiștii au continuat să câștige teren și, în anul următor, aproape o jumătate de milion de germani au votat cu ei la alegeri.

În 1878, au fost două încercări de asasinat împotriva Kaiserului. În prima, un instalator a tras cu arma spre monarhul în vârstă de 81 de ani, la Berlin. Bismarck a hotărât să dea vina pe socialiști pentru această încercare și a introdus în *Reichstag* un proiect de lege antisocialist. El a fost respins. La mai puțin de o lună, s-a făcut o nouă încercare de a-l

ucide pe Kaiser. De această dată, asasinul l-a rănit destul de grav. Bismarck a folosit acest al doilea atac drept mijloc de a-i lovi pe amândoi inamicii săi, național-liberalii și socialiștii. El a lansat atacuri în presă la adresa liberalilor pentru că nu au reușit să-l protejeze pe Kaiser de pretinșii asasini socialiști (deși nu exista nici o dovadă că vreunul din asasini ar fi avut legături cu socialiștii) și apoi l-a convins pe Kaiser să dizolve *Reichstag*-ul.

Așa cum spera Bismarck, propaganda sa a fost eficientă. Național-liberalii au pierdut 40 de locuri și conservatorii au câștigat 37. A fost prezentat *Reichstag*-ului un nou proiect de lege antisocialist. Bismarck i-a convins pe membri că morala publică era subminată de către socialiști. Chiar dacă ei nu erau direct răspunzători pentru atacurile asupra Kaiserului, Bismarck susținea că influențele socialiste periculoase îi făcuseră pe alții să pună la cale încercările de asasinat. Așadar, pleda el, Partidul Socialist, trebuia interzis pentru purificarea vieții politice germane și înlăturarea unei surse majore de lipsă de loialitate. *Reichstag*-ul se îndoia de logica acestui argument, dar în cele din urmă legea a fost votată în octombrie 1878, deoarece național-liberalii, temându-se că Bismarck ar organiza noi alegeri, nu au votat împotriva acesteia. Toate cluburile și întrunirile socialiste au fost interzise, ca și publicațiile socialiste. Agitatorii puteau fi trimiși în exil, iar ceilalți socialiști puteau fi încarcerați sau mutați cu forța din casele lor în ținuturi depărtate din Germania. Puterea poliției crescuse enorm.

Legea a avut același efect asupra socialiștilor pe care "Legile din mai" le avuseseră asupra catolicilor: i-a unit și sprijinul obținut de ei în țară a crescut. Circa 1 500 de socialiști au fost încarcerați și mulți alții au emigrat, majoritatea în Statele Unite ale Americii. Dar voturile socialiștilor aproape s-au dublat între 1878 și 1887, ajungându-se la peste trei sferturi de milion, cu toate că Legea antisocialistă a rămas în vigoare până la demiterea lui Bismarck în 1890. Bismarck a suferit din nou un eșec. Represiunea nu dădea rezultatul dorit și grupurile minoritare ale catolicilor și socialiștilor, pe care el le bănuia că amenință Mica Germanie luterană și monarhistă, continuau să prospere. "Inamicii *Reich*-ului" nu trebuiau suprimați. El s-a îndreptat către alte mijloace mai subtile. Dacă nu reușise cu bastonul, poate reușea cu morcovul.

Au fost propuse o serie de legi paternaliste prin care statul avea să îmbunătăţească condiţiile de viaţă şi de muncă ale muncitorilor prin ceea ce Bismarck numea un sistem al socialismului de stat. Acesta era conceput pentru a prelua iniţiativa de la social-democraţi. El se aştepta ca muncitorii să se îndrepte atunci cu gratitudine loială şi devotament spre stat ca spre unica sursă a bunăstării lor şi ca unitatea poporului să fie salvgardată. Ba mai mult, Bismarck se aştepta ca muncitorii, odată ce nevoile lor sociale şi economice ar fi fost satisfăcute, să renunţe la ceea ce el considera cererile lor complet nerezolvabile pentru putere politică.

Într-o cuvântare ţinută în faţa *Reichstag*-ului în 1881, el i-a convins pe reprezentanţii partidelor conservator şi de centru, care erau acum majoritari, că ar trebui să accepte propunerile sale. El se baza pe temerile acestora în legătură cu social-democraţii şi a sugerat că cea mai bună cale de menţinere a controlului asupra poporului era printr-un sistem limitat de bunăstare.

1 Trebuie să facem primul pas pe calea reconcilierii proletariatului cu statul. Nu poate fi căutat un remediu doar prin represiunea exceselor socialiste. Este necesar să avem un progres clar în bunăstarea proletariatului. Problema de primă importanţă este grija
5 faţă de acei muncitori care sunt incapabili să-şi câştige existenţa. Prevederile anterioare pentru apărarea muncitorilor împotriva riscului de a cădea în neputinţă prin incapacitatea cauzată de accident sau de vârstă nu s-au dovedit adecvate şi inadecvarea acestor prevederi a fost o cauză principală care a contribuit la tendinţa
10 proletariatului de a căuta ajutor prin aderarea la mişcarea social-democrată. Oricine are pensie asigurată pentru bătrâneţe este mai mulţumit şi mai uşor de mânuit decât un om care nu are.

În 1883, primele sale propuneri pentru socialismul de stat au devenit lege. Legea asigurării în caz de îmbolnăvire prevedea tratament medical şi până la 13 săptămâni de concediu de boală pentru trei milioane de muncitori cu salarii mici şi pentru familiile lor. Muncitorii plăteau două treimi din contribuţie şi patronii o treime. Un muncitor care avea o invaliditate permanentă sau era bolnav mai mult de 13 săptămâni era protejat de prevederile Legii privind asigurarea pentru cazurile de accident din 1884.

Costul acestei asigurări era plătit de patroni. În 1886, legea a fost extinsă pentru a cuprinde şapte milioane de muncitori agricoli. În sfârşit, în 1889, a venit Legea privind vârsta înaintată şi invaliditate, care acorda pensii celor de peste 70 de ani şi pensii de invaliditate celor mai tineri. Costul acestui program era împărţit între muncitori, patroni şi stat, toţi contribuind la el.

Programul a fost remarcabil. Era primul de acest fel din lume şi era mult mai extins decât se putea spera în acea vreme. Primirea sa a fost la început diferită. A fost bine primit de unii muncitori, în timp ce alţii considerau că era o "înşelătorie" mai ales deoarece guvernul se opunea încă formării de sindicate şi nu-i avea deci la inimă pe muncitori. În acelaşi timp, patronii erau nemulţumiţi de formalităţile şi cheltuiala de "a lipi unsprezece milioane de timbre în fiecare sâmbătă seara", în special pentru că cei mai mulţi nu puteau să vadă vreun avantaj pentru ei în acest program.

Istoricii n-au căzut de acord în privinţa motivelor pentru care Bismarck a promovat introducerea socialismului de stat. există posibilitatea ca el să fi acţionat din motive pur umanitare, deşi acest lucru pare puţin probabil. Există, de asemenea, posibilitatea ca el să fi vrut să frâneze ascensiunea socialiştilor sau poate să facă un gest politic în sprijinul proletariatului, ambele variante fiind posibile. Mult mai plauzibil este argumentul prezentat de el însuşi că programul ar face poporul german "mai mulţumit şi mai uşor de mânuit". Şi, cel puţin pentru un timp, germanii au fost mai mulţumiţi şi mai uşor de mânuit.

3. Politica externă

Victoria germană din 1870 a modificat echilibrul puterilor în Europa. Imperiul german rezultat, cu populaţia, potenţialul economic şi armata sa puternică, avea un mod clar să fie un element nou şi important în relaţiile internaţionale. Avea să ia timp, totuşi, pentru consolidarea imperiului şi securitatea externă era vitală pentru Germania în următorii câţiva ani.

Marele pericol părea să vină din partea guvernului noii Republici Franceze, care suferea încă datorită pierderii Alsaciei şi Lorenei la sfârşitul războiului. Cea mai bună cale de a reduce această ameninţare credea Bismarck, era să izoleze Franţa, asigurându-se că toate marile puteri, cu excepţia Franţei, aveau nevoie de sprijinul Germaniei şi erau

"împiedicate pe cât posibil să formeze coaliții împotriva noastră prin chiar relațiile lor bilaterale."

El manipula ceea ce se numea "echilibrul tensiunilor" dintre puteri pentru a se asigura că acesta rămânea favorabil Germaniei. Țările dornice de război trebuiau încurajate să lupte între ele și astfel să lase Germania în pace. Pe cât posibil ele trebuiau ținute într-o stare de suspiciune reciprocă, dacă nu chiar într-o stare de conflict armat. În același timp el urmărea edificarea unui sistem de alianțe cu scopul de a păstra securitatea Germaniei. Bismarck credea să securitatea consta în "a încerca să fii unul din cei trei atâta timp cât lumea este condusă de echilibrul instabil a cinci puteri" (Anglia, Franța, Rusia, Austro-Ungaria și Germania). Dacă putea să realizeze acest lucru, Germania ar fi fost întotdeauna într-o poziție avantajoasă fie în negocierile diplomatice, fie în război. Teama sa principală era o coaliție a Franței, Rusiei și Austro-Ungariei contra Germaniei. El căuta așadar să fie în relații bune atât cu Rusia cât și cu Austro-Ungaria. În mare, acest obiectiv a fost ușor de atins în ciuda faptului că cele două puteri erau aproape gata să se războiască în mai multe ocazii, în legătură cu slăbirea influenței Imperiului otoman în Balcani.

Politica externă a lui Bismarck din anii 1870 și 1880 a fost în mare parte defensivă. El era preocupat în principal să dea noului Imperiu german, la crearea căruia contribuise din plin, un respiro în cursul căruia unificarea să fie urmată de edificarea unei unități reale. (Relațiile internaționale între 1870 și 1914 sunt discutate pe larg într-un alt volum din această serie).

4. Declinul lui Bismarck

Atâta timp cât a trăit împăratul Wilhelm I, autoritatea lui Bismarck nu a fost pusă vreodată la îndoială. Întâlnirile lor erau adeseori furtunoase, emoționale și zgomotoase. Ei țipau, aruncau cu obiecte, izbucneau în lacrimi și se certau mai tot timpul. Dar se înțelegeau unul cu altul. "Nu e ușor să fii împăratul Germaniei când ai un asemnea cancelar", remarca Wilhelm, dar el a reușit cu succes, în primul rând lăsându-l pe Bismarck să procedeze în felul lui.

Atunci când Wilhelm a murit în martie 1888, el a fost urmat la tron pentru scurt timp de fiul său Frederic, care a murit de cancer după numai trei luni. Coroana imperială a revenit atunci fiului lui Frederic, Wilhelm II. Acesta era un fervent naţionalist german şi era pe deplin convins că domnea prin drept divin. "Să ne amintim că poporul german este alesul lui Dumnezeu. Asupra mea, ca împărat german a coborât spiritul lui Dumnezeu. Eu sunt arma lui, sabia lui, viceregentul lui". Inteligent, talentat şi cultivat, Wilhelm se deosebea fundamental de bunicul său, militarul dintr-o bucată. În timp ce şi el era soldat, "Ne aparţinem unul altuia - Eu şi armata - ne-am născut unul pentru altul", caracterul tânărului împărat era departe de a fi simplu şi liniar. Era complex şi plin de contradicţii. O malformaţie fizică din naştere, braţul stâng aproape de nefolosit, de care era foarte conştient, părea să fi contribuit la aceste probleme de personalitate. Comportamentul său era ciudat, uneori aproape dezechilibrat.

El era fără îndoială trufaş şi arogant; dar aşa era şi cancelarul. Nu s-au înţeles deloc. Bismarck îl considera pe Wilhelm tânăr (avea 29 de ani) şi neînsemnat şi îl trata cu o superioritate foarte îngăduitoare. Încă o dată judecata sa era greşită - el îl subestima pe Wilhelm.

Împăratul era hotărât să conducă la fel de mult cum era să domnească. "O să-l mai las pe bătrân timp de şase luni", le-a spus el prietenilor "apoi voi conduce eu însumi." "Bătrânul" nu vedea necesitatea de a schimba ceva. Se anunţa un conflict deschis. Ei s-au certat în legătură cu politica externă, cu propunerea lui Bismarck pentru permanentizarea legilor antisocialiste şi cu sugestiile lui Wilhelm privind reforma socială. Acestea includeau interzicerea folosirii copiilor ca mână de lucru şi a lucrului în zilele de duminică. Atunci când aceste reforme au fost discutate în cadrul Consiliului de Coroană din ianuarie 1890, Bismarck s-a opus.

În februarie, alegerile au adus o tendinţă spre stânga, cu mari câştiguri pentru social-democraţi şi pentru progresişti, alt partid care era în favoarea reformelor. Susţinătorii lui Bismarck în ţară erau din ce în ce mai puţini. Într-o încercare de a-şi recăpăta poziţia, el a propus un program extraordinar: să se solicite *Reichstag*-ului acordul pentru o amplă dezvoltare a armatei şi o nouă lege antisocialistă extrem de represivă. Dacă s-ar fi refuzat acordul, ceea ce era probabil, avea să se întrunească o adunare a principilor germani, care să modifice constituţia şi să reducă drastic puterile *Reichstag*-ului. Kaiserul a refuzat să permită punerea în

DROPPING THE PILOT.

Caricatură din revista „Punch", 29 martie 1890

aplicare a planului. Relațiile dintre cei doi bărbați s-au înrăutățit și mai mult.

În martie, Kaiserul și cancelarul s-au certat amarnic în legătură cu dreptul miniștrilor de a se consulta cu monarhul. Bismarck reactivase un ordin vechi, emis prima dată de Frederic Wilhelm în 1852, care interzicea miniștrilor să ia legătura cu regele (Prusiei) altfel decât prin intermediul ministrului-președinte. Bismarck interpreta acest ordin considerând că toți miniștrii trebuiau să obțină permisiunea de la el, în calitate de cancelar, înainte de a putea discuta vreo problemă privind guvernarea cu împăratul.

Wilhelm nu era pregătit să tolereze astfel de restricții și a poruncit ca ordinul din 1852 să fie imediat retras. El i-a trimis lui Bismarck un ultimatum - ori demisionează ori va fi demis. Peste trei zile, Bismarck a trimis o lungă scrisoare de justificare a acțiunilor sale, cu acuzații privind ingratitudinea împăratului și demisia sa. Scrisoarea nu a fost publicată până după moartea sa, iar anunțul oficial preciza pur și simplu că, din motive de sănătate, cancelarul a demisionat. Poporul german a fost lăsat să creadă că el și-a oferit în mod voluntar demisia și că orice efort al Kaiserului de a-l convinge să se răzgândească a fost în zadar. Aceste declarații amabile au încheiat cariera "Cancelarului de Fier", "nu cu zgomot, ci cu un scâncet".

Într-un interviu acordat unui ziar, la puțin timp după retragerea sa, Bismarck era citat spunând:

Demisia mea nu a fost un lucru hotărât ieri. Am văzut-o venind. Împăratul dorea să fie propriul său cancelar, să nu mai fie nimeni între miniștrii săi și el... Mai devreme sau mai târziu o să învețe din experiență... Are idei pe care n-aș putea să le aprob. Și caracterele noastre nu se pot armoniza. Bătrânul împărat îmi cerea părerea în legătură cu orice lucru și mi-o spunea pe a lui. Cel tânăr îi consultă pe alții și dorește să hotărască singur. Și eu voiam să plec, deși nu chiar în momentul în care a trimis doi mesageri să mă grăbească. Erau în curs de realizare probleme importante pentru *Reich* și nu doream să văd realizările mele de un sfert de secol risipite ca pleava. Totuși nu sunt furios în privința lui și poate că nici el în privința mea.

El avea dreptate în legătură cu opoziţia dintre personalităţile lor, dar se înşela în legătură cu sentimentele sale faţă de Wilhelm II. Era mânios pe Kaiser şi s-a retras în silă pentru a-şi scrie foarte lungile, confuzele şi părtinitoarele sale memorii, plângându-se în acest timp, oricui îl asculta, de Wilhelm II, de noul său cancelar şi de politica sa. El, arhimonarhistul, a fost auzit chiar vorbind în favoarea unei forme republicane de guvernământ. Pentru că regii, spunea el, sunt periculoşi dacă au puterea. Se zvonea că după retragerea sa, el punea întotdeauna banii cu vulturul german în sus, deoarece nu putea să privească faţa falsă a Kaiserului. Adevărat sau nu, faptul că povestea a fost spusă şi crezută arată profunzimea sentimentelor lui Bismarck împotriva lui Wilhelm II.

După 1892, sănătatea lui Bismarck a început să cedeze şi a murit în iulie 1898. Mausoleul ce se construia pentru el şi soţia sa, care murise cu patru ani înainte, nu era terminat şi coşciugul său a fost ţinut în casă până în primăvara următoare. Pe 1 aprilie 1899, când ar fi fost a optzeci şi patra aniversare a zilei sale de naştere, Bismarck a fost îngropat. Pe mormântul său erau înscrise cuvintele "Un credincios servitor german al Kaiserului Wilhelm I."

a) Apreciere asupra lui Bismarck

Cu toate că trupul său şi-a găsit odihna, spiritul lui Bismarck a continuat să bântuie istoria germană. Istoricii au discutat realizările şi reputaţia sa, motivele şi metodele sale. Pentru majoritatea istoricilor unificarea Germaniei a însemnat Bismarck. Nenumărate cărţi au fost scrise despre el. Prin 1859, la cinci ani după retragerea sa, erau deja scrise 650 de biografii. Peste douăzeci de ani erau 3 500 şi numărul lor a continuat să crească de atunci încoace. Istoria unificării Germaniei este în pericol să fie cufundată într-o mlaştină de detalii biografice.

Când este vorba de documente primare, problema nu este lipsa de material ci excesul, multe dintre el fiind contradictorii, Bismarck a lăsat o mare cantitate de scrisori, articole, cuvântări şi rapoarte oficiale. Mai sunt şi voluminoasele sale *Amintiri*, scrise la mult timp după desfăşurarea evenimentelor şi într-o perioadă de mare amărăciune. Ele nu sunt în întregime demne de încredere, evenimentul fiind adesea ornamentat cu puţină afecţiune.

În timpul cât a fost cancelar, el făcea în mod frecvent declarații total contradictorii în aceleași timp și despre aceleași evenimente. La scurt timp după izbucnirea războiului franco-prusian, de exemplu, în scrisori și în conversații, el pleda atât în favoarea războiului ca mijloc rapid de unificare, cât și în favoarea unei evoluții pașnice către unificare prin mijloace economice cum ar fi Uniunea Vamală (*Zollverein*).

Unii istorici văd dorința aceasta de a lăsa probe contradictorii ca simptomatică pentru perversitatea gândirii lui Bismarck, o dorință de a-i deruta sau de a-i dezorienta pe prieteni ca și pe dușmani; ca un simț al distracției, un ecou al zilelor când juca feste vecinilor făcând pe "*Junker*-ul nebun"; ca lipsă a unui scop bine stabilit și inabilitatea de a gândi clar și coerent în termeni abstracți; sau și mai probabil, pur și simplu un fel de "a gândi cu voce tare", de a recepta un număr de argumente diferite înainte de a lua o hotărâre. Indiferent de motiv, aceasta înseamnă că documentele lăsate de Bismarck trebuie să fie folosite cu prudență. O singură scrisoare sau cuvântare nu reprezintă în mod necesar o reflectare veridică a politicii sau intențiilor sale la un moment dat.

Dacă îi convenea, era oricând pregătit să nege categoric contribuția sa la evenimente, chiar atunci când, de exemplu în cazul crizei privind candidatura principelui de Hohenzollern, există probe scrise. Acestea arătau că, în ciuda declarației sale că nu fusese implicat până în iulie 1870, el trimitea un memorandum lung în acea privință lui Wilhelm, cu trei luni înainte. Povestea că, la începutul anului 1862, el i-a prezentat pe scurt lui Disraeli, mai târziu prim-ministru britanic, planul său de a înfrânge Austria, de a distruge Confederația germană și de a uni Germania sub conducerea Prusiei, este adesea citată ca dovadă a existenței unui plan pe termen lung pe care el l-a realizat cu succes. Cu toate acestea, este la fel de posibil să aducem dovezi că planurile sale erau foarte diferite. Oricare ar fi fost rezultatul evenimentelor, ar fi existat probe că Bismarck plănuise în acel mod.

Dar el știa mai bine ca oricine altul că în viața politică nimic nu este sigur: "Politica nu este în sine o știință exactă și logică, ci capacitatea de a alege în orice clipă trecătoare a unei situații ceea ce este mai puțin rău sau mai oportun." Și el a fost oportunistul suprem, profitând de gafele franceze din 1870, de exemplu, pentru a nu lăsa Franței altă cale decât să declare război și să apară astfel drept agresor.

Politica sa poate fi cel mai bine descrisă ca fiind flexibilă. Pare rezonabil să presupunem că el a avut scopuri generale pe termen lung, declanşarea războiului cu Austria şi extinderea puterii Prusiei asupra celorlalte state germane. Pare la fel de rezonabil să presupunem că eşalonarea în timp şi mijloacele concrete de realizare erau lăsate pe seama deciziilor pe termen scurt, pe baza condiţiilor de moment; fiindcă aşa cum era un oportunist, la fel de bine era un realist, cel puţin în ceea ce privea politica.

O abordare realistă a politicii, *Realpolitik*, caracterizase cariera de om politic a lui Bismarck încă din primele zile. În cuvântarea sa din 1850 în apărarea acordului de la Olmütz, el proclama că singura temelie solidă pentru un stat important nu este idealismul, ci "egoismul de stat" (egoismul naţional). Peste treizeci de ani, convingerile sale nu se schimbaseră. Apărându-se împotriva criticilor din *Reichstag*, care îl acuzau pentru schimbările bruşte în politica sa, el spunea:

1 Eu am avut întotdeauna doar un scop, o stea călăuzitoare la care am privit: prosperitatea statului... Când am avut timp să gândesc, am acţionat întotdeauna conform acestei întrebări: "Ce este util, avantajos sau potrivit pentru Patria mea şi pentru dinastie - atâta
5 timp cât aceasta era reprezentată de Prusia - şi astăzi pentru naţiunea germană."

Nu un naţionalism german idealist a fost cel care l-a inspirat pe Bismarck pe calea unificării. A fost vorba de o apreciere realistă a intereselor Prusiei care l-a dus către crearea unui Imperiu al Germaniei Mici.

Sunt totuşi istorici, cum ar fi Böhme, care au o imagine a unificării Germaniei mai puţin conturată în jurul lui Bismarck. Ei susţin că nu Bismarck a făcut Germania; Germania l-a făcut pe Bismarck. Ei cred că îndeosebi condiţiile economice au fost cele care i-au permis lui Bismarck să construiască şi să câştige credit pentru realizarea unificării, care la timpul potrivit s-ar fi realizat în mod natural. Ei consideră că nu "sângele şi fierul" au fost baza puterii Prusiei, ci "cărbunele şi fierul." Puterea economică existentă a fost cheia puterii politice. Există un anumit adevăr în acest punct de vedere, pe care într-o oarecare măsură îl împărtăşea Bismarck însuşi. El a apreciat importanţa şi influenţa

unificatoare a Uniunii Vamale (*Zollverein*) şi a Parlamentului Vamal (*Zollparlament*) în anii de până la 1870. După acel an, el a iniţiat dezvoltarea noilor industrii electrică şi chimică, exploatarea resurselor minerale şi extinderea reţelelor de drumuri şi căi ferate. Prin 1890, Germania constituia un ansamblu economic omogen.

Indiferent de concepţiile privind "inevitabilitatea" unificării Germaniei, este clar că ea s-a realizat, aşa cum şi când s-a realizat, în mare parte ca urmare a acţiunilor lui Bismarck. El a manipulat situaţiile chiar dacă nu le-a creat şi a muncit din greu şi cu mult succes pentru a obţine rezultatele dorite. Nu este surprinzător faptul că bătrânul de 75 de ani a resimţit cu amărăciune modul în care tânărul de 29 de ani a preluat controlul asupra creaţiei sale. Dacă Bismarck ar mai fi trăit încă 20 de ani, ar fi fost uluit de modul în care Kaiserul i-a folosit moştenirea.

***Să luăm notiţe despre** „Germania lui Bismarck, 1870-1890"*

Notiţele dumneavoastră despre acest capitol ar trebui să vă permită o înţelegerea a felului în care a fost întemeiat Imperiul german în 1871 şi a politicii lui Bismarck în următoarele două decenii, în special în politica internă. Ar trebui să aveţi, de asemenea, o bază de discuţii privind rolul lui Bismarck în unificarea Germaniei.

Următoarele titluri şi subtitluri pot fi de folos:

1. Imperiul german
1.1. Proclamaţia de la Versailles
1.2. Constituţia
1.3. Bugetul militar
1.4. *Reichstag*-ul
2. Politica internă
2.1. Naţional-liberalii
2.2. Protecţionismul
2.3. *Kulturkampf*
    - vechii catolici
    - Legile lui Falk

    Efectele campaniei
2.4. Socialiştii
2.5. Legile antisocialiste

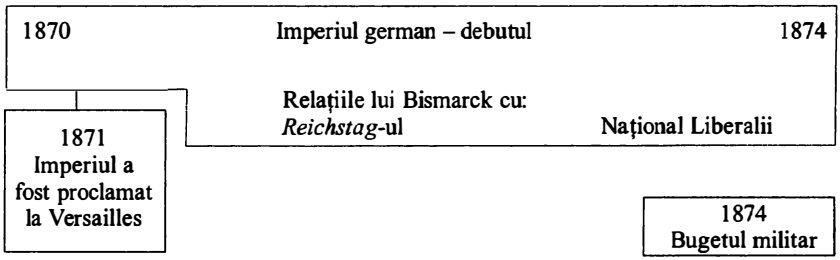

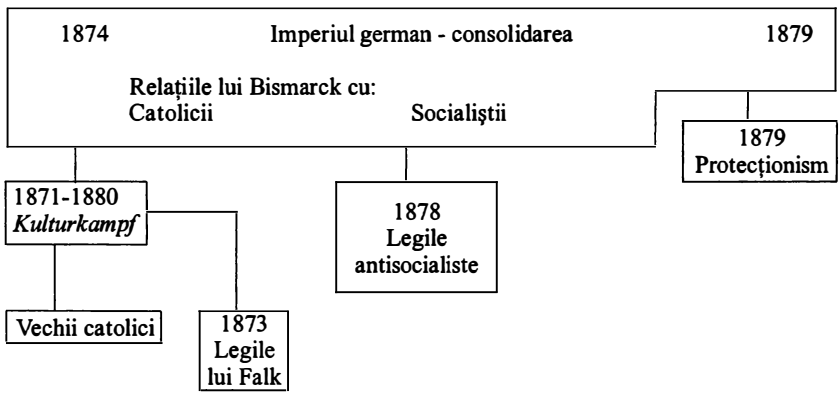

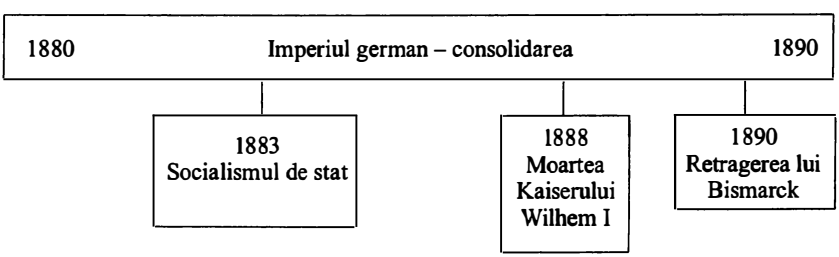

Rezumat: Germania lui Bismarck, 1870-1890

2.6. Socialismul de stat
motivele lui Bismarck
3. Politica externă
4. Declinul lui Bismarck
4.1. Wilhelm II
4.2. Demisia
4.3. Apreciere

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** "Germania lui Bismarck, 1870-1890"*

Studiați aceste patru întrebări:

Faceți o apreciere a politicii interne a lui Bismarck între 1870 și 1890. (WJEC, 1890).

Examinați problemele interne cu care s-a confruntat Germania lui Bismarck în perioada 1871-1890. Cu cât succes au fost ele soluționate? (JMB, 1981).

De ce și asupra căror probleme a existat un conflict între Bismarck și *Reichstag* în anii 1871-1890? (Cambridge, 1981).

A fost Lupta culturală (*Kulturkampf*) cea mai serioasă greșeală a lui Bismarck în politica internă? (Oxford, 1982).

Faceți o listă a problemelor/subiectelor pe care ar trebui să le tratați în răspunsul dumneavoastră la fiecare din ele. Sunt cele patru liste similare/identice? Dacă nu, de ce?

Alegeți una din întrebări. Faceți un plan de eseu pentru ea prin:
1 - citirea întrebării de mai multe ori și gândirea argumentării pe care va trebui să o susțineți pentru a răspunde la ea.
2 - scrierea afirmațiilor-cheie ce rezumă argumentarea d-voastră. Ar trebui să fie cel puțin două. Ideal ar trebui să fie patru sau cinci. Fiecare afirmație ar trebui să cuprindă unul dintre punctele principale pe care le aveți de susținut, de exemplu: Bismarck a apreciat greșit măsura în care mișcările internaționale amenințau unitatea Imperiului german.
3 - repartizarea fiecărei probleme/fiecărui subiect de pe lista pe care ați făcut-o deja la una sau mai mult afirmații-cheie.
4 - stabilirea celei mai adecvate ordini în tratarea acestor afirmații-cheie.

Acum ar putea fi util să scrieți eseul. Acordați-vă doar 40 de minute în care să-l terminați.

***Întrebări bazate pe izvoare despre** "Germania lui Bismarck, 1870-1890"*

1. Proclamația Kaiserului Wilhelm I, 1871

Citiți cu atenție textul proclamației, dat la pagina 108. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Care erau implicațiile "apelului" venit din partea "principilor germani aliați și a orașelor libere"?
b) Propoziția finală a proclamației exprimă sentimente care probabil nu erau sincere. Care puteau fi atunci motivele includerii lor?

2. Bismarck și protecționismul, 1879

Citiți cu atenție fragmentul din cuvântarea lui Bismarck în fața *Reichstag*-ului, dat la pagina 113. Răspundeți la următoarele întrebări:
a) Rezumați în circa 100 de cuvinte argumentele în favoarea abandonării comerțului liber prezentate de către Bismarck.
b) La ce slăbiciune face el aluzie în argumentul său, fără a explica modul cum intenționează să o depășească?
c) Ce dovadă conține fragmentul despre concepția lui Bismarck în legătură cu coloniile?

3. Bismarck și socialismul de stat

Citiți cu atenție fragmentul din cuvântarea lui Bismarck în fața *Reichstag*-ului, dat la pagina 120. Răspundeți la următoarele întrebări:
a) Ce argument folosește Bismarck pentru a justifica hotărârea sa de a promova elemente ale socialismului de stat?
b) Cât de mult sunteți convinși de argumentul lui Bismarck? Susțineți-vă punctul de vedere cu probe.
c) Ce sugerează alegerea de către Bismarck a argumentului despre valorile și atitudinile majorității membrilor *Reichstag*-ului?

4. Declinul lui Bismarck, 1890.

Citiți cu atenție fragmentul din articolul de ziar, dat la pagina 125 și studiați caricatura reprodusă la pagina 124. Răspundeți la următoarele întrebări:
a) Ce prezintă articolul din ziar drept motivul principal al demiterii lui Bismarck? Justificați-vă răspunsul.
b) Ce impresie generală pare să încerce Bismarck să lase în acest interviu? Care par să fie motivele sale pentru a proceda așa?
c) Caricaturistul exprimă un punct de vedere. Care este acesta? Explicați-vă răspunsul.

d) În ce aspecte ideile conținute de caricatură coincid cu părerile exprimate de Bismarck în interviul său?
e) În ce aspecte caricatura și interviul comentează diferite probleme importante?

Să răspundem la întrebări-eseu despre unificarea Germaniei în general.

Acum ar trebui să fiți în situația de a putea să gândiți la probleme mai largi care stau în spatele a ceea ce ați citit în această carte. Ați avut deja de-a face cu probleme concrete. Acum este timpul să strângem toate aceste idei pentru a aborda întrebări cum ar fi:

"Condițiile favorabile externe și interne, și nu geniul diplomatic al lui Bismarck, explică unificarea Germaniei." Comentați această afirmație. (AEB, 1981).

"Politica lui Bismarck pentru unificarea Germaniei reflectă deziluzia profundă generată în Germania de eșecul experimentelor de la 1848." Comentați această afirmație. (Londra, 1981).

"Naționalismul a fost probabil cea mai importantă dintre cauzele unificării Germaniei." Comentați afirmația. (Oxford & Cambridge, 1982).

O reacție normală atunci când suntem confruntați cu astfel de întrebări este să intri în panică! Ca urmare, fie este evitată întrebarea fie se încearcă scrierea unui eseu narativ despre etapele unificării Germaniei de la început până la sfârșit. Dar cu puțină gândire este posibil să observați ce fel de răspuns este cerut - și nu este vorba de un răspuns narativ.

A treia întrebare este cea mai ușor de limpezit. Parcurgeți următoarele etape:

1. Decideți la ce subiect se referă întrebarea. (*unificarea Germaniei*).
2. Decideți la ce aspect al subiectului se referă întrebarea. (*cauzele*)
3. Decideți dacă întrebarea vă prezintă un punct de vedere cu care să fiți de acord sau cu care să nu fiți de acord? (*Da*)

4. Identificați punctul de vedere. (*naționalismul a fost cea mai importantă cauză*)

5. Faceți o listă cu celelalte puncte de vedere care ar trebui discutate. (*naționalismul a fost destul de important; o altă cauză a fost cea mai puțin importantă*).

6. Decideți ordinea în care veți discuta punctele de vedere (*naționalismul cel mai important; naționalismul destul de important; altă cauză cea mai importantă*).

7. Decideți cum poate fi dezvoltat fiecare punct de vedere (*de exemplu se poate susține că naționalismul nu era important datorită eșecului de la 1848 și pentru că Bismarck și puterea militară a Prusiei au fost elementele care au realizat în mod real unificarea*).

8. Faceți o listă cu dovezile pentru susținerea fiecărui punct de vedere pe care îl prezentați.

9. Decideți care este punctul dumneavoastră de vedere asupra problemei.

Etapele 1-4 implică analiza întrebării. În mod normal, există doar un singur răspuns corect la fiecare etapă. Etapele 5-9 implică o judecată. Este posibil să fie mai multe răspunsuri potrivite la fiecare etapă. Ceea ce contează este ca dumneavoastră să alegeți cu claritate unul din ele și să-l duceți până la capăt.

Încercați toate cele nouă etape cu prima și/sau a doua întrebare. Scrieți unul dintre răspunsurile dumneavoastră complet.

Lecturi suplimentare

Majoritatea istoriilor Europei în secolul XX nu tratează suficient de amănunţit unificarea Germaniei sau Germania în timpul lui Bismarck pentru a fi deosebit de utile. O excepţie, deşi nu acoperă întreaga perioadă, este lucrarea foarte bine scrisă:

J.A.S. Grenville, *Europe Reshaped 1848-1878* (Europa remodelată). (Fontana, 1976).

Multe istorii ale Germaniei acoperă o perioadă de timp prea vastă pentru a fi de ajutor pentru un anumit subiect. Cea mai bună istorie succintă este probabil:

W. Carr, *A History of Germany 1815-1945* (Istoria Germaniei). (Edward Arnold, 1969).

Pentru perioada de după 1866, o lucrare detaliată, foarte bine scrisă, este:

G. Craig, *Germany 1866-1945.* (Oxford, 1978).

Există sute de cărţi disponibile despre Bismarck. Scrisă amuzant, însă nu prea demnă de încredere este:

A.J.P. Taylor, *Bismarck: the Man and Statesman* (Bismarck: omul şi omul de stat). (Publicată în 1955 şi retipărită în 1974 de către New English Library).

Altă biografie modernă, atractivă este scrisă reconfortant, cu toate că nu este o prezentare strict cronologică şi avem nevoie de cunoştinţe de bază şi de o bună înţelegere a vieţii lui Bismarck pentru a o gusta. Aceasta este:

Edward Crankshaw, *Bismarck.* (Macmillian, 1981).

O foarte utilă trecere în revistă a vieţii şi realizărillor lui Bismarck în lumina cercetărilor istorice moderne este:

Bruce Waller, *Bismarck.* (Blackwell, 1985).

W.G. Shreeves - *Nationmaking in Nineteenth Century Europe.* (Formarea naţiunilor în Europa secolului al XIX-lea). (Nelson, 1984) a fost scrisă anume pentru studenţii de nivel A şi cuprinde capitole ample în care unele probleme sunt discutate în amănunt.

Izvoare despre *"Unificarea Germaniei, 1815-1890"*

O cantitate imensă de documente despre istoria Germaniei în secolul al XIX-lea a fost publicată în limba englză. Cel mai bun loc unde puteţi începe să căutaţi fragmente utile pentru studiu la nivelul A este probabil:

1. *Nineteenth Century Europe* (Europa secolului al XIX-lea), editată de **S. Brooks.** (Macmillan, 1983).

De asemenea, merită să vă uitaţi la:

2. **Peter Jones** *The 1848 Revolutions* (revoluţiile de la 1848). (Longman, 1981).

3. **W.G. Shreeves,** *Nationmaking in Nineteenth Century Europe* (Formarea naţiunilor în Europa secolului al XIX-lea). Nelson, 1984; şi

4. **A. Hewison,** *Bismarck and th Unification of Germany* (Bismarck şi unificarea Germaniei). (Edward Arnold, 1970). Toate acestea conţin o gamă de izvoare relevante, precum şi informaţii despre colecţii mai ample şi mai specializate.

5. *The Nineteenth Century* (Secolul al XIX-lea), editată de **Asa Briggs** (Thames and Huston, 1970). Conţine o mare varietate de ilustraţii privind acest subiect.

Index

Bismarck, 59-129

Confederaţia Germană de Nord, 75-79
Congresul de la Troppau, 13-18
Congresul de la Viena, 6-8
Constituţia, 109-111

Declaraţia de la Heidelberg, 33-34
Decretele de la Carlsbad, 9-10

Kulturkampf, 114-117

Metternich, 12-18

Parlamentul de la Frankfurt, 35-41
Programul de la Hippenheim, 17-18

Schleswig-Holstein, 69-70

Telegrama de la Ems, 93-96

Zollverein, 20-24

acces la istorie

Editorul colecției: Keith Randell

Colecția *Acces la istorie* oferă o introducere concisă și foarte accesibilă în studiul perioadelor importante ale istoriei europene. Fiecare titlu este o lectură plăcută adresată elevilor, studenților, dar și publicului larg. Toate capitolele includ planuri de studiu pentru elevi și studenți.

Unificarea Germaniei, 1815-1890 **analizează istoria Germaniei în secolul al XIX-lea prin prisma factorilor care au afectat în mod semnificativ procesul ce a condus la unitatea națională. Sunt prezentate evenimentele din perioada 1815-1849: Congresul de la Viena, Congresul de la Troppau și, firește, activitatea cancelarului Otto von Bismarck, atât în domeniul politicii externe, cât și în cel al politicii interne.**

ISBN 973-571-129-x